בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות אגודת ישראל אין פּוילן

רעדאַקטירט דורך א"ג פרידנזאָן

לאָדזש־וואַרשע־קראָקע | ב"ה אדר א' תרח"ץ | נומער 148 | פיפצנטער יאָר־גאַנג

דריטע יאָרצייט פון שרה שענירער עלי' השלום

זונטאָג כ"ו אדר א'

י. ל. אָרלעאַן

פיאָנערנטום

צו דער דריטער יאָרצייט פון שרה שענירער ע"ה

די צייט רוקט, ס־איז שוין פאַרביי דריי יאָר זינט פרוי שרה שענירער ע"ה, דער פּיאָנער־גייסט פון ב"י־ווערק, איז נישטאָ. יעדעס מאָל, בשעת מע רעדט איבער איר פטירה, פילט יעדער, ווי איר גייסט ווירקט ווייטער. ס־איז איר גרעסטער רום, וואָס זי האט איבערגילאָזט נאָכפאָלגער־שאַפט, וואָס איר התחלה ווערט פאָרטגיזעצט. די קינסטלעכע אַנטדעקונג, וואָס ווערט ביי דער וועלט פּראַקטיצירט פאַר וואָסער ס־איז פּערזענלעכקייט, איז דאָ נישט אָנגעמבאַר. מע דערמאָנט זי אפשר, אינים אייגינים קרייז אפילו, ווייניקער ווי אַנדערע פאָרערטע גייסטער. אָבער גראָד דאָס באַווייזט, ווי ווייט זי איז פאַרוועבט אינים מהות פונים ב"י. פונקט ווי מע רעדט נישט איבער דעם אייגינים לעבנס־כוח, אַזוי פילט יעדער נענטערער ב"י־מענטש, ווי זי ווירקט אומאויפהערלעך, ווי זי איז ווייטער דער רוח החיים מיט דער ערשטער שטויס־קראַפט, וואָס זי האט באַוועגט די התחלה.

אויב פרוי שענירער ע"ה וואלט נישט מער, ווי גימאַכט די התחלה פאַר ב"י, וואלט דאָס שוין גינוג גיוועזן פאַר דער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג. זי האט גיהאַט אין זיך דאָס, וואָס מע רופט אַזוי פשוט פּיאָנערישקייט.

אַ באַזונדער אייגנשאַפט האט די פּיאָנערישקייט. זי גיט אַ שטויס און ס־קאָן גינוג לאַנג אָנהאַלטן, אפילו דורות. אַ פּיאָנער ווירקט פאַר דורות גאַנצע. יעדע בעסערע אַרבּיט, וואָס מאַסן מענטשן פירן אויס, איז נאָר אַ רעזולטאַט פון אַ פּיאָנערישן אָנהייב.

אויב מע וואלט ביי פרוי שענירער ע"ה אַלע מעלות אָוועקגישטעלט און נאָר גיהאַט אינים אויג דאָס פּיאָנערישע, וואלט עס גיוועזן איר גרעסטער שבח אפשר די וויכטיקסטע סיבה פאַר דעם, וואָס ב"י עקזיסטירט און וואַקסט בסדר. מע קען נישט אויס־רעכענען אַלע ענינים וואָס דער פּיאָנער פאַרמאָגט, אָבער דאָס שטאַרקסטע זיינס איז, וואָס ער האַלט שוועריקייטן פאַר אַ נאַטירלעכקייט, פאַר אַ זעלבסט־פאַרשטענדלעכע דערשיינונג. דער פּיאָנער ווערט נישט איבעראַשט פון דער אָדער יענער מניעה, פון דער אָדער יענער שטערונג. אים קומט גיכער אויס וואונדערלעך, ווען ער דערזעט נישט קיין שוועריקייטן, ער פילט זיך, ווי ער וואלט צו שוועריקייטן באַשאַפן גיוואָרן, ווי די שוועריקייטן האַלטן נאָר אַזוי לאַנג, ביז דער פּיאָנער באַמערקט זיי. אַ פּיאָנער רעזיגנירט נישט, איז נישט פאַרזאָרגט איבער דעם גורל, ווערט נישט נאָכגיביק.

דעם דאָזיקן כוח האט פרוי שענירער ע"ה גיהאַט מיט פולע הונדערט פּראָצענט. אויב ס־איז דאָ אַן אָרט וואו ס־איז נישט דאָ קיין בית יעקב שול, אָדער ווי זי ווירקט נישט גוט, מוז זי זיין, מוז עס בעסער ווערן. אָ, שוועריקייטן? דאַרף מען קלערן עצות, אָבער נישט אָפּזיצן, פאַרלייגן די הענט. אַזוי האט זי תמיד גיטראַכט. אַזוי האט זי אפילו אַריבער־גיקוקט אינים פאַרוואָרפנסטן ווינקל פון דער וועלט און גיהאַלטן דעם איינמאָל אַנטדעקנטן אמת פאַר דורכפירבאַר, דורכפירבאַר ביי דער גרעסטער שוועריקייט, אין ארץ ישראל, אין אַמעריקע, אין אַרגענ־טינע – אומיטום קען זיין אַ ב"י.

אט דאָס האט גיהאַט פרוי שענירער ע"ה און נאָר דאָס איז מצליח היינט אינים בית יעקב. ווער ס־שרעקט פאַר שוועריקייטן, ווער ס־מיינט אַז אַרבּיט קאָן זיין אָן שוועריקייטן, דער ווירקט נישט אינים גייסט פון פרוי שענירער ע"ה.

פּיאָנערטום דאָס דאַרף זיין דער סימבאָל פון פרוי שענירערס נאָמען אין דער בית־יעקב־באַוועגונג. ס־לעבן ברענגט יעדן טאָג אַלץ נייע שוועריקייטן. יעדן טאָג דאַרף מען אויפסניי אויפבויען דעם בית־יעקב, איבערשאַפן אים לגבי די נייע מניעות. ווער ס־אַרבּיט אַזוי, איז איר גיטרייסטע תלמידה.

תוכן:

י. ל. אָרלעאַן: פּיאָנערנטום. ■ א"ג פרידנזאָן: ערלעכקייט, פשטות און גיטריישאַפט ■ יהודא לייב אָרלעאַן: די נויט־קאַסע. ■ ל. שיף: די העלדישע פרוי. ■ א. שנור: דאָס תורה־לערנין ביי יידישע פרויען. ■ י. ל. גערשט: פרייגייסט און אומגייסט. ■ יצחק ראַוויטש: דאָס ירושלימער געסל. ■ גדלי' בובליק: די קדושה פון שבת. ■ א. י. ליפּמאַנאָוויטש: דורכן וואַגאָן־פענצטערל. ■ ישראל עמיאָט: נייע לידער. א) צו זיך, ב) הערנדיק שאַפּנס פערדע באַלאַדע, ג) אַ ליד צום באַס. ■ דוד אַפּטייקער: האַרבסט אין ירושלים (ליד). ■ שלמה פוקסמאַן: דאָס פשוטע שוסטערל. ■ אַלטער שנור: אינים דראַנג נאָך דעת. ■ הרב מנחם עקשטיין: פּסיכאָלאָגישע עלימענטן אינים חסידות.

בנות־בלעטער:

אַ קראָקעווער פירערן: לימוד און מעשים. ■ טאַבע פינטער: קראָקעווער צדקה־פאַרבאַנד. ■ אַ פּאָ־ביניצער חברה: תפארת אין „בנות". ■ באַריכטן פון די בנות־אָרגאַניזאַציעס אין וואַרשע, בעלכאַ־טאָוו, וואלבראָם און אַנד. ■ ידיעות און מודעות. ■ ערב חגיגת התורה אין לובלין.

ערלעכקייט, פשטות און גיטרייישאַפט

צו דער דריטער יאָרצייט פון שרה שענירער ע"ה

ווידער אַמאָל דערמאָנין מיר אונדזער עולם דעם נישט-פאַרגעסלעכן נאָמין פון שרה שענירער ע"ה. ס־דערנענטערט זיך דער טאָג פון איר דריטער יאָרצייט, און אומיטום ווערט דער טאָג גיפייערט חערן פון אינדז אַלע ווי זי האט דאָס פאַרדינט. עס חעט פונאַנדערגיוויקלט ווערן די מגילה פון איר שיין לעבן און שאַפן, און דער עיקר, עס חעט אַנגירעגט ווערן צו דענקין און אַרויסציען דעם מוסר־השכל פון אירע השפּעות און גרויסע מעשים פאַר בית־יעקב.

פאַר אונדזערע קינדער און יוגנט, וואָס לעבט אין בית־יעקב און בנות, איז שרה שענירער דער סימבאָל, די פאָן, דער חעג־ווייזער פון א מסי־ת־נפשדיק שין פאַרן נידאַנק, וואָס האט גיבּרענגט אַזוי פיל כּבוד און ברכה דעם יידישן פאָלק.

צווישן די שענירער־מאמענטן אַלס מוסטער, וואָס דאַרפן באַזונדערס אַרויסגיהויבן ווערן מ ט א שטאַרקער באַטאנונג, און וואָס זענין נייטיק צום קיום און כסדרדיקן חיזוק, פון אונדזער זאַך. איז אירע מעלות פון ערלעכקייט, פּשטות און אהבה אָן א א נרעניץ צו אַלע קנינים וואָס גיהערן צו דער גאַנצקייט פון אונדזער באַוועגונג.

ס־איז אַ כּלל דאָס אַן־ערלעכע איניציאַטיוו אין יידישקייט גייט קיינמאָל נישט לאיבּוד. דער ס ף מעשה ווייזט שוין אויף דער מחשבה לכתח לה. אַזוי ערלעך, אָן שום חשבון פון אייגן-ניצן. כּבוד אדער ווע־כע ס־איז אַנדערע פּני׳. ווי פרוי שענירער איז צוגיגאַנגין צו דער זאַך. זעט מין עס זעלשן ביי מענטשן וואָס פאַרמאָגן אַזאַ גיוואַגטקייט.

אַן־אַנדערער אַניף איר ארט איז גאַר שטאַרק בספק. צי ס־וואלט אַזוי ווייט גיקומין. עס וואלט קיינער נישט בכּוח גיוועזן די אַלע שווערע ערשטע נסיונות אריבּערצוהאַלטן און נישט רעזיגנ־רן.

פאַר מיר ליגן אירע בריוו פון יאַר תרע"ב ווי זי באַשרייבט אירע ערשטע באַזוכן אין לאדזש און וואַרשע, ווי קאַלט און כמעט מיט איגנאראנץ זי איז דעמלט אויפגינומין גיווארן. אין די צוויי גרעסטע יידישע קבוצים מיט „אירי בית־יעקב. ס־האט זיך שוין דעמלט אומיטום עפּיס גיטומלט וועגן חינוך-הבנות, ס־איז גיוועזן די גאלדינע תקופה פון דער אגודה אנטשטייאונג. נאר פאַרגישטעלט האט מין זיך עפּיס „פיינל אין דער לופטן", גימנאַזיעס, הויך-שולן, אויב נישט אוניווערזיטעטן מוז מין באַשאַפן פאַר די מיידלעך פון פרומע חסידישע היימין, ממילא, וואָס קען דאָ אויפטון עפּיס אַן־„אַלטפרענקישע יידענע" גאַר שטאַרק איז גיוועזן דער ביטול צו בפרט ביי די „גבירישע פּני". וואו זי האט אָנגיקלאַפּט אין אַ טיר, ווער שמועסט נאך ביי די רייכע דאַמין, איז זי באַגלייט גיווארן מיט אַ חוזק-שמייכל און אפילו מיט באַליידיקונגס-ווערטער אַלס צולאָג.

נאָכן שילדערן איר רייזע און אירע באַזוכן, וואָס פון יעדער שורה לייענט זיך אַרויס פּאַרדרוס און פאַרביטערונג, פאַרענדיקט זי מיט די ש־רות „...מיינט אבער נישט, אַז כ־בין פון דעם אַלים חלילה ביי מיר גיווארן גיפאַלן. א־ך בין איבּערציינט, אַז די אַלע וואָס טרייבן פ ן מיר איצט חוזק און זענין מבטל מיינע פלענער דאָס זיי וועלן אַמאָל חרטה האָבּן. איך וועל דעמלט זיין די גליקלעכסטע אין דער וועלט. זייער חרטה וועל איך חלילה נישט אננעמין אַלס נקמה. נאר להיפוך, איך וועל דערין זען זייער רעטונג און חען זייערע קינדער און אייניקלעך וועלן מיט בית־יעקב פאַרבינדן זיין, וועלן זיי זיכער מתקן זיין דערמיט וואָס זיי וועלן העלפן בית־יעקב מיט א בּ־ייטער האַנט און דאָס וו ט פאַר מיר זיין א גרויסער זכות. גידענקט נאר טאַקי צו די אַלע אַדרעסן וואָס איך גיב אויף צוצושיקן דעם ערשטן נומער פון בית־יעקב־זשורנאַל וואָס איר פלאַנט אַרויסצוגעבּן און עס וועט זיך אָנהייבּ...״

אַזאַ פאַרהאַלטן זיך אין דער התחלה, ווען בית־יעקב האט גימאַכט די ערשטע ש־יס, קען נאר פאַרשטאַנין ווערן מיט איר גרויסער מאָס טיפער ערלעכקייט, וואָס דאָס קען און דאַרף אינדז אַלע היינט נאָך נאָר אַ סך געבן צושטייער שום שלימות פון אונדזער פאַרנעמין זיך מיט בית־יעקב. ערלעכער צוגאַנג צו יעדן פונקט אין בית־יעקב איז דער ערשטער פאַרבּאַדינג מצליח צו זיין. דאָס דאַרפן מיר אַלע וויסן א־ן תּמיד וועגן אונדזערע האַנדלונגין און מעשים אויף דער וואָג־שול פון ערלעכע כּוונות און ערלעכע פּעולות.

נישט קיין קלענער ארט האט פאַרנומין אינים מהות פון שרה שענירערס פערזע לעכקייט די גרויסע מאָס פּשטות.

איז דאך פּשטות גראַד אַן־אייגנשאַפט פון גאַר גרויסע מענטשן און נאכמער פון גרויסע יידן. תּמימות און פּשטות גיהערן צו די תּכונות פון אמתע יריאים, גדולים און בּעלי־השפּעה, וואָס מיין גדלות אַלס מיין פּשטות. וואָס טיפער ס־איז דורכגיטראַכט, אַלס פּשוטער ס־קומט צו דער מאָסע דער רעיון און זעט אויס די הנהגה. וואָס פּשוטער ד־ר מנהיג אי־ אין זיין באַלערנין און באַציאונג, אַלס נענטער, אינטימער און השפּע־פולער איז ער ביי דעם עולם.

שרה שענירערס השפּעה אויף אירע תּלמידות און זייער מכניע זיין זיך אונטער איר רצון און באַפעל, וואָס האט אַזוי שטאַרק אָנגיהאַלטן ביזן ל צטן טאָג פון איר לעבן און וואָס פאַרנעמט נאך היינט א חשוב ארט אין אונדזער באַוועגונג, איז צו פאַרדאַנקין איר פּשוטדיק דענקין און פּשוטדיק טון. אין אירס א בריוו פון יאַר תרפ־ח, נאָך דער ערשטער בית-יעקב-קאנפערענץ אין וואַרשע שרייבּט זי צוו. אַנד. „אויף דער לעצטער קאנפערענץ האט מין זיך א ביסל צו פיל פאַרנומין מיט חקירות וועגן בית-יעקב. איך פאַרשטיי בּית-יעקב פּשוט אַלס פאלקס-זאַך פאַר יידישקייט. מיר ווייסן נ־שט וויפל פון די ק־נדער, וואָס וועלן פאַרלאַזן בית-יעקב עס וועלן שפּעטער בּלייבּן ביי אונדז. אין די שולן קומין דאך קינדער פון כ־ גרליי יידישע היימין, אַזוי, דאָס עס איז בספק צי די קינדער פון די נישט-רעליגיעזע היימין וועלן אויך שפּעטער זיין אין גאַנצן אונדזער, מוז מין לפחות זען, אַז די קינדער, וואָס זענין ביי אונדז נאר אין דער צייט פון שול-עלטער, זאלן באַקומין אַזאַ שפּע מיט וויסן און צוגיבּונדנקייט צו יידישקייט. זיי זאלן שוין דאָס קיינמאָל נישט פאַרגעסן. דער ע־קר די קינדער באַגייסטערן פאַר פּשוט יידישקייט און דערמיט מיין איך, באַגייסטערן די קינדער פאַר יעדן דין און יידישן מנהג, אַזוי, ס־זאל פאַרבּלייבּן ביי זיי אויף אייבּיק פאַרפּלאַנצט אין האַרצן און צונויפגיוואקסן מ־ט זייער ווערן לעבּידיק פּשוט יידישקייט".

אוודאי איז דאָס לימוד-פּראגראַם אין די ב"י-שולן אַן־עיקר, וואָס מוז אָפּגיהיטן און קאנטראָלירט ווערן מיט דער גאַנצער שטרענגקייט. נאך מער איז אבּער ב־י א דערציא־נג-היים פאַר לעבּ־דיק יידישקייט, איינפלאַנצן אין די קינדערישע הערצער פּשוט יידישקייט, אַז דאָס זאל ווערן א נאַטירלעכער לעבּ-ס-דרך פון יוגנט, דערו־ף דאַרף מין האָבּן א שטאַרק אויג. דאָס א־ז גיוועזן פרוי שענירערס אַרבּיט אין א ברייטן פאַרנעם און אויף דעם דרך, ווען מיר פירן אויס אונדזער התחייבות, א ז עס איר גרויסער זכות.

נאָך א וויכטי ער פּרט דאַרף דערמ־נט ווערן פון פרוי שענירערס אייגנשאַפט, וואָס האט גיבּרענגט פיל גוטס: איר שטאַרקע אַהבה צו אַלע קנינים פון דער ב"י-באַוועגונג: לערערשאַפט, תּלמידות, ב ות, עסקנים, ליטעראַטור וכו׳. פאַר אַלים האט זי גיהאַט פאַרשטענדיניש. זי האט באַגומ־ן יעדנס אַרבּיט און יעדע פּעולה פאַר בית-יעקב מיט דעם פאַרטרויען און גיטרייישאַפט, ווי דאָס פאַרדינט זיך.

ס־ווערט ערשט היינט פאַר אונדז קלאָר די סיבּה דערפון. וואָס זי האט כמעט מיט קיינים נישט גיהאַט קיין סכסוכים און מיט יעדן זיך גיקענט פאַרשטענדיקן און האַרמאַניש מיטאַרבּיטן.

ווען נאר אַמאָל ס־איז אנטשטאַנין א סכסוך אדער פּירוד צווישן בית-יעקב און „בנות" לערערן און פאַרוואַלטונג וכדומה, פלעגט עס איר גילונגין צוצופירן צו אַן-אויסגלייך און דוערנדיקן שלום. דאָס איז תּמיד גישען · צ־ליב איר שטארקער גיטרייישאַפט צו אַלע און אַלץ, וואָס האט נאר גיהאַט א שייכות מיט ב"י.

אין איינים פון אירע אינטעריסאַנטע בריוו שרייבּט זי: „איך קום יעצט פון א רייזע א בּער דער פּראווינץ. אין שטעטל פ. האבּ איך אָנגיטראָפן אויף זייער אַ שרעקלעכער מחלוקה צווישן לערערן און בנות. גינומין האט עס זיך דערפון, וואָס די „ב:ות" האלט זיך דאַרטן פאַר טיכטיק און פירן באמת א שיינע טעטיקייט, האָבּן זיי נישט גיוואָלט דערלאָזן דער לערערן צו פאַרנעמין אַן־אַמט אין דער אָרגאַניזאַציע, וואָס קומט איר, און די לערען ווידער האט איינגיזעען א מאראַלישן שאַדן דערפון פאַר די מיידלעך. א־ך האבּ גיפּירט אונטערהאַנדלונגין און דער עיקר אָנגיוויזן דערויף, וואָס אייגנטלעך מיינין דאך בּיידע צדדים גוט און זענין נאר אויסן ד־ טובה פ ן דער זאַך. ס־איז מיר ב"ה גילונגין איינצושטעלן אַ שטאַרקע האַרמאַניע און צוזאַמינאַרבּיט. איך האַלט, אַז ווען מע האט אמתע אַהבה פאַר יעדן וואָס טוט לטובת ב"י קען מין שטענדיק אַלע סכסוכים אויסגלייכן און דערפירן אין יעדן ארט צו האַרמאָנישער אַרבּיט".

נישט אויף איין ארט באַגעגינין מיר סכסוכים. דער יצר-הרע פון מחלוקת רייסט זיך אומיטום אַריין. ווען מע ווייסט אבּער, ווי אַזוי אין אַזעלכע פאַלן צו האַנדלין, גילונגט תּמיד אויסצוגלייכן די צדדים און דערפירן צו האַרמאָנישער צוזאַמינאַרבּיט. דער ערשטער תּנאי דערצו איז ליבשאַפט און גיטרייישאַפט צו אַלע און אַלץ, וואָס ברענ ט די טובה פאַר ב"י.

ערלעכקייט, פּשטות און איבּערגיגעבנקייט צו אַלע אונדזערע קנינים דאַרף אין דער דריטער יאָרצייט פון שרה שענירער אויסגירופן ווערן אין אונדזער מחנה און דאָס וועט זיין א גרויסער צושטייער פאַר דער ע־ית נשמה פון שרה שענירער עלי׳ השלום.

אג"פ

די נויט-קאַסע*)

די וועלט איז א ראָד. דאָס לעבן דרייט זיך. קיינער שטייט נישט אויף אַן־ארט. די, וואָס זענין נעכטן גיוועזן פון אונטן, זענין היינט פון אויבּן. די, וואָס זענין היינט פון אויבּן, קענין חלילה מארגן זיין פון אונטן.

דער, וועמין די הצלחה שפּילט צו, איז אבּער קורצזיכטיק, זעט נישט דעם מענלעכן מארגן, ער פאַרדינט בּריווח, ס־פליסט אים צו פון אַלע זייטן, שאַרט אָן גאלד — קען ער זיך נאַרנישט פאַרשטעלן די מענטשלעכע ירידה. איז דער זעלבּיקער טאַקי מילד אויף פּרוטות. אז מע קען פאַרדינין הונדערטער און טויזנדער, וואָס פאַרא חשיבות האָבּן גראשנס. שאַרט ער מיט אַ בּרייטער האַנט און ווארפט זיך לייכט מיט דער קליינער מטבע.

די זייטיקע אבּער, די שטוב-מענטשן, דאָס ווייב, וואָס איז נישט אַזוי בּאַרוישט ...ן פאַרשיכּורט פונים לייכטן פאַרדינין, האט שוין אַן־אַנדער בּאַציאונג צום גראשן. די מינצטע מטבע האט פאַר איר א ווערט. זי קלייבּט איינס צו איינס און זאַמלט זיך א קאַפּיטאַלעכל. די אָפּהענגיקע פילן זיך בטבע קיין מאָל נישט זיכער. זיי שרעקט שטענדיק דער מארגן. פאַר זיי איז א נויט-קאַסע א מין הייליקטום. זיי פילן זיך דערמיט זיכערער און פעסטער.

טרעפט טאַקי, ווי דאָס רעדל פון לעבּן גיט זיך ביי אַזאַ איינים א דריי. אַלץ פאַרלוירן, נישטאָ זיך אין וואָס אָנצוכאַפּן. אַלע אויסזיכטן פאַרשווינדן, יעדע האָפינונג צורינין. א צובראַכינער און א פאַרצווייפלטער בּלייבּט ער זיצן אין שטוב. מיט די ליידיקע צען פינגער קען מין גאַרנישט מאַכן. דעמלט ווענדיט זיך צו אים דאָס ווייב און טרייסט אים:

— זיי נישט פאַרזאָרגט! אט האסטו א קאַפּיטאַלעכל, פרוואו נאך ס־מזל! דער אייבּערשטער וועט אוודאי העלפן.

— האַ, פון וואַנין נעמט זיך דאָס צו דיר געלט?

— אין דער גלאַנץ-צייט, ווען דו האסט אַזוי געשאַרט מיט א בּרייטער האַנט האבּ איך די פאַרוואָרפינע גראשנס גיקליבּן און גיזאַמלט. בּיי מיר האט דאָס קליין-געלט גיהאַט א גרויס חשיבות.

און נישט איינ־ם האט שוין אַזאַ געלט, גיזאַמלט פון גראשנס, גישטעלט אויף די פיס.

אויך די גייסטיקע וועלט שטייט נישט אויף קיין ארט. אויך דאָ זענין פאַראַן עליות און ירידות. גישטראַלט ה: ט דאָס הויז פונים קליין-שטעטלדיקן שיינים ייד. חייט און בּרייט האט גיקלינגען דער נאָמין פונים זעלטינים למדן, פונים פייערדיקן חסיד, פונים גרויסן בּעל-צדקה. אַלץ איז בּיי אים גיוועזן אָנגיזאַפּט מיט תּורה און מעשים טובים. פון יעדן ווינקעלע האט אַרויסגילויכטן יידישער פּראַכט. יידיש לשון — אַזאַ קליינינקייט האט מין גישאַרט און אוועק גיוואָרפן וואָס פאַר א פּנים האט גיקענט האָבּן אַ פאַר ווערטער נאַרישע אויף יידיש לגבּי א בּלאַט גמרא מיט תּוספות, לגבּי א שווערע סוגיא אין ש"ס, לגבּי א יום-טוב-נסיעה צום רבּי׳ן! „א נפקא-מינא מיר דאַרט א לשון. דער עיקר איז בּרויט — א בּלאַט גמרא, א חסידישער שמועס, א מעשה טובה. וואָס פאַר א ווערט האָבּן עס א פאַר נישטיקע פלאַפלרייען אויף יידיש. פון מייניט-וועגן קען מין רעדן טאַטעריש. וואָס גייט מיך דאַרט אָן, צי מע רעט בּיי מיר אין שטוב יידיש, צי נישט".

איינער אין שטוב, דער פרוי זיינער, וואָס האט נישט גיפילט דעם טעם פון פייערדיקער תּורה און התלהבותדיק חסידות, איז גראַד יא אָנגיגאַנגין דאָס לשון, זי האט גיקליבּן א וואָרט צו א וואָרט און א גאַנצן אוצר גישאַפן. זי האט גיקליבּן, גיפוצט און גישלייפט אין גיזאַמלט. פאַר איר איז יעדעס וואָרט גיוועזן א בּרילאַנט. זי האט אין יעדן בּאַזונדער גיזעען הייליקס. איר גאַנץ לעבּן, אירע פריידן אין ליידן האט זי דערין אַריינגילייגט. די האַרציקסטע תּחינות און די פריידיקסטע גיזאַנגין האָבּן דערין זייער אויסדרוק גיפונין.

זי האט אבּער דעם סוד פון איר נויט-קאַסע קיינים נישט אָנגיטרויט. שווער אַרויס צו טראָגן דאָס הייליקייט פאַר די אויגן פון פאַרשוועכער. פון אַלע זייטן האט מין נישט מער גיהערט, ווי: ווייבּערישע תּחינות, בּאָבּע-מעשיות,

*) אין שייכות דערמיט, וואָס פרוי שענירער פלעגט תּמיד פירן א גרויסע יידיש-פּראָפּאַגאַנדע צווישן אונדזער פרויען-יוגנט, גיבּן מיר צו איר דריטער יאָר-צייט דעם מאמר פון ה׳ ארלעאַן, וועלכער איז נאָך פאַרעפנטלעכט גיווארן אין יאָר צ"א.

// פון יהודה לייב ארלעאַן

עם-האַרצישער עברי-טייטש, מיאוסער זשאַרגאָן וכדומה. איר הייס-גיליבּט קינד האט זי אבּער מיט דעם שפּייז פון איר אוצרל גינערט. אים, דעם קינד, האט זי פאַרטרויט איר סוד און דעם אינטימסטן מאמענט האט זי אים צוגיטיילט פון איר פאַרמעגן. זי האט אים גיווינט, גיבּענטשט און מתפּלל גיווען פאַר אים מיט איר יידישן לשון-אוצר.

און ווען דאָס קינד איז דערוואַקסן גיווארן, א זון, צי א טאָכטער, האט זיך דאָס רעדל פונים מלכותדיקן יידישקייט א דריי גיטון. ענג איז דעם יונגין דור גיווארן אינים קליינים שטעטל. מע האט פאַרלאָזט די היים און גיפאָרן אין מרחקים. איבּער לענדער און ימים. די אַלטע, ערלעכע מאַמע, אַרויסבּאַגלייטנדיק איר קינד, האט נישט קיין ווערטפולערע זאַד פאַר אים מיטצוגעבּן אויפן ווייטן און שווערן וועג, ווי א פאַר הייסע בּרכות, אַרויסגינומין פונים יידישן לשון-אוצר, וואָס זי האָט אַזוי זאָרגפעלטיק גיפלעגט.

צייטן זענין אָפּגילאָפן און דאָס קינד, דער איצטיקער אַמעריקאַנער אָדער אַרגענטינער ייד, האט שוין אַלץ פאַרלוירן. נישטאָ שוין קיין זכר פון תּורה, קיין שפּור פון חסידות. א פרעמד לעבּן, פרעמדע זיטן, פרעמדע קולטור — אַלץ איז צו גרונט גיגאַנגין. נישט מער, א בּיסל פוסטער שטאָלץ איבּער דער בּיליקייט פון יידיש-לשון איז נאך בּיי אים פאַרבּליבּן פונים טאַטן. ס־קלינגט אים נאך אָפּ אין די אויערן יענע פּאַטריאַכאַלישע בּרייטקייט צו שאַרן זיך מיט אַזעלכע וואַלוועלע זאַכן, ווי לשון.

א טאָג פאַר א טאָג, א יאָר פאַר א יאָר גייט פאַרבּיי. דאָס לעבּן ווערט איינטאָניק. אויפן האַרצן ווערט אומיטיק. א קעלט אין דער נשמה. פרעמד אין דער אייגינער שטוב. א מידער און צובראַכינער גייט מין א היים אין א פרייטיק-צו-נאַכטס פון דעם גראָען שאַפּ. עפּיס אומבּאַקאַנטע טענער קלינגין אין די אויערן — אומבּאַקאַנטע און פאָרט בּאַקאַנטע. עפּיס דערמאָנין זיי אין אַלטע, שוין לאַנג פאַרשווינדינע יאָרן. צוויי נעבּן אים גייען אין גאַס און רעדן צווישן זיך יידיש. זיסע זכרונות פון אַמאָל שווימין אויף. ליבּע בּילדער שטעלן זיך פאַר. אט שטייט די ערלעכע, צניעותדיקע מאַמע פאַר די שבּתדיקע לייכטער און לאָזט פון זיך הערן עטלעכע טענער. אט שפּאַצירט דער טאַטע איבּער דער שטוב און זינגט זיך דעם שלום-עליכם. א הייסע בּענקשאַפט הייבּט אָן נאָגן בּיים האַרץ. מיט האַסטיקע טריט איילט ער זיך שנעל אהיים, זוכט אָפּ, כאָטש ס־איז שוין א שטיק אין שבּת, עטלעכע ליכט און שטעלט זיי אַוועק אויפן טיש. ס־איז נאך אַלץ קאַלט. די בּענקשאַפט שטאַרקט זיך. אויפן צווייטן שבּת זוכט ער זיך שוין אָפּ א שול, וואו דעם „לכה-דודי" צו קענין מיט-זינגין. ס־איז אים נאך אַלץ ווייניק. ער זאָגט זיך אָפּ פון דער שבּת-אַרבּיט אין שאַפּ, דערנענטערט זיך צו יידישקייט און ווערט א פאָלקאַמער בּעל-תּשובה.

אַלץ האט ער שוין גיהאַט פאַרלוירן. פונים טאַטנס גדלותדיק יידישקייט איז איהם שוין גאָרנישט גיבּליבּן. דער שפּראַך-אוצר, פון וועלכן די מאַמע האט אים עפּיס מיטגיגעבּן אויפן וועג, האט אים אָפּגיראַטעוועט. אל תּהי בז לקטנות! זאָלסט נישט גרינג-שעצן קיין קליינ־יי׳טן!

בּשביל ג׳ דברים נגאלו ישראל ממצרים — צוליבּ דריי זאַכן זענין די יידן אויסגילייזט גיווארן פון מצרים: בּשביל שלא שינו את לשונם, שמם ולבושם. ווייל זיי האָבּן נישט גיענדערט זייער שפּראַך, נאָמין און קליידונג. ניין און פערציק שטופן האָבּן די יידן אין מצריים אַראָפּ גינידערט. פון דער גאַנצער גייסטיקער ירושה, וואָס זיי האָבּן בּיי די הייליקע אָבות איבּערגינומין, איז זיי שוין גאָרנישט גיבּליבּן. אַלץ איז פאַרשווינדן גיחאָרן, גיבּליבּן איז נאר א בּיסל לשון און דאָס איז בכּוח גיוועזן צו דערהאַלטן זיי. אין דעם האָבּן זיי זיך נאך אָנגיהאַלטן. דאָס איז גינוג גיוועזן צו זיין דער לעצטער רעטונגס־ברעט. לשון — דאַכט זיך א קלייניקייט און די חז״ל האָבּן די גאולה אין מצריים גיהאַלטן פאַר מעגלעך נאר א דאַנק דער דאָזיקער קלייניקייט.

צי זענין מיר היינט אין א זיכערער לאַגע? ס־גייט אונדז היינט בּנוגע יידישקייט נאך נישט שלעכט — טענהן א טייל. פאַרהאַן נאך ב"ה, ישיבות, חסידים-שטיבּלעך און פאַרשידינע אַנדערע נעסטן פאַר יידישקייט. וועמין אַרט דען, וואָס מע רעדט נישט אין דער היים יידיש, וואָס מע צוברעכט זיך די

צײן, ארויסרעדנדיק א יידיש ווארט, וואָס מע דערפילט נישט דעם נאַטירלעכן קלאַנג פון יידיש? לערנט מין נאך אַ בלאַט גמרא, פאַרט מין נאך צום רבין, פראוויט מין נאך אַ חסידישע סעודה, כאַפּט מין נאך אריין אַ מוסרדיק התבודדות – ווען מין־זשע גייט נאך אָן יידישע שפּראַך־פאָרם, אָריגינעלער סטיל און עכטער קלאַנג? מע איראַניזירט און מע לאַכט אויף וואָס די וועלט שטייט פונים ווייבערישן לשון.

ווערט נאך איינער ערנסטער, באַגנוגנט ער זיך שוין נישט מיט בלויזער איראָניע איבער די פלעגער פון יידיש לשון. מע וואַרפט זיי נאך צו אַ חשש מינות און אַפּיקורסות. „זיי, די היימישע רעליגיעזע פאַרזאָרגער פון יידיש, מוזן דאך זיין פאַרמאַסקירטע יידישיסטן, וואָס זענען גיכאַפּט אויף לינקייט".

צי ווייסן אבער די דאזיקע, אז דאָס לעבן דרייט זיך? ווי גוט, אמת יידישלעך אונדזערער מצב זאל נישט זיין, זענען מיר דאך נישט זיכער מיטן מארגן? צי ווייסן דען די דאזיקע, וואו זייערע קינדער קענען נאך אָנשפּאַרן? צי דאַרפן מיר טאַקי אַזוי ברייט זיך וואַרפן מיט אַזעלכע „קליינִיקייטן", ווי לשון? פאַר וואָס זאלן מיר נישט אין אַזאַ שווערער צייט באַלאַנגרינען דעם יונגן דור מיט אַלערליי כוחות, וואָס מיר באַזיצן? פאַר וואָס זאלן מיר נישט שעצן און פלעגן דעם אויסגיפרואוווטן אוצר אין אַלע אונדזערע נויטן?

ווער, ווער, אבער די יידישע טעכטער דאַרפן דאָס פאַרמעגן, וואָס איז גיזאַמלט גיוואָרן דורך אונדזערע טרייע באָבּיס און ליבע מאַמיס במשך הונדערטער יאָרן, נישט פאַרשווענדן. אַ שווערער קאשמאַר הענגט איבער אונדזער פאלק, מוראדיקע נסיונות שטייען פאַר אונדזער יוגנט. שפּאַרט־זשע נישט קיין מי, קלויבּט און זאַמלט אַלץ צונויף און טראָגט עס אריין אינים אַלטן פאלקס־אוצר. אויפן וועג פונים שווערן גלות וועט עס נישט איינמאָל צונוץ קומען זיך דערמיט צו ראַטעווען פון געוואַלדיקן אונטערגאַנג חלילה! לאָזט אייך נישט פאַרבּלענדן פונים הויכן טאָן אין ברייטן שמועס איבער דער ביליקייט פון יידיש לשון! פירט נישט קיין וויכוחים איבערן ווערט פון די קלייניקייטן. פאַרשוועכט נישט אונדזער הייליקטום. לאזט אייערע טאַטיס, ברידער און מענער באַקומען דאָס שטאָלץ און גדלות איבער זייער גייסטיק עשירות. איר אבער דאַרפט שטיל, באַשיידן און עניוותדיק, ווי די אמת־יידישע העלדנס, שפּינען די פעדים, וואָס פאַרבינדן אייך מיט די רומפולסטע פרויען־גישטאַלטן אין אונדזער גישיכטע. זעצט פאַר אייער הייליקע אַרבעט צו באַזאָרגן אונדזער פאלק מיט דער אַזוי שטאַרק נוצלעכער נויט־קאַסע — מיט דעם באַהאַרצטן יידישן לשון!

ל. שיר — די העלדישע פרוי

(פראַגמענטן פון ר' נחמן ברעסלאַווער'ס אַ סיפּור המעשה — פרוי שרה שענירער, צו איר דריטער יאָרצייט, גיווידמיט)

אַ העלדישע פרוי ווער גיפינט...

זי גורט אָן מיט פעסטקייט אירע לענדן און שטאַרקט אירע אָרימס...

פעסטקייט און פּראַכט — איז איר לבוש און זי פרייט זיך דערמיט צו איר לעצטן טאָג...

פיל טעכטער האבן באַוויזן העלדישקייט, אבער דו ביסט זיי אַלע איבערגישטיגן...

(משלי ל"א)

...און די מעשה איז אַזוי גיוועזן. אַ מלך און אַ מלכּה האבן גיהאַט אַ בת־יחידה... האט די בת־מלכּה גיהאַט אַ קינד און דאָס קינד איז גיוועזן זייער און זייער אַ יפה תואר, וואָס ס'איז גאַר קיין מענטשלעך שיינקייט נישט גיוועזן. די האָר זענען גיוועזן ווי פון גאלד און האבן גיהאַט אַלערליי קאלירן און דאָס פּנים איז גיוועזן ווי די זון און די אויגן זענען גיוועזן אַנדערע אַזעלכע אורות און דאָס קינד איז גיבוירן גיוואָרן באַלד מיט גרייטע חכמה, דען מע האט גיזעען באַלד ווי ס'איז גיבוירן גיוואָרן, אַז ס'איז שוין אַ גרויסער חכם... נאר ביז וואָס ס'האט נאך נישט גיהאַט די תּנועות פון אַ גרויסן. דהיינו, ס'האט נאָך נישט גיקענט רעדן און אַזוי די איבריקע זאַכן...

...ויהי היום, איז גיוועזן אַ גרויסער שטורמווינט אויף דער וועלט און האט פאַרמישט גאַר די וועלט און ער האט איבערגיקערט פון ים — יבשה און פון יבשה — ים און פון מדבר — ישוב און פון ישוב — מדבר און ער האט גאַר די וועלט איבערגידרייט און ער איז אַריין צום מלך אין שטוב אַריין און ער האט אַוועקגיכאַפּט דאָס קינד פון דער בת־מלכּה און ווי נאר ס'איז אַוועק דאָס טייערע קינד, איז תיכף די בת־מלכּה נאָכגילאָפן נאָך דעם קינד עס צוריקצוכאַפּן, איז זי אויך ערגיץ אַוועק און מע ווייסט נישט וואו און אַזוי די מלכּה און אַזוי דער מלך זענען אַלע נאָכגילאָפן נאָך דעם קינד, ביז זיי זענען אַלע פונאַנדערגישפּרייט גיוואָרן און מע ווייסט נישט וואו זיי זענען...

...און מיר אַלע זענען דערביי גאָרנישט גיוועזן, וואָרן מיר זענען דעמלט אַוועקגיגאַנגען איטלעכער אין זיין אָרט אַריין צו באַנייען זיין כּוח און ווי מיר זענען צוריקגיקומען האבן מיר שוין זיי אַלע נישט גיטראָפן און די „האַנט" איז אויך פאַרפאַלן גיוואָרן דעמלט און פון דעמלט אָן, זענען מיר אַלע פונאַנדערגישפּרייט גיוואָרן און מיר קענען שוין נישט גיין איטלעכער אין זיין אָרט צו באַנייען זיין כּוח. וואָרן, אַז די וועלט איז שוין איבערגיקערט גיוואָרן און צומישט גיוואָרן און די גאַנצע וועלט איז פאַרטוישט, פון יבשה — ים און פון ים — יבשה או"ו, באַדאַרף מין שוין אַנדערע וועגן לויטן טויש און ענדערונג פון די נייע מקומות, איבערדעם קענען מיר שוין נישט ווידער אַרויפגיין איטלעכער אין זיין אָרט אַריין, צו נעמען און באַנייען זיין כּוח...

— — — — — — —

...ענטפערט אים דער בעל־תפלה: איך בין פאַרבייגיגאַנגען איבער די אַלע ערטער פון זיי אַלע... איך בין פאַרבייגיגאַנגען אַן־אָרט, האב איך גיזעען ליגן די קרוין פונים מלך, האב איך פאַרשטאַנען, אַז דאָ איז בוודאי דער מלך, נאר איך האב אים נישט גיקענט אָפּזוכן און גיפינען און איך בין ווייטער גיגאַנגען און פאַרבייגיגאַנגען פאַר אַ ים פון בלוט, האב איך פאַרשטאַנען, אַז דער ים איז בוודאי גיוואָרן פון די טרערן פון דער מלכּה, וואָס זי וויינט אויפן קינד און די מלכּה איז בוודאי דאָ פאַראַן, נאר איך האב זי נישט גיקענט אָפּזוכן און גיפינען און אַזוי בין איך פאַרבייגיגאַנגען פאַר אַ ים פון מילך, האב איך פאַרשטאַנען, אַז דער ים איז בוודאי גיוואָרן פון די מילך פון דער בת־מלכּה וואָס איר קינד איז פאַרפאַלן גיוואָרן. האט איר גישפּאַרט די מילך און דערפון איז גיוואָרן דער ים פון מילך אין, אַז די בת־מלכּה איז בוודאי דאָ פאַראַן, נאר איך האב נישט גיקענט אָפּזוכן און גיפינען און אַזוי בין איך ווייטער גיגאַנגען, האב איך גיזעען ס'זענען גילעגן די גילדינע האָר פון דעם קינד און איך האב פון זיי גאָרנישט גינומען און אך האב גיוואוסט, אַז דאָ איז בוודאי דאָס קינד, נאר ס'איז נישט גימאָלט גיוועזן עס צו זוכן און גיפינען...

...ענטפערט דער גבור: איך בין אויך פאַרבייגיגאַנגען די אַלע ערטער און איך האב יאָ גינומען פון די גילדינע האָר פון דעם קינד וואָרן איך האב גינומען זיבן האָר וואָס זיי האבן אַלערליי קאלירן און זיי זענען ביי מיר זייער טייער...

— — — — — — — — — —

...און אַזוי דער גבור איז גיוועזן אַליין אַ גבור, נאר דער מלך האט אים גיוויזן דעם וועג, פונוואַנען ער זאל נעמען גבורה און דורכדעם איז ער גיוואָרן אַ משונהדיקער גבור; וואָרן ס'איז פאַראַן אַ שווערד וואָס הענגט אין דער לופטן און די שווערד האט דריי כּוחות, אַז מע הייבט אויף די שווערד צולויפט זיך דער שטאַב פונים שונאס חיל וממילא לייזן די שונאים אַ מפּ"ה, ווייל אַז דער שטאַב אַנטלויפט איז נישטאָ ווער ס'זאל פירן די מלחמה. פון דעסט וועגן אפשר וואָלטן נאך די גיבליבינע גיקענט ווייטער פירן די מלחמה. האט אבער די שווערד צוויי שאַרפן וועלכע פאַרמאָגן צוויי באַזונדערע כּוחות, אַז מע טוט אַ פאָכע מיט דער שווערד פון איין זייט שאַרף, פאַלן זיי אַלע און, אַז מע טוט אַ פאָכע מיט דער צווייטער זייט, קריגן זיי די דאַר־קרענק, זיי ווערן אָפּגימאָגערט און דאָס לייב פאַלט פון זיי אָפּ...

...און דער וועג וואָס פירט צו דער שווערד, האט צוויי זייטן־וועגן. איין וועג אין דער זייט, פירט צו אַ פייערדיקן באַרג. אויף דעם באַרג ליגט אַ לייב און ווען דער לייב דאַרף עסן באַפאַלט ער די סטאַדיס, כאַפּט פון דאָרט צו די שאָף און עסט זיי אויף און די פאַסטעכער ווייסן דערפון און היטן זייער די שאָף פאַר אים, אבער דער לייב קוקט גאָרנישט דערויף, נאר ווען ער וויל עסן באַפאַלט ער די סטאַדיס, די פאַסטעכער קלאַפּן, שלאָגן און שטורמען אים

אָבער דער לייב הערט זיי גאָרנישט, נאר נעמט זיך צו די שאָף מיט אַ גיברום און עסט זיי אויף... און אין אַ צווייטע זייט איז פאַראַן אַ צווייטער וועג, וואָס פירט צו אַ קיך און דאָרט אין דער קיך איז פאַראַן אַלערליי מאכלים און קיין שום פייער איז דאָרט נישטאָ, נאָר די מאכלים ווערן גיקאָכט דורך דעם באַרג פון פייער: דער פייערדיקער באַרג איז אפילו זייער ווייט פון דאָרט, נאר ס'ציען זיך שטעגן און ליניעס, פון דעם פייערדיקן באַרג צו דער קיך און אַזוי נאָך קאָכן זיך אַלע מאכלים און די קיך זעט מין גאָרנישט אָן, אַזוי ווי מע זעט גאָרנישט דעם פייערדיקן באַרג, נאָר ס'איז דאָ אַ סימן: פייגעלעך שטייען דאָרט אויף דער קיך, דורכדעם ווייסט מין, אַז דאָרט איז די קיך און די פייגעלעך פאָכן מיט די פליגלין, כּדי אויפצוטליען און איינצוטליען דאָס פייער און דערמיט מאַכן זיי פאַרטיק די מאכלים, צו דער גרויסער סעודה...

— — — — — — — — — —

אַ שטורמווינט האט זיך דורכגיטראָגן דורך דער וועלט. ער האט די גאַנצע וועלט צוטרייסלט און אויך דאָס קיניגלעכע קינד פאַרכאַפּט. אַלע לויפן זוכן דאָס קינד, אבער די וועגן זענען שוין פאַרטוישט, אַנדערע דרכים.

פיל בעטן, וויינען קרעכצן — אבער ס'איז נישט גימאָלט אָפּצוזוכן און גיפינען דאָס קינד.

איין גבור נאר, ווען ס'גילונגט אַנצוכאַפּן דאָס קינד ביי די האָר...

גיפונען דאָס קינד. — — — — —

די גבורה באַשטייט אינים וויסן דעם וועג צו דער שווערד וואָס הענגט אינים חלל פון דער וועלט, פון וועלכער עס פאַלט דעם שונאס שטאַב און פאַכנדיק מיט אירע צוויי שאַרפן, פאַלן דעם שונאס חיי ות און זיי ווערן אויסגידאַרט און איינגישרומפּן. — —

אויף איין זייטן־וועג ליגט אַ לייב אויף אַ פייערדיקן באַרג און ער פאַרציקט די סטאַדיס שאָף, און אויפן צווייטן וועג איז די קיך, וואו עס קאָכן זיך מאכלים צו דער סעודה... פייגעלעך פאָכן מיט זייערע פליגלין אויפצוטליען און איינצוטליען דאָס פייער די אַלע מינים מאכלים אָפּצוקאָכן.

* * *

די מאכלים זענען נאך נישט אין גאַנצן פאַרטיק. פייגעלעך פאָכן ערשט מיט זייערע פליגלין, אויפצוטליען און איינצוטליען דאָס פייער אין דער קיך, פאַרטיק צו מאַכן די סעודה.

שרה שענירער, די מוטער וואָס איז גיוואָרן אַראָפּגינומען פון איר פייגל־נעסט; די אשת חיל, וואָס האט גיהאַט די גבורה אָנצוכאַפּן דאָס פאַרלוירינע קיניגלעכע קינד, ביי די האָר און עס צוריק אָפּצוגיפינען — פאַרזוכט שוין יעצט דאָרט מסתמא, פון די מאכלים וואָס אירע פייגעלעך גרייטן צו, צו דער גרויסער סעודה..

— — — — — — — — — —

דאָס תורה־לערנען פון יידישע פרויען

(פּרוּאוו פון אַ סטודיע, צו די יאָרצייט פון שרה שענירער)

ווען מיר האַלטן היינט ביי דער דריטער יאָר־צייט פון שרה שענירער, וועלכע האט זיך אויסגיצייכנט מיט איר פאַרשפּרייטן תורה צווישן יידישע פרויען איז כּדאי צו געבן אַן־איבערבליק איבער דער אַנטוויקלונג פון תורה־לערנען צווישן יידישע פרויען.

אין דער אמתן האט מין זיך ביז לעצטנס באַצויגן מיט אַ גלייכגילטיקייט צו אַט דעם ענין. דאָס לערנען תורה אַ יידישער טאכטער איז גיוועזן ביי אַ טייל אַן־עבירה און די יידישע טאכטער האט עס אפשר נישט נייטיק גיהאַט, ווייל זי האט גיפונען אין דער היים, אין דער פאַמיליע יענע וואַרימע יהדות־אַט־מאָספערע, וואָס האט שטאַרק משפּיע גיוועזן, אַז זי זאל פאַרבלייבן יידיש גיטריי.

לעצטנס, ווען די יידישע היים איז ווייט נישט די, וואָס אַמאָל, די יידישע טאכטער און פרוי קומט אין באַרירונג מיט דער גאַס, אין דער גיזעלשאַפט, מוז זי דעריבער האָבן אַ סך ידיעות התורה, וואָס זאל איר געבן די אויסהאַלטונג, די ווידערשטאַנד־פעאיקייט אַנטקייגן די אַלע אָנגריפן, דירעקטע צי נישט דירעקטע — פונים אַרום.

אבער אַט דער לימוד התורה ביי דער יידישער פרוי איז נישט קיין נייעס. מיר גיפונען עס שוין גאַר פאַרצייטנס און מיר ווילן זיך באַמיען צו געבן פאַר אונדזערע לייענער אַ קורצן — ווי פיל ס'איז מעגלעך אין די ענגע ראַמען פון אַ מאמר — איבערבליק איבער די אַלע וועגן און השתלשלות, וואָס אין פאַרבינדן מיט אַט דעם גיביט.

דער מקיר פון דעם, וואָס די חז"ל האבן נישט גיהייסן לערנען תורה איז אין מסכת קדושין (דף כ"ט ע"ב), וואו די ח"ל דרשינען אויפן פסוק: ולמדתם את בניכם אַז דאָס באַטייט, אַז די מצווה פון לערנען תורה איז נאר צו די זין אבער נישט צו די טעכטער. דער רמב"ם פּסקנט: (הלכות תלמוד תורה פ"א הי"ג), אַז דאָס איז נאר ביי תורה שבעל־פּה, ד.ה. תלמוד, אבער תורה שבכתב, ד.ה. תורה, נביאים, כּתובים איז די זעלבע מצוה פון לערנען צו טעכטער, ווי צו די זין.

זוכנדיק אבער און פאַרשנדיק אינים גרויסן ים דתלמוד טרעפן מיר אויף פרויען, וואָס האבן זיך אויסגיצייכנט אינים לימוד התורה. אַזוי זענען די בנות צלפחד גיוועזן חכמות און גידרשנט אין דער תורה (בבא בתרא קי"ט). שלמה המלך האט נאָמינירט פרויען אַלס דיינות (קהלת רבה פ"ב ח.). די פרויען פונים דור המדבר זענען גיוועזן גרעסערע חכמות, ווי די נביאים פון די אַנדערע דורות (ספר הברית ה"א מאמר כ' בשם הרמב"ם).

אינים דור פון חזקי' המלך האט מין גיזוכט פון דן ביז באר־שבע, פון גבת ביז אַנטיפּרס און מע האט נישט גיטראָפן אַ יינגל אדער אַ מיידל, אַ מאַן אדער אַ פרוי, וועלכע זאלן נישט זיין בקי אין די הלכות פון טומאה וטהרה (סנהדרין צ"ד). די פרויען זענען גיוועזן בקי אַפילו אין דינים פון איסור והיתר (דאָרטן מהרש"א בשם רש"י).

ביי דער מצווה פון הקהל, ווען יידן פלעגן זיך פאַרזאַמלען אין די שלש רגלים, זענען מענער גיקומען לערנען און פרויען הערן (חגיגה ג'). די פרוי, וועלכע לערנט תורה, באַקומט שכר, כאָטש זי איז נישט מחויב (יורה דעה סי' רמ"ו סק"ד).

די פרוי ווערט רייף צו מצוות פריער פאַרן מאַן. ביי דער פרוי איז עס ביים צוועלפטן יאָר און דער מאַן ווערט בר־מצווה ערשט צו דרייצן יאָר (נדה מ"ה). דאַן ביי די ווייטערדיקע דורות זעען מיר אַ גיוואַלטיקע פאַרשטענדיניש פאַרן לימוד התורה צו פרויען.

אין אַ גאַר אַלט ספר „מצין גנים" (שאלות ותשובות). זיין מחבר איז איינער פון קדמונים, רבי שמואל בן רבי אלחנן, שרייבט ער דאָרט אַ תשובה צו אַ פרוי, וועלכע האט זיך ביי אים גיפרעגט בנוגע לערנען תורה. און אַט וואָס ער שרייבט:

„הנשים אשר נדב לבם אותנה לקרבה אל המלאכה מלאכת ד' מצד בחירתן בטוב במה שהוא טוב, הן הנה תעלינה בהר ה' תשכונה במעון קדשו כי נשי מופת הנה, ועל הכמי דורן להדרן, לסייען לסדרן לחזק ידיהן, לאמץ זרעותיהן וכו' עשי והצליחי ומן השמים יסייעוך" (די פרויען, וואָס באַגערן און שטרעבן נאָנט צו זיין צו דער ג־טלעכער טעטיקייט, זיי האבן אויסדערוויילט אינים גוטן אַליין אָן שום פּניות. נו, זאלן זיי שטייגן אויפן ג־טלעכן באַרג, רוען אין זיין הייליקן וואוין־אָרט, ווייל זיי זענען עס די מוסטער־פרויען און אויף די חכמים פונים דור ליגט אַ הייליקער חוב זיי צוצוהעלפן, סיסטעמאַטיזירן אין מוטיקן זיי — טוט, זייט מצליח און פון הימל וועט מין אייך העלפן).

און טאַקי די חכמים האבן אַ סך צוגיהאָלפן. גיגעבן די מעגלעכקייט און ס'זענען גיוועזן אין די פאַרצייטיקע דורות פרויען, גרויסע חכמות אַט, ווי רש"יס טאכטער, וועלכע האט — בשעת איר גרויסן פאָטערס קראַנקהייט — גיחתמט הלכה־זאַכן און שו"ת אינים פאָטערס נאָמען און ער אַליין שרייבט: כּ־בין שוואַך און קראַנק, האב איך מיין טאכטער גיגעבן רשות (שבלי הלקט ח"ב דף נ"ז) חיילוט, די שוועסטער פון רשיי און מרים די פרוי פון רבינו תם, זענען גיוועזן מלומדות און חכמות (תשובות מימונות, הלכות מאכלות אסורות סימן ה'). די שוועסטער פון רבינו יעקב תם און מרת ביליט, די שוועסטער פון רבי יצחק ברבי מנחם, האבן גילערנט די טעכטער פון זייער שטאָט פאַרשידינע פרויען־דינים (ספר האסופות גיברענגט אין אוצר נחמד ח"ב צד י') דולצי, די פרוי פון רבי אליעזר מגרמיזה, וועלכע איז גיהרגיט גיוואָרן אויף קידוש השם — האט

גילערנט אירע חברטיס דעם סדר התפילות און גיוואוסט דינים פון איסור והיתר. דער ראב"י ברענגט אנ־עדות פון זיינס א מומע, די פרוי פון רבי שמואל בר נטרונאי, בנוגע א יידישן מנהג (דארטן). רבי שמואל מפלייזא ברענגט פסקים פון זיין שוויגער (אור זרוע חלק ב' דף נ"ט). די פרוי ר ע־ד י ל, די שנור פון מהריי איסרלין, איז גיווען א מתמידה אין דער תורה, ווי איינער פון די מענער (לקוטי אשר ח"ב ל"ב).

דער באוואוסטער גאון רבי ארי' לייב צונץ זצ"ל האט, זייענדיק אויף דער עלטער, גיהייסן זיין טאכטער, אז זי זאל אויפשרייבן זיינע חידושים (יסודי היהודות). די זעלבע אויחן דערמאנטע דולצי האט אליין גישריבן העכער פירציק ספרי תורות (דארטן). אין תוספות (שבת קי"א בד"ה הא.) טרעפן מיר א סמך אויף א דין, לויט די עדות פון פרויען.

בכלל איז כמעט נישט מעגלעך אין די באגרעניצטע מאמר־שפאלטן צו ציטירן די הונדערטער צוואורפינע מאמרים, פסקים וועגן פרויען און פון זיי. מיר ווילן נאר מאכן א פרואוו און ארויסרופן די אויפמערקזאמקייט פון די דערציבארופענע גדולים און רבנים, אויף וועמין ס־ליגט דער חוב, ווי ס־שרייבט דער „מעיין גנים": „להדרן לסייען לסדרן ולחזק ידיהן" — זאלן זיי זעען צו דערפילן זייער דאזיקן ח"ב. לגבי די פרויען פון אונדזער היינט, וועלכע באגערן צו לערנען.

אונדזערע קומינדיקע פארשער וועלן אין זייערע ארביטן בנוגע לימוד התורה ביי יידישע פרויען, צושרייבן: דער לימוד התורה ביי דער יידישער פרוי האט דערגרייכט איר העכסטער מדריגה, סיסטעם און נוצן אין אונדזער דור־יתום. דער לימוד התורה ביי דער יידישער פרוי איז ארויס פון די פאר־איינצלטע דלת אמות, ארויס פונים רשות־יחיד און גיווארן א מאסן־באוועגונג. די יידישע פרוי, נישט בלויז זי לערנט, נאר אויך באלערנט, איז די מורה, די וועג־ווייזערן און מוסטער פאר א גאנץ דור פרויען.

און ווען מע וועט אט דאס שרייבן, וועלן ארויסלייכטן און ארויסשטראלן די מעשים פון איינער א יידישער חכמה, וואס האט מרביץ־תורה גיווען, גילערנט, באלערנט און גישאפן תורה־גיצעלטן, דער שטאלץ פון אונדזער דור — פרוי שרה שענירער.

א. שנור.

פרייגייסט און אומגייסט

י. ל. גערשט

.2

ווען אזא איינער ווי פ.ש. רעט וועגן „וואונדערלעכן אמת פון דער ייד. תורה, וואס דער שכל וואלט אויסגיפונין ערשט נאך א לאנגער אנטוויקלונג, אויב מע וואלט אים, דעם שכל, גילאזט אויף זיין אייגינים בארעט" — פארגעסט ער אבער צוצוגעבן, אז נישט נאר צוליבן אויסגיפונין דעם „וואונדערלעכן אמת" האט מין גידארפט האבן די יידישע תורה. נאר נאך מער, כדי אים צו דער־האלטן און באשיצן א קייגן די אטאקיס פון עזותדיקן אנטארטיטן שכל און די פארפירטע חושים, וואס באמיען זיך כסדר איבער א נייעס דעם דאזיקן אמת אראפצוזעצן פון זיין כסא־הכבוד און אויף אים ארויפזעצן כל־ערליי חסר־דעהדיקע געטשקיס.

ס־איז דאך קלאר, אז זינט די „דונערן און בליצן" פון דער גרעסטער אמת־אנטפלעקונג אויפן בארג סיני, וואס האבן גיצילט אויפצואוועקן און באלייכטן דעם פארשלאפינים און פארפירטן גייסט פון די פעלקער, האט זיך אלץ כסדר אין משך פון דורות באנייט דער כ"ח פון איינגיעקשנט צפי־קורסיש־היידנישן יצר־הרע, וואס האט מיט די פארשידנסטע מיטלין צוגירעט צוריק צו קערן צום פריערדיקן ווילדן, אומגייסטיקן מצב און דאס מיינסטנס גראד אין נאמין פון פרייגייסט. צוליב דער דאזיקער וואקלדיקייט און בלאנ־דזשיניש פון פרייגייסט לגבי די סכנות, וואס יאגן אן א־יף א־ם מצד דעם פארבל, נדזשיטן שכל אין די פארפירטע חושים איז אומבאדינגט נייטיק תמיד אוועק צו שטעלן אלס אייביקע אומדערשיטערלעכע יסודות פון מענטשלעכן אמת־דערקענטיניש די אנטפלעקטע אמתן פון דער יהדותדיקער נבואה. נאר אויף זייער אייביקן יסוד איז מעגלעך דעם מענטשלעכן גייסט זיכער און פריידיק „אויסצומיידן יענע טרויעריקע, פאלטשע וועגן, אויף וואס ס־פירט די אמונה אין פאליטעאיזם", ווי בכלל אין כל־ערליי אנדערע געצן־דינעריש־שטומפיקע צייט־געטשקיס, וואס ס־האדיוויט אויס כסדר אויפסניי דער עזות־דיקער אלץ־וויסנדיקער פרייגייסט, פארוואנדלינדיק זיך אויף א שטופנווייזן אופן אין א מוראדיק פינצטערן אומגייסט, וואס ווייסט גארנישט, ווייל ער קען באמת, לויט זיין אייגינים מודה זיין, גארנישט וויסן.

ווען דער גרויסער געטלעכער פילאזאף רבי יהודה הלוי האט בשעתו גיוואלט בולט באצייכינין דעם חילוק צווישן די יוונישע השערות און די אמתן פון דער יידישער תורה וועגן די אייביקע פראבלעמין פון דער יצירה, האט ער זיך אומגיפער אזוי אויסגידריקט: „עס זאל דיך נישט פארפירן די גריכישע קלוגשאפט, וואס האט נישט קיין פרוכטן נאר בלומין... קוק דיך צו, ווי די רייד פון אירע קלוגע זענין פארווירט אין בלאנדזשינישן און גיבויט זענין זיי אויף פאלטשע, איינ־פאלנדיקע יסודות. פון זיי וועסטו באקומין א הארץ, וואס איז ליידיק און פוסט און א מויל, וואס איז פול מיט רעדערייען און שפארינישן. צו וואס ווידער דאס זוכן קרומע וועגן און פארלאזן דעם איינציקן, בעסטן וועג?"

מיט די דאזיקע רייד האט רבי יהודה הלוי דערהויפט גיצילט אקייגן דער אלט־גריכישער און מיטלעלטערלעכער אראביש־גריכישער פילאזאפיע, וואס האט זיך פארפלאנטערט אין דער נעץ פון אן א שיעור ראציאנאלסטישע סא־פיזמין פון קלוגלערישן שכל, וואס פארמעסט זיך מיט זיין באגרעניצטן כ"ח צו אנטפלעקן און פארשטיין די טיפסטע סודות פון דער וועלט. הלוי האט דעריבער מיט די ווערטער גיפונין ס־פאסיקע כלי־זיין א קייגן דער דאזיקער נארישער איינרעדיניש פון קלוגלערישן שכל, וואס איז בויגיוודיק און וואקל־דיק אין זיינע מסקנות און אפט אויך סתירהדיק אן א שיעור, כאטש דאס שטערט גארנישט דעם דאזיקן שכל צו זיין משונהדיק־איינגיגלייבט אין דעם אבסאלוטן אמת פון זיינע המצאות. ער האט אבער נישט מסתמא זיך פארגי־שטעלט, אז ס־וועט קומין א צייט, ווען די קלוגלערישע חוקרים וועלן פון איין זייט קומין און אנפאלן אויף די אייביקע אנטפלעקטע וועלט־אמתן פון די נ"יאים אונטער די פאראלן פון „פרייגייסט" און פרייען מענטשלעכן שכל, וואס וויל זיך נישט לאזן צוימין דורך די שוין פארהאנינע אמתן און פון דער צווייטער זייט אזוי לאנג מאניפולירן און פאלמ־סן דעם זעלביקן „פרייען" גייסט מיט זייערע קלוגלערישע המצאות און אייטעלע מאדע מכשירים, ביז ער גייט נישט ארויס פון זייערע הענט מיט א פנים פון אנ־אימהדיקן אומגייסט. א פינצטע־ן שאטן, וואס קען און דארף גארנישט חלומען וועגן א קלארן אמת־דערקענטיניש, ווייל ער וועט עס קיינמאל נישט דערגרייכן.

אין דער אמתן דארף דאס זיין דער ווייטיקדיקסטער עונש און די ציניש־סטע אפלאכונ־, וואס עפיס א בייזער לץ האט גיקענט צוטראכטן פארן אזוי הא־פצרדיקן און גוזמהדיק אין זיך איינגיגלייבטן „פרייגייסט", ווען ער אליין האט זיך סוף כל סוף איינגיצוימט אין מוראדיקע קייטן פון גיבינדנקייט. אומוויסן און גיצוואונגינער אילוואַרישקייט פון זיין דערקענטניש־כ"ח, צו וואס ס־האבן סיסטעמאטיש דערפירט אלערליי סוביעקטיוויסטישע, אגנאסטישע אין מאטעריאליסטישע דערקענטיניש־טעארי־ס אין דער נייער צייט.

ווען די א. ג. רענעסאנס־תקופה איז ארויסגיטרעטן מיט איר האפערדיקער און עזותדיקער פאראל פון „פרייגייסט" האט זי גימיינט קודם־כל צו טרעפן דער־מיט דעם מיטלעלטערלעכן סכאלאסטישן גידאנק, וואס האט זיך באמיט צו באקרעפטיקן די רעליגיעזע אמתן מיט דער הילף פון ריין־שכלדיקע אויס־טייטשינישן. די אפאסטאלן פון נייצייטיקן פרייגייסט האבן נישט אויפגיהערט צו שפעטן פון דער סכאלאסטישער גידאנקין־וועלט, וואס האט אפעדירט זייער א סך מיט לאגישע דערקענטיניש־סכעמין און פארט זיך גיהאלטן נישט גינוג קאנסעקווענט ביי די רעליגיעזע הויפט־יסודות. אין דער אמת אבער איז דער סכאלאסטישער גידאנק ווערט גיווען א שפארע קריטיק. אבער דאס מיינט נישט די פון די „פרייגייסטלער", וואס האבן אים פארגיווארפן זיין נישט גי־נוגנדיקן איבערגעבן זיך דער ממשלה פון שכל, נאר אומגיקערט, וואס ער האט דעם באגרעניצטן שכל צו פיל צופיעטשטשיט און א־ם איינגירעט, אז זיין כוח איז אומגיהייער שטארק אויך אין דער העכערער רוחניותדיקער ספער און ביי אזעלכע אייביק שווערע שאלות, וואו זיין שוואכקייט מוז זיך גראד תמיד ארויסווייזן זייער בולט. ס־איז גיווען נאאיוו פון מ־טלעלטערלעכן סכאלאסטישן גידאנק, ווען ער האט גיוואלט למשל פון אריסטאטלס אנשויאונגין מיט ס־גי־וואלט ארויסוויקלין אלע גרעסטע וועלט־אמתן און זיי אלע דערקלערן גלאט זין פשוט מיטן כוח פון זיינע באגרעניצטע לאגישע דערקענטיניש־באגריפן.

דעם, כמעט קינדערישן גיעג נאך ראציאנעלע דערקענטיניש־מופתים פאר אלע טיפסטע פ־אבלעמין פון דער יצירה, האט מין זיך גאר אצא נישט קלאר גימאכט, אז דער איררציאנעלער עלימענט איז אין זיי אן פארגלייך גרעסער, ווי דער ראציאנעלער. דערפאר האבן זיינע מאנכיס מאל גיצוואונגינע לאגישע אויסטייטשינישן פאר בעצם איררציאנעלע שאלות גימוזט טראגן דעם כא־ראקטער פון סאפיזמין און אויסגיקלוגלטע פשטלעך, וואס ס־האט טאקי גיגעבן שפעטער די „פרייגייסטלער" די מעגלעכקייט פון זיי צו איראניזירן.

פון דעסט וועגן האט זיך פארט דער סכאלאסטישער גידאנק, ביי זיינע אלע טעותים, נאך אויסגיצייכנט מיט א גיוויסער מאס אחריות לגבי דעם צענ־טראלסטן אמת פון אלע אמונ. לגבי דעם ערשטן יסוד פון דער מענטשלעכער טראכטיניש. דער דאזיקער ערשטער אקסיאמאטישער יסוד דרוקט זיך אויס אינים אמת וועגן פרייען, איבערוועלטלעכן באשעפער פון דער וועלט און אלץ, וואס מע קען דערפון דרינגען און אן וועלכן דער מענטשלעכער גידאנק בלייבט, ווי א צובראכינע שיף אויפן צושטורימטן ים פון סתירות און קשיות, קענגוזאען און אייביקע בלאנדזש־נישן און וואס מוז צום סוף איינזונקין אין תהום פ-ן גענצלעכער פארלוירנקייט און זעלבסט־פארלייקינונג, אזוי ווי ס־איז טאקי שפעטער גישען אין דער לעצטער קאנסעקווענץ מיטן ניי־צייטיקן „פרייגייסטיקן" גידאנק.

דער ניי־צייטיקער פילאזאפישער גידאנק האט זיך, וואס נוגע דער מענטשלע־כער דערקענטיניש גיטיילט א־ף פארשידינע שולן און ריכטונגין, וואס זענין זיך אפילו צייטנווייז אין גאנצן סותר. אבער פארן טויער פון זייער פאראדנים איינגאנג האט ער אויפגיהאנגין א שילד פרייגייסט. דערמיט האט ער גי־וואלט באווייזן, אז ער רייסט איבער מיט אלע ביז־דעמלטדיקע באגריפן און אנגינומינע השקפות און אויפן יסוד פון צווייפל אין אלע הערשנדיקע הנחות דערגייט ער זעלבסטשטענדיק און פריי זיך אויפבויען די וועלט־אמתן מיט אייגינע כוחות.

דער ערשטער שטראם איז גיווען דער ראציאנאליסטישער, וואס האט גיצילט אלע וועלט־אמתן צו דערקענען מיטן „ריינים" שכל אויסשליסלעך און וואס זיין באגרינדער איז גיווען קארטעזיוס און דערנאך איז ער גיווארן גיהאדירוויט דורך זיינע טיילוויזע נאכגייער, ווי למשל מאלבראנש, לייבניץ, שפינאזא וכדומה.

באטראכט מין קארטעזיוס שיטה זעט מין בולט, ווי ער האט אנגיהויבן אלס אויסצוטייטשן פון זיין סוביעקטיוון באוואוסטזיין („כ־טראכט, דעריבער עקזיס-טיר איך") און ער האט גימוזט סוף־כל־סוף צוריק אנלענין זיך אויף דעם אקסיא־אטישן ג—ט־ג־דאנק, אן וועלכן יעדע הכרה און באגריף פון מענטש־לעכן איך, וועגן דעם מציאות פון זאכן אויסערן „איך" בלייבט צושאטן וואקלדיק און צווייפלהאפט. דאס הייסט אלזא זיך גיוואלט לכתחילה באפרייען פון אלע א"טע אקסיאמין און הנחות און פארט דערנאך גימוזט אוועק שטעלן אלס יסוד פאר דער מענטשלעכער דערקענטיניש פון יעדן וויסן דעם ג—ט־לעכן באשעפער פון מענטשלעכן גייסט און די אים גישאנקינע דערקענטיניש־מעגלעכקייטן. אין דעם וועג האט זיך אויך באמיט צו גיין מער ווייניק מא־בראנש און לייבניץ. אבער שוין ביים לעצטן ברעכט זיך דורך אין זיין מא-באדאלאגיע דער סוביעקטיווער אויסטייטש פון דער מענטשלעכער דערקענטי-ניש און וואס איז צום סוף אויפגיליוזט גיווארן אינים א. ג. „סאליפסיזם" אדער „איקמאליניזם", וואס שטעלט זיך אנטקייגן דעם אביעקטיוון, אבסאלוטן וויסן. אמת, אויך לייבניץ איז גיווען א מאמין אין ג—ט און דאס האט אים, לויט זיין הכרה, גידארפט ראטעווען פון א גענצלעכן דערקענטיניש־חשכות. אבער דאס פרייגייסטיקע יאגן זיך נאכן אומבאגרעניצטן אויסטייטשן מיטן באגרעניצטן שכל אלע הארבסטע סודות פון דער יצירה, האט אים פארפלאנ־טערט אין א סוביעקטיוויסטישער נעץ, וואס האט לייכט גיקענט און אויך גי־דארפט דערפירן צום באצווייפלין אפילו דאס מינימאלע, אביעקטיווע וויסן און באגריפן פון מענטשלעכן גייסט.

אבער אומגיהייער ערגער איז עס גינאנגין מכ־ח דער מענטשלעכער דערקענ־טיניש אין דער ראצ. שיטה פון שפינאזא. דא האט שוין דער עזותדיקער, אין זיך איינגיגלייבטער שכ־ל זיך באמיט צו דערוויין, אז ער איז מסוגל צו באשאפן א טעא־יע וועגן דער גלייכווערטיקייט און צונויף־גיגאסנקייט פון גייסט בכלל, דעם מענטשלעכן און קאסמישן, מיט דער טויטער הסר־דעהדי-קער מאטעריע און פארט צו האלטן, אז אזא אין תומר פארגליווערטער גייסט איז פעאיק ארויס צו ברענגין אבסאלוטע אמתן וועגן אלע סודות פון דער וועלט. אין דעם דאזיקן פאנטעאיסטישן פילפול קומט אומגיהייער בולט ארויס די טראגעדיע פון ענ־ת יקן מענטשלעכן שכל. וואס רייסט זיך אפ פון דעם גביאיש־אקסיאמאטישן ג—ט־גידאנק און ער גייט זיך אליין, זעלבסטשטענדיק אויסבויען זיינע פאנטאסטישע לופט־שלעסער, כאטש דערמיט מוז ער זיך בידים איבערגעבן אין דער נעץ פון אן א שיעור לאגישע סתירות און אריינ־פאלן אין אנ־עכט געצן־דינערישן מיטאס. אנשטאט מיט א שכלצער הכנעה זיך צו בייגן פארן פערזענלעכן, איבערוועלטלעכן באשעפער פון דער וועלט, וואס גיסט אריין אין זיין באשאפינים מענטש־גייסט שטראמין פון וויסן און באגרייפן די נגלות און פון זיי זיך ארויסנעמין א לימוד וועגן די נכתרות קאמבינירט שפ־נ. אויס א פינצטער מיסטיש גלייבן אין א צושאטינים ג—ט שטויב אין דער נאטור, וואס ווייסט גארני־ט וועגן זיך און קען עס גארנישט וויסן צוליב זיין אומפערזענלעכער מטושטשדיקייט און פאר דעם דאזיקן משונהדיקן געץ קניט ער און צוגיסט זיך מיט רעליגיעזער התלהבות און מליצות וועגן „שכלדיקער ליבשאפט" צו אזא אומשכלדיקער סטראשידלע. דער זעלבער שפ־נ., וואס טייטשט אויס די גאנצע בריאה און אלע ג שעענישן צו־גלייך מיטן מענטשלעכן ווילן אלס לחלוטין אומפרייע צוליב דעם, ווייל זיי א־נטערלינן אומשכלדיקע, בלינדע און אומפארענדערלעכע גיזעצן פון דער מטושטשדיקער נאטור — איז אבער פארט איינגיגלייבט אין דעם אומבאגרע-ניצטן כ־ח פון דעם מענטשלעכן שכל צו דערקענין אט די אלע חושכדיקע מיינונגין אויף אנ־אבסאלוטן אופן. צי קען מין זיך פארשטעלן א גרעסער־ע אומלאגישקייט און אפ־נע סתירהדיקייט פון א־א גאווהדיק־צובלאזינים שכל, וואס באגראבט זיך אליין און מאכט זיין אפשטאם שווארץ און פינצטער און פארט האלט ער שטאל און אייזן, אז ער איז אלוויסנדיק און אלפארשטייענדיק, כאטש מע קען בשום אופן נישט פארשטיין אויף וואס ער באזירט זיין זיכערע דערקענטיניש און אבסאלוט וויסן?...

דער צווייטער שטראם אין ניי־צייטיקן פרייגייסטלעכן גידאנק איז גיווען דער אז. ג. סענסואליסטיש־עמפיריסטישער, וואס האט גילייקנט אין דערקענטיניש־כ"ח פון שכל און האט צוגישריבן דאס גאנצע מענטשלעכע וויסן דעם דער־קענטיניש־כוח פון די חושים און דעם רעאלן עקספערימענט. די באגרינדער פון דער דאזיקער ריכטונג, ווי למשל: לאק, בעקאן וכדומה האבן, וואס אנ־אמת, אויך אין זייער שיטה אריינגישטעלט דעם ג—ט־גידאנק אלס בליץ־אפלייטער פאר די אימהדיקע שאלות פון וועלט־גישעען, וואס דער עקספערי־מענט און די חושים קענין זיי נישט באשיידן. פון בעקאנין למשל שטאמט אפילו דאס באקאנטע ווארט, אז א ביסל וויסנשאפט דערווייטערט דעם מענטש פון ג—ט און א סך דערנענטערט אים צו ג—ט.

אבער אויך דער כסדרדיקער סענ. עמפיריסטישער דראנג נאך „פרייגייסטי־קייט" האט זיך ביסלעכווייז מער דערווייטערט פון דעם אקסיאמאטישן ג—ט־גידאנק און פארלירנדיק דעם דאזיקן אומפארמיידלעכן דערקענטיניש־יסוד אונטער די פיס, האט ער זיך אנגיהויבן אזוי פארפ־אנטערן אין א נעץ פון חושימדיקע אילוזארישקייטן ביז ער האט זיך אויפגילעזט אין דעם גענצלעכן, דערקענטיניש־פארניכטנדיקן סקעפטיציזם פ־ן ד. יום. דער מענטשלעכער באוואוסטזיין, וואס האט לויט דער פרייגייסטיקער גאווה גיזאלט ענדלעך אנט־דעקן אלע לעצטע סודות פון וועלט־גישעען, איז גיווארן דורך יומס טייטש־דיקער וויוויסעקציע אין גאנצן אוועקגיקוליט. דער גאנצער מענטשלעכער „איך" איז גיווארן דערקלערט דורך זיינע דאקטרינערישע גריפלינישן אלס אנ־אומגייסטיקע און אומגיפלאנטע צונויף גישטיקעלטע פארבינדונג פון כסדר זיך בייטנדיקע עמפינדונגין. אזוי ארום האט זיך אויך דער פרייגייסטיקער עמפיריזם דערטראגן צו זיין סאמע סוף, ד"ה צו זעלבסט־אפלייקינונג און צו דער פון זיין כלומרשט־אבסאלוטן דערקענטיניש־כוח.

די שענצטע מתנה פאר קינדער און יוגנט
זענין שרה שענירערס ביכער
די מאמיס צוואה און ימים־טובים־בוך
גיבונדן אין לייוונט פראכט־באנד מיט גאלד־שריפט אויסגידרוקט.
פרייז 3.50 גילדן מיט פארטא. אן באנד נאר 2.25 גילדן מיט פארטא.
געלט שיקן: Bajs Jakow, Łódź, Konto rozrachunkowe Kartoteka 15.

דאָס ירושלימער געסל...

[אַ באַגעגעניש מיט אַ פריינט]

פון יצחק ראַוויטש

אַ זוניקער, צושמייכלטער פרי־מאָרגן האט זיך אין יענים טאָג גישטעלט אויף ג—טס וועלט. ווען נישט דער קאַלענדאַר, וואָס ווייזט דיר די דאַטע פון חשוון, וואָלט זיך גידאַכט, אַז עס איז אַ ניסן־טאָג, אַ פרילינג־טאָג...

שנעל אייל איך מיך אַרויס פון מיין הויף וועלכער איז מיר שוין אַזוי שטאַרק דערעסן, צוליב זיין נודנע פאַרבלאָזיקייט. די האַלב־אָפּגיריסינע מויערן, וועלכע זעען אויס ווי אַ נישט דערשיילטער קאַרטאָפל. דער לאַנגער מיסט־קאַסטן, אויף וועלכן עס קלעפּן שטענדיק שטיקלעך פּאַפּיר און שאָלעכץ פון אַ פּאַמעראַנץ, און יעצט די גרויסע קופּע שטיינער, אָנגיוואָרפן אין אַ ווינקל, וואָס וואַרטן אויף אַ גואל, ער זאָל זיי פון דאָרט אַרויסנעמין — אַט דאָס אַלץ זע איך שוין צום וויפלסטן מאָל, ווען איך גיב נאָר אַ בליק דורכן פענצטער, איידער איך גיי צו מיין אַרביט.

די גאַס אָטעמט מיט הו־האַ, מיט שרייאיק לעבן. דו ווערסט פאַרהילכט פון דעם טראַמוויי גיקלאַנג, פון די קולות פון די בייגל- און פרוכטן־הענדלער, פון די זילבערנע שטימעלעך פון די קליינע שטיפערלעך אין די קינדער־וועגעלעך, וועלכע ווערן דורך מוטערס אָדער דינסטן גיפירט אין גאָרטן אַריין. דו הערסט עפּיס היינט אין די אַלע שטימען מער מונטערע קלאַנגען, זיי זענען נישט מאָנאָטאָן, פלעגמאַטיש, ווי שטענדיק. די וואַרימע זון און דער לכטיקער הימל גיבן דאָס לעבן צו אַ ביסעלע פאַ ב. מאַכן עס שענער און זוניקער...

איך גיי מיט זיכערע טריט, איך פריי זיך מיט אַלימינס פרייד, מיט דער פרייד פון שיינים. זוניקן טאָג...

אַ צייטונגס־קיאָסק שטעלט מיך אויף אַ ווײַלע אָפּ. עפּיס אַ גרויסער, שרייאיקער „קאָפּ“ פון אַ צייטונג ווינקט צו מיר, גרויסע שוואַרצע אותיות פינטלען פאַר מיינע אויגן:

„דער אומרואיקער טאָג אין ירושלים“

„צענטליקער יידישע קרבנות פון באַנייטן טעראָר אין ארץ־ישראל“.

הינטער מיר שטעלט זיך איינער אָפּ, גראַבט אין דעם קאָפּ אין דער צייטונג און לייענט הויך, שנעל, גיט אַ טיפן זיפץ און לויפט ווייטער.

ער איז אַנטלאָפן, אָבער זיין זיפץ האט ער מיר איבערגילאָזט. ער איז מיר אַריין אין די אָדערן, אין אַלע איברים, און — די זוניקע שטימונג פאַרשווינדט גיך...

מיט דער צייטונג אין האַנט גיי איך ווייטער. איך גיי פאַרביי קראַשינסקיס גאָרטן און זעץ זיך אויף אַ באַנק לייענען די צייטונג, וואָס דערציילט אין אַ גאַלערינים זון־טאָג פון טריבע ווערטער, וואָס האַלטן אָן אין די יידישע מקומות דאָ און דאָרט...

דו עפנסט די בייַלאַגע פון דער צייטונג און פאַר דיינע אויגן אַנטפּלעקט זיך דער שרעקלעכער מאָרד אין קרית־ענבים. 5 יונגע מענטשן זענען גיגאַנגען אינדערפרי צו דער אַרביט און זיך מער נישט צוריקגיקערט. 5 יונגע לעבנס זענען אונטערגישניטן גיוואָרן דורכן אַראַבישן טעראָר־מעסער און אַנשטאָט שווייס, האָבן זיי דעם פעלד צום לעצטן מאָל גישענקט בלוט, אייגן בלוט...

ירושלים וויינט — לייענסטו אין דער קאָרעספּאָנדענץ — ביים ברודער־קבר פון די 5 קדושים.

פאַרוואָס בלויז ירושלים? — בונטעוועט זיך אין דיר אַלץ — ביים דאָזיקן ברודער־קבר שטייט דאָס יידישע פאָלק און וויינט, וויינט אויף חורבן־האומה, אויף גלות־השכינה...

הספדים. הספדים. אָבער ווער קען מספיד זיין, ווער איז אומשטאַנד אַרויסצוברענגען ווערטער? איינער פון די קרבנות איז גיוועזן פון די „אומלעגאַלע“. בגנבה האט ער דעם באָרן מיט שווייס באַאַרבעט, מיט שרעק האט ער כסדר גילעבט, מע זאָל אים נישט כאַפּן, מע זאָל אים נישט פון לאַנד דעפּאָרטירן און ציטערדיק איז גיוועזן די שטימע פון יענים מספיד, ווען ער האט אויסגירופן: „יונגער ברודער! האסט אין דיין לעבן גישטרעבט צו ווערן אַ תושב אין לאַנד, אָבער וואָס דו האסט נישט גיקענט דערגרייכן ביים לעבן, האסטו יעצט דערגרייכט. מיט דיין בלוט האסטו זיך איינגיבירגערט אין הייליקן לאַנד, עס וועט דיך שוין קיינער פון דאַניט אַרויסשיקן...“

ירושלים וויינט...

פאַרביי מיר פאָרט אַדורך אַ קינדער־וועגעלע און צו מיינע אויערן דערטראָגט זיך אַ שטיל, קינדעריש גיוויין...

און מחשבות לויפן אין מוח.

אפשר הער איך דאָס גיוויין פון ירושלים? אפשר וויינט דאָס קינד און שיקט אַ טרער נאָך אַ טרער אויפן קבר פון די 5 יונגע קדושים, פאַרשניטענע לעבנס, אפשר ביידע צוזאַמען?...

אָבער דאָ רייסט מיר עמיצער איבער. איך הויב אויף דעם קאָפּ און זע פאַר מיר אַ באַקאַנט פּנים... האַ, דאָס ביסטו? — האָב איך אויפגיריסן די אויגן און אַ פאַרחידושטער אים אָנגיקוקט.

— יאָ, דאָס בין איך. מיין פריינט — האט ער אַ שמייכלענדיקער מיך אָנגיקוקט.

יאָ, דאָס איז מיין פריינט, וועלכן איך האָב מיט 3 יאָר צוריק אין אַ פראָסטיקער ווינטער־נאַכט באַגלייט אויפן וועג קיין ארץ־ישראל...

— וואָס טוסטו דאָ? — האָב איך אַ גישריי גיטון, אַזש ער האט אַ צאַפּל גיטון, און ווי אינסטינקטיוו אים מיטן פינגער גיוויזן אויף די ידיעות אין דער צייטונג:

— אפשר דערפאַר?...

ער האט אַ פאַרשנדיקן בליק אויף מיר גיוואָרפן. זיין גוטמוטיקער שמייכל איז ווי פאַרשוואונדן. ענערגיש זיך אַוועקגיזעצט אויף דער באַנק און אַ ביסל מיט אַ העכערן טאָן גינומען רעדן:

— ניין, ברודער! ביסט מיך שלעכט חושד. ווען דו טראַכסט, אַז איך בין אַנטלאָפן פון הייליקן [illegible] אַז די שיסערייען, דער כסדרדיקער טעראָר, אַז [illegible] אַלץ, וואָס עס שפּילט זיך אָפּ אויף דער א״י־ערד, האט מיך אָנגיפאַלן מיט פחד, מיט שרעק, און צוליב דעם האָב איך זיך אויפגיזעצט אויף דער שיף און גיקומען [illegible]...

— אָבער... — האָב איך אים גיפּרוּווט איבעררייסן, וועלנדיק אים זאָגן, אַז איך האָב גימיינט אַ שפּאַס.

— רייס מיר נישט איבער! — האט ער שטרענג אַ זאָג גיטון, און מיך אָנגיכאַפּט ביי די לאַצן.

— פון דאָרט, וואו איך האָב מיט שווייס און בלוט גיאַרבעט, וואו איך האָב גיטראָגן ציגל צו אַ בנין, גיהאַקט אויסבויען אַ שאָסיי און אונטער דער ברענינדיקער זון גיוועזן צווישן די באַפּרוכפּערער פון אַ וויסט שטיק ערד, — פון דאָרט קען מען נישט אַנטלויפן, נישטאָ די קראַפט, וואָס זאָל פון דאָרט פאַריאָגן, פאַרטרייבן...

אַ פּייערל, אַ בלישטשנדיק פּייערל, האט זיך ביי די ווערטער באַוויזן אין זיינע העל־בלאָע אויגן, וועלכע האָבן כסדר גיקוקט אויף מיר:

— דו שמייכלסט? דו האַלטסט, אַז איך שפּיל זיך אין ווערטער, אין פראַזן? ניין, מיין פריינט! יענע צייטן זענען שוין אַוועק. לאַנג אַוועק. איך בין שוין 3 יאָר אין ארץ־ישראל. יאָ, 3 יאָר. זיי האָבן מיך פיל גילערנט, פיל דערפאַרונג גיהאַט, און קודם־כל זענען מיר — און דעם „מיר“ האט ער אַרויסגיזאָגט מיט אַ באַזונדערן נאָכדרוק — ניכטער, רעאַל. דאָרט שטויסן מיר זיך אָן טאָג־טעגלעך אין דער האַרטער ווירקלעכקייט און סתם־ווערטער, הוילע פראַזן, האָבן נישט קיין באַדייטונג...

— גלויבסט אַלץ נישט? — האט ער מיך נישט גילאָזט קומען צום וואָרט, גישטעלט מיר פראַגן און גלייך גיענטפערט — וועל איך דערציילן אַ קליינעם פאַקט, וואָס וועט דיר אַ ביסל קלאָר מאַכן מיינע פריערדיקע ווערטער.

— ווי דו קוקסט מיך אָן, האָב איך פאַרשידנס מיטגימאַכט, במשך די 3 יאָר. ביי פאַרשידענע אַרביטן גיוועזן באַשעפטיקט. כ'בין שוין גיוועזן אויך אַרביטסלאָז, אָבער איך בין ב״ה צופרידן, אפשר גל קלעך. ס'האַלט גאַנץ ווייט דערפון — גיט ער דערביי צו איראָניש, — אַז איך זאָל פּ־וואָרן ביי עמיצן וועקן רחמנות־גיפילן...

...גיוועזן אויף אַ צייט שוואַרצער אַרביטער. יאָ, אַ שוואַרצער אַרביטער ביי אַ בנין אין עק ירושלים, אין אַ געסל, וואו עס וואוינען אַסך אַראַבער, וואָכן לאַנג האָב איך דאָרט גיאַרבעט און...

ער האט אַ ווײַלע איבערגיריסן. אַ מילדער שמייכל האט זיך צעגאָסן איבער זיין יונג פּנים, און אין גאַנצן אַ צושטראַלטער האט ער ווייטער פאָרטגיזעצט:

— ניין, איך פיל זיך נישט בכוח צו שילדערן מיין פרייד, ווען איך האָב דעם בנין גיזען אין גאַנצן אויסגיפערטיקט. מיין וועזן איז דאַן גיוועזן איין שטיק פרייד. אַלץ אין מיר האט גיזונגען. עפּיס האָבן מיך באַהערשט אַנדערע גיפילן, אַזעלכע, וואָס איך קיינמאָל נישט גיפילט, עס איז גיוועזן די פרייד פון שאַפן, די פרייד פון העלפן בויען ירושלים עיר העתיקה...

„און אין פרייע שעהן איז מיין בעסטער, אָנגינעמסטער שפּאַציר גיוועזן צו יענים געסל פון ירושלים, וואו עס שיינט אַרויס יחוסדיק פון צווישן די שמוציקע אין אָרימע אַראַבישע הייזלעך. דאָס פּרעכטיקע בנין, וואו עס ליגט אויך מיין אַרביט, מיין שווייס... דאָרט אין יענים געסל פּריש איך אויף מיין גימיט, אָטעם איך מיר אַריין לעבנס־פרייד און פון די נשמה־טיפענישן רייסט זיך אַ שטורמיש גיזאַנג צו השי״ת פאַר זיין גרויסן חסד צו מיר, צו מיר...

אַ טרער האט אַ פינקל גיטון אין זיין רעכטן אויג און אַ גירירטער פון זיינע אייגענע ווערטער האט ער פאָרטגיזעצט:

...אין איינעם פון „יענע“ טעג, ווען די טעראָרכוואַליע האט זיך גישטאַרקט ווען די שיסערייען האָבן גיהאַלטן בלי־הפסק, האט מיך עפּיס אַ באַהאַלטינע בענקשאַפט אַרומגינומען. עס האט מיך גיצויגן אַהין, אַהין צו יענים געסל, דאָרט וואו איך האָב אַלע שפּאַצירן גימאַכט. מיינע פיס האָבן נאָר גיוואָלט אין יענער ריכטונג גיין. און איך בין גיגאַנגען רואיק און זיכער, דערנענטער זיך צו יענים געסל, דערבליקט דאָס שיינע בנין, אַ שמייכל האט אויף מיין פּנים גירוט און...

צומאָרגנס האָב איך זיך אויפגיכאַפּט, עפּיס ווי פון אַ לאַנגן שלאָף. דער קאָפּ איז מיר גיוועזן ווייטיקלעך שווער, ווי מיט בליי אָנגיגאָסן. אַ פאַרבאַנדאַזשירטער בין איך גילעגן אין „הדסה“־שפּיטאָל. אַ גרויסער שטיין גיצילט אין מיר האט מיך פאַרוואונדיט אין קאָפּ. עפּי' נס האט ער נישט אָנגירירט דעם מוח און ב״ה נאָך 14 טעג בין איך אַרויס אַ גיזונטער פון שפּיטאָל.

דו זיפצסט? עס דערשיטערט דיך דער דאָזיקער פאַקט? האט ער אין אַ מיטלייד־טאָן זיך צו מיר גיווענדעט, זעענדיק ווי עס ווירקט אויף מיר זיין דערציילן, צי מיינסטו, אַז דאָס האט מיך שוין צוריק גיהאַלטן פון מיינע שפּאַצירן צו יענים געסל, אין ירושלים, ניין, דער טעראָר שרעקט נישט אָפּ דעם ישוב. ווייטער בויט מען, ווייטער פלאַנצט מען, אָנגיגורט מיט עקשנות, מיט גייסטיקער גבורה, מיט בטחון צו השי״ת גייט מען אונדזער וועג, אַזוי דער כלל ווי דער יחיד...

...ניין! עס וועט מיך קיינער פון יענים ירושלימער געסל נישט פאַרטרייבן, פאַרשטייסט מיך?..

איך האָב אים פאַרשטאַנען, שווער איז מיר גיוועזן אַ וואָרט אַרויסצורעדן, איך האָב גישוויגן. אין יענער מינוט האָב איך אַנדערש אָנגיהויבן טראַכטן וועגן די טרויעריקע ידיעות פון ארץ־ישראל.

אַ לאַנגער, פריינטלעכער שמועס האט זיך שפּעטער גיקנייטלט צווישן אונדז, אַ שמועס וועגן „דאָ“ און „דאָרט“. מיט בייסיקער איראָניע האט ער גירעט וועגן די נייע באַגריפן, וואָס האָבן זיך גישאַפן זייט זיין אַוועקפאָרן. פּיקעטן, נעטאַ, אוושעם...

ער דערציילט מיר, אַז צוליב אַ פאַמיליען־אָנגילעגנהייט איז ער גיקומען, גירעכנט צו פאַרבלייבן אַ 10—12 וואָכן, אָבער ער צווייפלט דערין.

— יאָ, גוטע צייטן ביי אייך. שוין 2 וואָכן ווי איך בין דאָ, גיוועזן אין מיין גיבורטס־שטאָט, עפּיס נישט די זעלבע מענטשן, שאָטנס בלויזע איז פון זיי פאַרבליבן, צובראָכינע און דערשלאָגינע, וועלכע לעבן אין שרעק און פּאַניק. אַ, ווי עס ציט מיך אַהיים, אַהיים קיין ירושלים, צו יענים אָרט, צו יענים געסל.

און ער האט נישט אויסגיהאַלטן.

מיט 4 וואָכן שפּעטער האָב איך אים באַגלייט צום צווייטן מאָל.

אַ דראַבנער שניי האט גישמיסן אין די פּנימער פון די הונדערטער מענטשן, וועלכע האָבן אין אַ דינסטיק נאָכמיטיק זיך פאַרזאַמלט אויפן הויפּט־וואָקזאַל כדי צו באַגלייטן די אָפּפאָרנדיקע עולים.

עס האט נישט גיהערשט די באַגייסטערטע שטימונג ווי מיט 3 יאָר צוריק, ווען איך האָב מיין פריינט דאָס ערשטע מאָל באַגלייט. מ'האט נישט גיטאַנצט. די לופט איז נישט דורכגיריסן גיוואָרן מיט יובל־גיזאַנג, שטילע, פאַרטראַכטע אין זיך, זענען מיר גישטאַנען און פאַרבענקטע בליקן גישענקט די אָפּפאָרנדיקע, וועלכע זענען אויך גישטאַנען ביי די וואַגאָן־פענסטערלעך, שווייגנדיקע און נישט אַראָפּגינומען זייערע בליקן פון אונדז. מע האט זיך אָבער געגנזייטיק פאַרשטאַנען.

אויך מיין פריינט איז גיוועזן קאַרג אין ווערטער. אַ מינוט פאַרן רירן פון צוג, האט ער מיר שטיל אַ פליסטער גיטון אין אויער:

גידענקסט יענים שמועס אין גאָרטן, האסט מיך דאַן שלעכט חושד גיוועזן. כ'בין דיר עס מוחל, מוחל... להתראות! דער צוג האט גירירט. און איך האָב פאַרלאָזט דעם פעראָן עפּיס ווי אַ פאַרשעמטער...

דורכן וואַגאָן־פענצטער

א. י. ליפּמאַנאָוויטש

דער באַן־שומר

שטייט דער באַן־שומר אין זיין איינזאַמער בודע טאָג און נאַכט און ציילט די מינוטן, ווען דער צוג דאַרף אָפּגיין, ווען יענער קומען. ס'זאָל חלילה נישט קומען צו אַ צוזאַמענשטויס, צו אַ קאַטאַסטראָפע.

דאַכט זיך, אַז איבער דער גאַנצער וועלט זענען אָנגיצויגן רעלסן, איבער וועלכע ס'לויפט דאָס מענטשלעכע לעבן. אָבער וויפל און ווי שרעקלעך זע'ן די צוזאַמענשטויסן צווישן מענטש און מענטש, צווישן ווילן און מעגלעכקייט און צווישן דער שטורמישער ליידנשאַפט און שטילן גיוויסן?

וואו זענען מיר, פּאַלטשע שומרים, וואָס שלאָפן, ווען די באַן פון אונדזער לעבן לויפט? וואו זענען אונדזערע וואָרנונגס־סיגנאַלן, אונדזער „האַמולעץ“ד טאָג־טעגלעך הערן מיר די קרעכצן און וויי־געשרייען פון די צודרוקטע און צוטרעטענע אין די צוזאַמענשטויסן פון דער לעבנס־באַן און מיר שלאָפן.

פּאַלטשע שומרים אויף דער באַן פון אונדזער לעבן.

אַ בינין־שטאַק

זשומינדיק לאָזט זיך אַרויס פונים בינין־שטאַק אַ שוואַרם פון בינען און לאָזט זיך אין פעלד, אין גאָרטן. פון גרעזלעך אין בלומען זייגן זיי אין די זאַפט. שפּעטער וועלן זיי צוריק פליען אין בינין־שטאַק און די דאָזיקע זאַפטן פאַראַרבעטן אויף האָניק.

צי ווייסטו ברודער־האַרץ, אַז אויך מיר האָבן זיך אַרויסגילאָזט פון אונדזער היימישן בינין־שטאַק אין פרעמדע גערטנער און פעלדער. שיינע בלומען האָבן אונז גילאָקט און זייער פיל האָבן מיר זייער זאַפט אין זיך איינגיזויגן. צי גידענקסטו, ברודער־האַרץ, אַז מיר וועלן דאַרפן באַלד צוריקקערן אין אונדזער היימישן בינין־שטאַק, צי וועלן מיר קענען די דאָזיקע זאַפטן פאַראַרבעטן אויף זיסן האָניק?

גידענק, ברודער האַרץ!

אַן־אינדיק

גאַרישער, אָנגיבלאָזינער אינדיק, וואָס ביסטו ביי דיר אַזוי שטאָלץ? מאָלע האט מען שיינע פעדערן, מאָלע האט מען רויטע, אָנגיבלאָזינע קרעלן, דאַרף מען שוין זיין אַזוי שטאָלץ ביי זיך?

דו ביסט שטאָלץ, ווייל דו ביסט נאַריש און ביסט נאַריש, ווייל דו ביסט שטאָלץ. דו בלאָזט דיך אָן, לאָזט אַראָפּ די נאָז און קרילעס, רוקסט דיך שטאָלץ און כעסנדיק, ווי אַ הערשער.

שאַ, שטיל, דער שוחט גייט!

אַ פויגל

דו באַחנטער פויגל מיט דיינע פאַרשאַרטע פלי־קונסט־שטיק. איך האָב אויף דיר תרעומות! אייביק האסטו דעם מענטש גירייצט מיט דיין פליען, אייביק האט דער מענטש גיחלומט, גיבענקט און גיגריבלט זיך צו קענען אַזוי פליען, ווי דו און ס'איז אים גילונגען. דער מענטש פליט, ווי דער פויגל אין די לופטן. צי איז אָבער דער מענטש גיקומען העכער? פריער איז דער מענטשלעכער גוף גיוועזן אויף דער ערד און דער קאָפּ אין הימל. היינט איז דער גוף נאָנט צום הימל און דער קאָפּ איז אין דער ערד...

אַן־אודיציע פון דער ערד

איבער די ווייטסטע דאָרפס־ישובים, צווישן וועלדער און פעלדער זענען אויסגיצויגן אויף די כאַלופּעס ראַדיאָ־אַנטענעס און פון די ווייטע וועלט כרכים טראַנסמיטירט מען צו די קינדער פון דער ערד שיין־קלינגנדיקע ווערטער.

און איך טראַכט מיר: אפשר וואָלט גלייכער גיוועזן אויף אַט די דאָזיקע פעלדער אַוועקצושטעלן אַ ראַדיאָ־סטאַציע און פאַרן מיקראָפאָן זאָל זיך אַוועקשטעלן בכבודה ובעצמה די ערד און האַלטן אַזאַ מין דרשה: האַלאָ! האַלאָ! דאָ רעט די ערד צו אַלע מענטשן־קינדער פון דער גאָרער וועלט! דער באַשעפער, גילויבט איז זיין הייליקער נאָמען, וואָס האט מיך באַשאַפן האט אין מיר אַריינגיגעבן אַ כ״ח צו צו שפּייזן אַלע מענטשן־קינדער, וואָס גיפינען זיך אויף מיר. צום סוף איז גיקומען צו מיין אויער אַ קול פון מאַנכע מענטשן־קינדער, וואָס זאָגן צו זייערע ברידער: אונדזער איז די ערד און איר האט נישט קיין חלק אין איר! על־כן קום איך, ערד, אייך זאָגן, אַז אַזוי, ווי איר אַלע גיהערט צו מיר, אַזוי גיהער איך אויך צו אייך אַלע אָן אונטערשיד! צושמעלצן זאָלט איר אייערע כלי־זיין אויף אַקער אייזנס, באַאַרבעט מיך מיט ערלעכקייט און ברידערלעכקייט און איך וועל אייך געבן מיין זאַפט און פעטס און שלום וועט הערשן צווישן אייך אייביק! אייביק!

ישראל עמיאט

נייע לידער

צו זיך

נעם זיך צונויף, בינד זיך צונויף!
אויף אַלע ראַנדן דרימלסטו,
דורך גאַנצע טעג, דורך שפּעטע נעכט —
אַוונט בלויז.

מיט אַלע וואָלקנס מיטגיצויגן,
מיט אַלע פייגל מיטגיפלויגן,
מיט אַלע צווייגן רינסטו טרויער אָפּ.

אַן־אומיטיקער שפּיגל פון אַלע שייבן!
טרויעריקער אויג פון אַלע טייכן.
ניגון דו. פון אַלע וויינינדיקע ווינטן,
נעם זיך צונויף,
בינד זיך צונויף.

א ברודער זאָג,
וועמענס פידלין וויינין אין אַלעביימער
און וואָס פאַרא ליכט טראָגט אין די הענט די נאַכט?
איז עס אונדזער חתונה גיוועזן?
פירט מען אונדז פון דער חופּה טויטערהייט?
טרויערן אַלע אויגן פון די מויערן.
שמעלצט דער ווינט די ליכט און לעשט זיי אויס
מיר זוכן זיך אַליין אויף אַלע גאַסן
און געפינען זיך נישט.
אין אונדזערע שטיבער זענען מער נישטאָ,
צו יעדער לאָדן — נישטאָ, נישטאָ, נישטאָ

א ברודער זאָג,
וועמענס פידלין וויינין אין אַלע ביימער?
און וואָס פאַרא ליכט טראָגט אין די הענט די נאַכט
איז עס אונדזער חתונה גיוועזן?
פירט מען אונדז פון דער חופּה טויטערהייט!

אַ ליד צום באַס

אַ ליד צום באַס,
דעם אומיטיקן באַגלייטער
פון אַלע פריילעכע ניגונים.

אַן־עלנטער חבר פון די שאָטנס,
וואָס פירן אין מיטן טאָג
דער לוסטיקער דער פריילעך־צוזינגינער זון
מיט טרויער מוזיק
אויף די בית־עולמס פון דער וועלט
האסטו דיך די אויגן אויסגישטאָכן
איצט ביסטו בלינד.
און סע פאַלט די פרייד
ווי אַ גלאָז דיר פון די הענט,
דאָס פירעלע:
— אט דאָ! אט דאָ! אט דאָ!
און דו:
נישטאָ, נישטאָ, נישטאָ.

הערבסטיק שאַפּענס
„פערדע באַלאַדע"*)

.1

זאָל דאָס זיין דאָס גליק, וואָס איז אונדז ווען באַשערט:
פילן אין זיך לעבן־טויט זיך מישן,
ווי גוט איז אויפן שטילסטן טאָן צו לויטן
ווי אַן־עכאָ, דעם אָפּקלאַנג פון דער ערד.

עס האַלט דעם אָטעם איין די נאַכט און הערט,
אין אַלע קוואַלן מוזן שטילן רוישן.
טויזנט בענקשאַפטן טויזנט מאָל אַנטוישן,
טויזנט מאָל געבויט, טויזנט מאָל צושטערט.

זאָל דאָס זיין דאָס גליק: מיט צוגילייגטע וויעס זען די וועלט
אַלע נעפּלין שיינין יעצט צוהעלט
האַרץ צו האַרץ שלאָגן יעצט דערנעבן,

וועלט מיט וועלט, ווי בלעטער אין אַ בוך פאַרוועבט,
שטיין האָט אין מענטש זיין פאָטער ערשט דערקענט
און אַלע הימלען טריפן מיט פאַרגעבן.

.2

וויג איין די וועלט ווי שטיל צוואויגטן גראָז,
אָוונט וועט דעם לעצטן רויש פאַרמעקן,
זע: דער בלינדער וואַרפט אַוועק דעם שטעקן,
און קוקט דורך דער מויער־וואַנט, ווי דורך גלאָז

דער חכם פרעגט מער נישט פאַרוואָס,
דער האָן האָט אויפגיהערט צו וועקן,
דאָס פוקסל האָט אויפגיהערט צו שרעקן,
אין וואַלד דעם ציטערדיקן האָז.

קום טויט, דו אויסגיבענקטער, שיינער
ס׳איז די וועלט גיצירט פאַר דיר מיט טענער
ווי אויף פאַראַד קלינגגט אַ ווייטער גלאָק די צייט.

מיר ווילן הערן, הערן, הערן, וואָס איבער אַלע שטערן
ס׳איז דאָס לעבן קליין — מיר האָבן גרעסערע באַגערן
און יעדער אונדזער אָטעם—אייביקייט!

*) די „פערדע באַלאַדע" — איינע פון די מאָונדערלעכסטע שאַפּנס טרויער־פערשן.

דוד אַפּטייקער

האַרבסט אין ירושלים

אין די טויערן פון ירושלַים
שלאָגט אָן,
אַ מידער וואַנדערער —
דער ווינט.

אין גאַסן הייבן זיך שמאַטעס
אַרויף־אַראָפּ און ווערן פאַרלעגט
אַזוי ברומין אויס
אַלע, וואָס ליידן אויף דער וועלט
ס־טרויעריקע געזאַנג פון עָנד.

וואָלקנס — ווי שאָף,
צו שחיטה געפירט,
לויערן אויפן האָריזאָנט
און וויינען
מיט אויגן טויזנטער
ס׳געוויין פון וועלט
אין ירושלַים.

אין געסלעך — די וויסטקייט
שפּילט,
ווי אַ בלינדער פידלער,
ס־אייביקע געזאַנג פון האַרבסט
און פון פלעדער־מויז,
דעם גראָען וועכטער
פון אַלטקייטן.

חשוון טרערט אין אַ יעדן גרוב
און אין פענצטער אַ יעדן.
דער האַרבסט
באַקלאָגט די שטילקייט,
וואָס איז, ווי אַ נזיר,
פאַרשלאָסן —
אין הייזער פון מאַרמאָר.

די נאַכט, אַ וואָלקן, וואָס לויערט
איבערן הר־הבית.
מיט אַ קינה זי ציט
דעם כותל איינזאַם פאַרביי.
היינט אין אָוונט, ערגיץ־וואו
אויף אַ שטעג פון דערנער
וועט אַ זקן
פאַרגיין אין אייביקער רו...

די קדושה פון שבת

פון גדליה בובליק

דער שבת איז דער יידישער ענטפער צו אַלע, וואָס באַהויפּטן, אַז די נאַטור האָט נישט קיין באַשעפער. דער ייד, וואָס וואַרפט אַוועק פרייטיק פאַרנאַכט די אַרבעט; די יידישע פרוי, וואָס צינדט אָן די ליכט, דערקלערט דורך דעם, אַז עס יאָ פאַראַן אַ באַשעפער, וואָס האָט אַלץ געמאַכט, אַז עס איז פאַראַן אַ ג—ט, וואָס שטייט העכער, ווי די נאַטור. דער ייד רופט אויס: כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. אין דער דערקלערונג ליגט די יידישע איבערצייגונג פון מאָנאָטעאיזם, פאַר וועלכער עס איז געווידמעט די גאַנצע געשיכטע פון דער יידישער נאַציע. דעם יידנס מנוחה אין שבת איז נישט נאָר אַ רו פון נישט טון קיין אַרבעט, עס איז אַ רו פון קאַמף, פון פּראָפּאַגאַנדע, פון איבערצייגונג. עס איז אַן־אויסרוף צו די מענטשן פון דער גאַנצער וועלט: עס איז פאַראַן אַ באַשעפער, פון וועמענס האַנט עס איז אַלץ אַרויסגעקומען. מיר רוען צו ווייזן, אַז ער האָט געאַרבעט, דער זיבעטער טאָג פון שבת, וינפש, איז דער באַווייז, דער סימן פון די זעקס טעג פון דער באַשאַפונג. עס איז אַ דערמאָנונג פון מעשה בראשית.

דורך דעם שבת האָט די יידישע נאַציע געלערנט צו דער וועלט די יידישע רעליגיע־פילאָזאָפיע. טראָגנדיק דעם שבת איבער דער וועלט האָט דער ייד דערמיט געטראָגן זיין גרויסע איבערצייגונג, אַז עס איז פאַראַן אַ ג—ט אויף דער וועלט. דער שבת איז קודם־אַ באַשטעטיקונג פון דעם ייד אויף דער אמונה אין ג—ט. דער שבת איז דאָס זעלבע, וואָס דער שמע ישראל. אדער, דאָס, וואָס דער שמע ישראל זאָגט מיט ווערטער, זאָגט דער שבת מיט מעשים. דאָס באַשטימען איין טאָג פון פולער מנוחה אַלץ אַ סימן, אַז די וועלט איז באַשאַפן געוואָרן פון ג—ט און נישט פון זיך אַליין, איז פון דער יידישער אמונה אָנגענומען געוואָרן אַלס דאָס ערשטע קאַמפּס־מיטל קעגן די, וואָס לייקענען, אַז עס איז עפּיס פאַראַן אויף דער וועלט אַ חוץ דער נאַטור. און דעריבער איז פאַרשטענדלעך דאָס, וואָס דער תלמוד זאָגט: דער, וואָס איז מקיים שבת איז, ווי ער איז מודה אין דער גאַנצער תורה. געוויס: שבת איז דער סימן פונים גאַנצן יהדות. פון דער עקזיסטענץ פון ג—ט.

* * *

אָבער שבת איז נישט נאָר דער סימן פון דער עקזיסטענץ פון ג—ט. עס איז אויך דער סימן פון דער פאַרבינדונג צווישן ג—ט און דעם יידישן פאָלק, וועלכעס ער האָט אויסגעקליבן. די, וואָס לייקענען אין ג—ט, לייקענען געוויס, אַז יידן זענען אַן־אויסגעקליבן פאָלק און אַז ג—ט האָט זיי געגעבן אַ תורה. די, וואָס גלייבן, אַז די נאַטור האָט נישט קיין באַשעפער, גלייבן נישט, אַז ג—ט האָט געגעבן אַ געזעץ און אַז ער האָט עס געגעבן צו די יידן. קומט דער ייד אַלע פרייטיק פאַרנאַכט און דערקלערט דורך דעם שבת: זעט איר מענטשן, דער ג—ט, וואָס האָט באַשאַפן די וועלט אין זעקס טעג און איז דער בעל־הבית איבער דער גאַנצער באַשאַפונג, האָט אַרויסגענומען די יידן פון מצרים, זיי געגעבן אַ תורה און זיי אויסגעקליבן אַלס דעם שליח צו לאָזן וויסן ג—טס רצון צו דער וועלט. דער זעלבער שבת, וואָס איז אַ זכרון למעשה־בראשית, דער סימן אויף דער וועלט־באַשאַפונג, איז אויך דער זכר ליציאת מצרים, צו דער אויסדערוויילונג פון יידישן פאָלק. עס איז דער סימן, אַז די יידישע געשיכטע איז באַשטימט פון ג—ט. דורך דעם איינים אַקט פון שבת ווערט פון יידן פעסטגעשטעלט די דריי הויפּט־זאַכן פון יידנטום: אַחדות אלקית, דער ג—טלעכער קוואַל פון תורה און די אויסדערוויילונג פון דעם יידישן פאָלק. אט זענען די דריי גרויסע פונקטן פון דער יידישער רעליגיע, פון דער יידישער געשיכטע, פון דעם לעבן פון דער יידישער נאַציע; די דריי זיילן, אויף וועלכע דאָס יידנטום שטייט זייט טויזנטער יאָרן: מעשה בראשית (ג—טס שאַפונג פון דער וועלט), יציאת מצרים (באַדייטונג פון יידישער געשיכטע), און כי בנו בחרת (מתן תורה). דער שבת איז דער סימבאָל פון די אַלע זאַכן צוזאַמען גענומען, וועלכע ווערן דערמאָנט פייערלעך אין קידוש.

אָבער דער שבת, נאָך דעם, ווי עס שטעלט פעסט אַוועק די גרויסע רעליגיע־פילאָזאָפיע פון יידנטום וועגן ג—ט און וועלט, שטעלט אַוועק דעם פּרינציפּ פון דעם ג—טלעכן אור־שפּרונג פון דער יידישער תורה און פון דער אייביקער באַדייטונג פון דער יידישער אומה, וועלכע איז באַזונדער און איז אומפאַרגלייכלעך אין דער משפחה פון די פעלקער. נאָך דעם, ווי דער שבת ווייזט אָן אויף די פריער דערמאָנטע דריי גרויסע עיקרים, אויף וועלכע עס שטייט די יידישע רעליגיע און די יידישע נאַציע, פירט ער, דער שבת, אַרויס אַן־אַנדערע זאַך, וואָס קיין אומה ולשון פאַרמאָגט עס נישט, נאָר עס געהערט דער יידישער נאַציע. דער שבת האָט געבראַכט דער וועלט דעם געוואַלטיקן באַגריף פון קדושה. שבת קען נישט זיין אָן קדושה. דעם שבת האָט ג—ט אַליין געגעבן קדושה (ויקדש אותו). דער ייד פירט אַריין דעם שבת דורך „קידוש". און נאָך דעם, ווי דער ייד דערציילט פון דער קדושה פון שבת, זאָגט ער, אַז ג—ט האָט די יידן געמאַכט פאַר אַ קדושה: „ואותנו קדשת". אָבער אויפן העכסטן אופן באַווייזט זיך די קדושה אין דעם טאָג שבת, וועלכער הייסט נישט נאָר אַ טאָג פון רו, נאָר אַ טאָג פון קדושה. דער העכסטער פונקט, צו וועלכן די יידישע רעליגיע קען דערגרייכן איז דער פונקט פון קדושה און דער העכסטער אויסדרוק פון קדושה איז דער שבת.

וואָס איז קדושה? וואָס איז עס די דאָזיקע זאַך, וועלכע די יידישע תורה שטעלט אַרויס אַלס די העכסטע מדרגה, צו וועלכע אַ מענטש קען דערגרייכן?

דער ענין איז צו ברייט, אַז מע זאָל אים קענען איבערגעבן דאָ פאַרבייגייענדיק. אָבער מיר וועלן פּרוּוון אויף באַגרענעצטן אופן זיך דערנענטערן צו דעם דאָזיקן ענין, אָן וועלכן מע קען דאָס יהדות נישט פאַרשטיין.

קדושה הייסט אַזאַ צושטאַנד אין דער מענטשלעכער נשמה, ווען דער מענטש קען זיך אויפהייבן העכער, ווי אַלץ, וואָס האָט צו טון מיט זיין איגענעם „איך", מיט זיינע ליידנשאַפטן, מיט זיין „עגאָ". קדושה הייסט, ווען אַ מענטש קען אַריינוואַרפן זיין עגאָאיזם אין דעם פייער פון העכער באַגייסטערונג פאַר אַזעלכע זאַכן, וואָס זענען נאָבעלער און ריינער, ווי ס׳זענען די וועלטלעכע אינטערעסן. די מדרגה פון קדושה קען דערגרייכט ווערן נאָר, ווען עס געלונגט דעם מענטש זיך אָפּצובינדן אויף אַ געוויסער צייט אַמווייניקסטנס, פון די קייטן פון איגן־נוציקייט. קדושה איז אַ צושטאַנד, ווען דער מענטש איז העכער, ווי מענטש, ווען זיינע געדאַנקען און געפילן גייען אין אַ ריכטונג אין וועלכער נישט ער און נישט זיין „איך" שפּילט די הויפּט־ראָל. קדושה טראָגט דעם מענטש פון דער ערד צום הימל. דער קוואַל פון קדושה און איר צענטראַלער פונקט איז ג—ט אַליין, ווי ג—ט אַליין זאָגט עדות אויף זיך: „כי קדוש אני", און ישעיה רופט כסדר אָן ג—ט מיטן נאָמען „קדוש ישראל", און דערפאַר איז די גרעסטע פאָדערונג פון דער תורה „קדושים תהיו", אויף אַזוי ווייט, ווי מענטשן קענען דאָס דערגרייכן.

כדי צו ברענגען דעם מענטש צו דער מדרגה פון קדושה אויף אַזוי ווייט, ווי עס איז מעגלעך, איז געשאַפן געוואָרן דער שבת. אין דעם שבת זאָל דער ייד פאַרגעסן אין אַלע זיינע אינטערעסן. ער דאַרף פאַרגעסן אַלע זיינע זאָרגן. ער דאַרף אין דעם שבת אַרויסגיין, אַזוי צו זאָגן, פון זיין אייגענער וועלט און דאַרף זיך באַשעפטיקן מיט ענינים, וועלכע האָבן גאָרנישט צו טון מיט אים אַליין. ער דאַרף זיך געפינען אין אַ וועלט פון רעליגיעזע מחשבות און געפילן. נישט הנאה איז דער הויפּט־צוועק פון שבת, נאָר קדושה. גייסטיק פאַרגעניגן איז די העכסטע מדרגה, וועלכע אַ מענטש קען האָבן, בשעת ער איז באַפרייט פון דער שווערער לאַסט פון אייגן־נוציקייט. דערפאַר איז דער שבת דער ערשטער [illegible] פון קאַמף פאַר מענטשלעכקייט, אַ קאַמף נישט פאַר די אייגענע אינטערעסן פון אַנדערע מענטשן און נישט נאָר פון מענטשן, נאָר אויך פון שטומע בהמות, וואָס קענען זייער רעכט נישט פאָדערן.

אין אַ טאָג, ווען איר רוט, פאָדערט אייער עגאָאיזם, אַז אַנדערע זאָלן פאַר אייך אַרבעטן. אויב שבת וואָלט געווען אַ רו־טאָג פאַר אייך, פאַר אייער הנאה, וואָלט איר געהאַט מער פאַרגעניגן, אַז אייערע קנעכט און דינסטן זאָלן פאַר אייך האָרעווען, ווען איר זיצט ליידיק. אָבער דער צוועק פון שבת איז נישט הנאה, נאָר קדושה, ד. ה. אַ קאַמף קעגן עגאָאיזם. שבת דאַרף ברייטער מאַכן אייער נשמה, דאַרף צוברעכן די קייטן פון זעלבסט־נוצן און דערפאַר איז דער אויסזאָג: עס זאָל רוען דיין קנעכט און דיין דינסט, נאָך מער: עס זאָל רוען דיין אָקס, ער איז אויך אַ שותף אין דיין משפחה. ער אַרבעט פאַר אייך, דאַרף ער געניסן דאָס, וואָס איר געניסט, ווייל אין אמת׳ן דאַרפן דאָך זיין אַלע גלייך. דער עגאָאיזם לאָזט נישט, אַז אַלע זאָלן זיין גלייך, זאָל קומען דער טאָג שבת, דער טאָג פון קדושה און ברעכן דעם עגאָאיזם, כדי דער מענטש זאָל פילן, אַז ער איז נישט אַליין אויף דער וועלט און אַז אַנדערע האָבן אויך די זעלבע רעכט, ווי ער האָט. אַזוי האָט זיך דער שבת אויפגעהויבן צו זיין די העכסטע דערשיינונג פון גלייכהייט, פון ברידערלעכקייט און פון מענטשלעכקייט אויף דער וועלט. „כדי עס זאָל רוען דיין קנעכט און דיין דינסט און דיין אָקס און דיין אייזל". ווער מאָנט פאַר זיי, פאַר די שוואַכע, זייער קריוודע? ג—ט מאָנט פאַר זיי, ג—ט, וואָס האָט אַלע באַשאַפן און אַלע זענען ביי אים גלייך.

שלמה בוקסמאַן

דאס פשוטע שוסטערל און זיין ריזיק ספר

ייִדן װערן באַצייכנט אַלס „פאָלק פון בוך"; „עם הספר" איז דער נאָמען, מיט װעלכן דאָס ייִדישע פאָלק איז אָנגערופן געװאָרן. דאָס איז נישט בלויז, װייל ייִדן האָבן דער מענטשהייט געגעבן דעם „ספר הספרים", נאָר בעיקר מחמת ביי ייִדן האָט זיך איינגעבירגערט אַ ספּעציעלע ליבע און דרך-ארץ פאַרן ספר. צװישן ייִדן פאַרנעמט אַ חשוב אָרט צו היטן און זאַמלען ספרים.

קיין פּאָלק, דאָס קולטורעלסטע אַפילו, קען נישט אָנװייזן אויף זיינע יחידים (אַ חוץ געלערנטע פּראָפעסיאָנאַלן), װעלכע זאָלן האָבן אַן אינטערעס און געשמאַק אָנצוזאַמלען ביי זיך אין הויז גרעסערע פּריװאַט-ביבליאָטעקן. בײַ ייִדן דאַגעגן, איז דאָך די ספרים-שאַנק געװען דאָס ליבסטע װינקעלע און שטובס גרעסטע צירונג איז געװען דאָס אַלמער, אין װעלכן ס'זענען געשטאַנען דער ש"ס, די משניות, די תנ"כן, מיט די באַגילדיטע רוקנס.

אין דער אָרימער און פּשוטסטער ייִדישער משפּחה האָבן נישט געפעלט די באַשיידענע הילצערנע פּאָליצעס, איבער װעלכע עס זענען געװען אויסגעשטעלט אין שורות די פאַרשידנסטע ספרים.

די ייִדישע ספרים זענען געהאַלטן געװאָרן, װי אַ טייערער, אומשאַצבאַרער אוצר. אין אַן עת צרה, חלילה, אין אַ שװערן נויט-פאַל האָט מען די טייערסטע חתונה-צירונג פאַרקויפט און צו דער ספרים-שאַנק זיך נישט צוגערירט.

פון דור צו דור פלעגן די דאָזיקע ספרים-זאַמלונגען איבערגיין בירושה. װער כ'האָט באַזיצט אַ גרעסערע זאַמלונג, האָט שטאָלצירט מיט דעם און איז גערימט געװאָרן צװישן די לומדישע משפּחות.

בײַ ייִדן זענען אין פאַרשידענע תקופות אויך אָנגעשטאַנען באַדייטנדיקע ביבליאָגראַפישע חיבורים, אין װעלכע די פּרוכטן פון ייִדישן געדאַנק זענען פאַרפיקסירט און פאַראייביקט געװאָרן, די נעמען פון די װערק און זייערע מחברים.

בײַ אונדז האָט עס געהאַט נישט נאָר דעם טרוקענעם װיסנשאַפטלעכן װערט.

בײַ אונדז האָט עס אויך באַקומען אַ רעליגיעז-מיסטישן כאַראַקטער.

דער גרויסער מקובל, בעל „שני לוחות הברית" (של"ה) שרייבט, אַז בלויז די טיטלען פון ייִדישע ספרים האָבן אין זיך אַ קדושה. דער, װאָס קוקט אין די װערטס געדרייניקט און געלייטערט זיין מחשבה. מיטן זאָגן די נעמען פון הייליקע ספרים טוט מען אַ מצוה. גלייך, װי מע װאָלט געלערנט דאָס פּנים פון ספר. אַן-עם-הארץ, װאָס קען נישט לערנען זאָל לכל הפּחות זאָגן די נעמען פון סדרות, פון מסכתות, פון משנות, פון ספרים. דאָס װעט אין אים דערװעקן אַן ערלעכע תשוקה צו תורה-לערנען. די דאָזיקע הייליקע תשוקה שטייט ביי כביכול זייער הויך. שוין מיט דעם אַליין פאַרדינט זיך דער עם-הארץ זיין עולם-הבא.

בײַ אונדז האָט די ביא-ביבליאָגראַפישע פאָרשונגס-װיסנשאַפט אַנטהאַלטן אין זיך אַ בּצוק פון הייליקייט. ס'האָט געהאַט די קדושהדיקייט פון אַ מצוה.

נישט קיין װאונדער דעריבער, װאָס גרויסע און הייליקע גייסטער האָבן אַװעקגעגעבן זייערע כמעט האַלבע לעבנס, גרויסע ייִדישע ערודיציע און בילפּרזאַמקייט, נישט נאַטירלעכע ענערגיע, איסדויער און התמדה — כדי אויסצוגעפינען, צונויפצוזאַמלען און סיסטעמאַטיזירן אַ כראָנאָלאָגיע פון ייִדישע ספרים און שאַפונגען אין משך פון אַלע דורות, פון דער גאַנצער ייִדישער צושפּרייטונג.

צו דעם סוג געהערן: דער „שפתי ישנים" פון שבתי באַס דער „סדר הדורות" פון יחיאל האַלפּערן (מינסקער רב) דער „שם הגדולים" פון חיד"א, דער „שם הגדולים החדש" וכדומה.

אַ מערקװירדיקער טיפּ פון אַ ביבליאָגראַף-מחבר האָט אויך געלעבט אין אונדזער דור און איז מיט אַ קורצער צייט צוריק נפטר געװאָרן.

די מערקװירדיקייט פונים דאָזיקן מחבר באַשטייט דערין, װאָס ער איז געװען חוץ פון דעם, װאָס מ'פאַרשטייען אונטער דער באַצייכנונג „ביבליאָגראַף". שוין נישט געװען, װאָס ער איז אויף זיין לעבן נישט איבערגעטראָטן די שװעל פון אַן-אוניװערזיטעט, האָט אַפילו נישט באַקומען די עלעמענטאַרסטע בילדונג אין אַ פאָלקס-שול. נאָך מער: אין קיין ישיבה האָט דער זעלביקער קיין מאָל נישט געלערנט. אַפילו קיין חדר רעכט נישט אַדורכגעמאַכט. פּשוט געװען, איז דער דאָזיקער מחבר געװען אַן-אַנאַלפאַבעט אין דער פּאַקטישער באַדייטונג פונים דאָזיקן װאָרט. זיין װערק אָבער, װעלכעס איז נאָך ביז היינט נישט אַרויס אויף דער ליכטיקער שיין, װעט זיין נישט בלויז אַן-אומשאַצבאַרער צושטייער צו דער ביבליאָגראַפישער װיסנשאַפט, נאָר איר גרעסטע דערגרייכונג, איר קרוין!

משה מאַרקאָװיטש, אַזוי איז דער באַשיידענער נאָמען פון אונדזער עקזאָטישן „אַנאַלפאַבעט-װיסנשאַפטלער". פון פאַך, חלילה נישט קיין שרייבער. נישט אַפילו ממשפּחת סופרים. די פּראָפעסיע פון דאָזיקן גאָניאָלן ביבליאָגראַף איז — שוסטעריי. פון זיין דאָזיקער באַשעפטיקונג האָט מאַרקאָװיטש זיין גאַנץ לעבן געצויגן חיונה פאַר זיין הויז-געזונט. אַפילו די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן, נאָך דעם, װי ס'זענען שוין דערשינען מוסטער-העפטן פון זיינע װערק און זיין נאָמען איז אַפּט מיט גרויס רעספּעקט דערמאָנט געװאָרן אין דער ייִדישער רבנישער און װיסנשאַפטלעכער װעלט — אויך דאַן האָט ער נישט אַרויסגעלאָזט די דראַטװע מיטן קאָפּול פון האַנט, נאָר װייטער פאָרטגעזעצט דאָס ערלעכע, פּראָדוקטיװע לעבן פון אַ יגיע-כפּימניק.

די געשיכטע פון מאַרקאָװיטשעס לעבן און שאַפן קלינגט, װי אַ לעגענדע, װי אַ צויבער-מעשהלע פון אומזעבאַרע װעלטן.

איניקע כאַראַקטעריסטישע און אינטערעסאַנטע פּרטים װעלן מיר דאָ אויפצייכנען:

געבוירן געװאָרן איז מ. אין אַ פאַמיליע פון אַ ייִדיש-פרומען, אָרימען שניידער אין קליינעם ישוב נעמאַקסט, ראַסיין. זייער פרי װערט ער פאַריתומט און קומט אָן אין דער תלמוד-תורה. ער האָט אָבער נישט קיין קרובים און נאָענטע, װאָס זאָלן זיך אינטערעסירן מיט זיין גורל. ער מוז, נעבעך, פאַרנאַכלעסיקן דאָס לערנען אין חדר און גיין פון שטוב צו שטוב אויסבעטלען אַ שטיקל ברויט צו שטילן דעם הונגער...

לאַנג האָט זיין לערנען ביי אַזעלכע באַדינגונגען נישט געקענט אָנהאַלטן. ער מאַכט צו צום לעצטן מאָל די טיר פון תלמוד-תורה און זעצט זיך אַװעק אויפן שוסטער-בענקל ביי אַ בעל-מלאכה.

װען ער האָט פאַרלאָזן דאָס חדר האָט ער קוים געקענט עברי. ער האָט אויך שפּעטער נישט געהאַט די מעגלעכקייטן צו לערנען און איז שוין אַזוי פאַרבליבן ביז צום טויט.

דורך אַ גליקלעכן צופאַל איז דעם אָרימען שוסטער-יונגל אַריינגעפאַלן אין די הענט דאָס ביבליאָגראַפישע ספר פון חיד"א. דעם עמי-אַרצישן בעל-מלאכה איז געפעלן געװאָרן דאָס ספר, װאו עס געפינט זיך נישט קיין שום תורה, נאָר בלויז נעמען פון ספרים און זייערע מחברים.

— אַזאַ תורה, מישטיינס-געזאָגט. װאָלט אַפילו אַ שוסטער-יונג אויך באַװיזן!.. — בליצט אויף אַ געדאַנק אין מאַרקאָװיטשעס יונגן מוח.

אַן-אַמביציעזע נאַטור, משמעות, האָט ער געהאַט און שוין דער דאָזיקער בליץ-געדאַנק איז גענוג געװען צו באַװעגן דעם הונגעריקן, אויסגעמאַטערטן שוסטער-יונגל ער זאָל אויף זיין גאַנצע נעכט אין שטאָטישן בית-מדרש ביים אַלמער ספרים...

מיט אַ פענאָמענאַלן זכרון איז ער געװען געבענטשט. װאָס ער האָט נאָר איין מאָל געזען און געהערט האָט זיך, װי אָפּגעדרוקט אין זיין זכרון אויף אייביק. אַ נאָמען, אַ דאַטע, אַן-עפּיזאָד, אַ מעשה — װאָס נאָר אים איז געלונגען צו באַקומען, האָט ער עס געדענקט מיט אַ זעלטענער פּינקטלעכקייט, מיט אַלע איינצלהייטן און ניואַנסן.

גרויסע שװעריקייטן האָט מ. אָבער געהאַט ביים אויפשרייבן די אַלע מאַטעריאַלן, װאָס אים איז געלונגען אויפצוזוכן און צונויפצוקלייבן אין די לאַנגע, שלאָף-לאָזע נעכט. ער האָט, נעבעך, אַליין נישט געקאָנט אויפצושרייבן אויפן פּאַפּיר זיינע זאַמלונגען. ער פלעגט דעריבער אין די שולן און בתי-מדרשים איינבעטן זיך ביי קליינע חדר-קינדער, זיי זאָלן אים פאַרצייכענען דאָס אַלץ, װאָס ער האָט אָנגעזאַמלט אין זכרון.

אינים שטעטל איז געװאָרן דאָס אמתע געלעכטער און קאַטאָװעס-טרייבעריי, װען מע האָט זיך דערװאוסט, אַז דער עם-אַרצישער שוסטער-יונג פאַרמעסט זיך אין אַ קאָנקורענץ-װעט מיטן גרויסן ייִדישן װעלט-רייזנדער און ביבליאָגראַף, דעם ליװאָרנער רב, רבי חיים-יוסף-דוד אזולאי (חיד"א). דאָס דאַנקבאַרסטע טעמע פאַר ליצנות און זיך לוסטיק מאַכן איז געװען דאָס אָפּשילדערן, װי אַזוי דער אַנאַלפאַבעטישער שוסטער לויפט נאָך די קליינע קונדסים פון חדר, ביז ער פועלט ביי זיי, זיי זאָלן פאַר אים אויפשרייבן זיין „ספר".

מאַרקאָװיטש איז געװען טיף אַדורכגעדרונגען מיט זיין איינפאַל, װי יעדער, אין װעמענס מוח עס בליצט אויף אַן-אידעע. די ליצנותן פון שטעטל, די חוזק-מאַכעריי פון חברה קליינװאַרג אַפילו, האָבן נישט באַװיזן אָפּצושװאַכן אין אים דעם װילן צו רעאַליזירן זיין געדאַנק. אויך די אויסגעמאַטערטקייט נאָך אַ שװערן טאָג אַרבעט ביים שוסטערישן װאַרשטאַט, די מידקייט, װאָס האָט זיך, װי בליי אָנגעגאָסן אין אַלע גלידער פון קערפּער און גערופן זיך צום שלאָף — אויך דאָס אַלץ האָט אים נישט אָפּגעריסן פון די שאַפּעס ספרים, איבער װעלכע ער האָט פאַרבראַכט יעדע פרייע מינוט און גאַנצע נעכט, אָפּגעריסענע פון נאַכט-רו.

אַ שטאַרקער אומרו האָט מאַרקאָװיטשן באַהערשט און אים געשטויסן צו מיזאַמער פאָרשונג און אַרבעט. אַז מאַרקאָװיטש האָט זיך גענומען צו אַ ספרים-ביבליאָטעק האָט ער זי באַאַרבעט גרינטלעך. פון טאָװל צו טאָװל האָט ער אַדורכגעבלעטערט און אַדורכגעזען יעדעס ספר. יעדן ספר-נאָמען, יעדן מחבר-נאָמען, יעדן פּרט װעגן אַ דרוק-אָרט, װעגן דפים-צאָל, געבורט-שטאָט, משפּחה-גענעאָלאָגיע, סתם דאַטומס און ביאָגראַפישע פּרטים, אַלץ האָט ער קולט געװען אין זיין װאונדערבאַרן זכרון, ביז ער האָט עס צו-מאָרגנס, מיט דער הילף פון חדר-יונגלעך, אויפגעשריבן.

לייכטער איז אים אָנגעקומען דאָס אויפשרייבן דאָס מאַטעריאַל, װען עס זענען שוין אונטערגעװאַקסן זיינע קינדער, װעלכע ער האָט איינגעשפּאַנט צו זיין שרייב-אַרבעט.

נאָכן באַאַרבעטן די ספרים-װענט פון אַלע בתי-מדרשים אין זיין װאוין-שטעטל, האָט ער זיך גענומען צו פּריװאַטע זאַמלונגען פון יחידים-קאָלעקציאָנערן. נישט אַדו כגילאָזט קיין איין ייִדיש הויז, װאו ער זאָל נישט אַדורכטאַפּן פון אַלף ביז תיו אַלע ספרים.

זיין דראַנג צו מאַכן זיין װערק שלימותדיק איז ביי אים אין גאַנג פון דער אַרבעט נאָך מער געװאַקסן און געשטאַרקט זיך. ער האָט אָנגעהויבן נע-ונד זיין איבער ייִדישע ישובים. האָט געװאַנדערט פון שטאָט צו שטאָט, פון שטעטל צו שטעטל, פון דאָרף צו דאָרף. אין יעדן אָרט, געזעצן אַ געװיסע צייט, ביז ער האָט באַװיזן איבערצובלעטערן די ספרים-אַלמערס פון אַלע שולן, בתי-מדרשים, קלויזן, ביבליאָטעקן, יחידישע זאַמלונגען.

געטון האָט ער עס מיט אַזאַ אויסרייד: ער איז געװאָרן אַ שוסטער-װאַנדערער, װאָס גייט איבער ישובים פון הויז צו הויז זיך נאָכפרעגן, צי ס'איז פאַראַן פאַר אים אַרבעט. אַז ער איז שוין אַריינגעקומען אין אַ שטוב, איז ממה-נפשך האָט ער באַקומען צו פאַריכטן אַ פּאָר שיך, האָט ער שוין געלעגנהייטלעך באַאַרבעט די שאַנק ספרים. האָט ער װידער קיין אַרבעט נישט באַקומען, קומט דאָך לכל-הפּחות אַ קוק צו טון אין אַ ייִדיש ספר.

אויף זיין װאַנדער-װעג האָט מאַרקאָװיטש באַזוכט אַ סך שטעט און מדינות. אין טייל לענדער איז אים אויך געלונגען צו זיין אין אַלטע, רייכע װעלט-ביבליאָטעקן, מוזעאומס, אין װעלכע ער האָט זיך באַקענט מיט זעלטענע אוניקומס, איינציק-אַרטיקע אויתגאַבעס, עקזעמפּלאַרן און יקר-המציאות.

40 יאָר האָט מאַרקאָװיטש געאַרבעט. די רעזולטאַטן פון דעם קאַרגן יובל יאָרן פון אומפאַרגלייכבאַרע ענערגיע און אַרבעטזאַמקייט זענען איניקע פולװערטיקע ריזן-װערק. דאָס װיכטיקסטע פון זיי איז זיין ביבליאָגראַפיע: „שם הגדולים השלישי", אין װעלכן עס זענען אַריינגעצויגן געװאָרן שפּעטער און שפּונגען, װאָס זיין פאָרגענגער, דער בעל „שם הגדולים החדש" האָט נאָך נישט געקענט אַריינגעמען אין זיין װערק. חוץ דעם איז אים געלונגען אויפצונישטערן ידיעות איבער ספרים און סופרים פון פריערדיקע דורות, װעגן װעלכע ס'האָבן נישט געװאוסט. נישט דער „שם הגדולים החדש", נישט דער חיד"א, נישט דער „סדר הדורות" און נישט דער „שפתי ישנים". װעגן אַזעלכע, װאָס זיינע פאָרגענגער האָבן יאָ געהאַט קאַרגע ידיעות, האָט מאַרקאָװיטש זיך געגעבן די מי און אויסגעזוכט גענויערע ביאָגראַפישע אינפאָרמאַציעס, פּרטים פון זייער לעבן, װעגן זייערע חיבורים. װעגן גדולים, װאָס אין די פריערדיקע ביא-ביבליאָגראַפישע לעקסיקאָנען זענען נאָר אָנגעגעבן טרוקענע נעמען אָן איינצלהייטן, װעגן אָט-די זעלביקע שרייבט מאַרקאָװיטש באַריכות. גאַנצע עמודים מיט גינויע לעבנס-באַשרייבונגען, כאַראַקטעריסטישע עפּיזאָדן, נישט פאַרפעלנדיק אַפילו אָנצוגעבן דעם צונאָמען, װעלכן די געגעבענע פּערזענלעכקייט האָט אין דער קינדהייט געהאַט.

ס'װעט נישט זיין איבערגעטריבן, װען מיר װעלן זאָגן, אַז דעם אַנאַלפאַבעטישן שוסטער פון נעמאַקסט איז געראָטן אין זיין פאַרמעסט איבערצושטייגן דעם ליװאָרנער רב, דעם חיד"א און אויך די פריערדיקע רבנישע לעקסיקאָגראַפן.

ליידער איז דעם איינגאַרטיקן ביבליאָגראַף נישט געלונגען זיין װערק אָפּצודרוקן. ביז היינט צו טאָג איז נאָך דאָס ענציקלאָפּעדיש ספר געבליבן נישט פּובליקירט. פאַר זיין לעבן האָט דער אָריגינעלער מחבר אָפּגעדרוקט בלויז דוגמא-העפטן, אין װעלכע ס'זענען אַריין מוסטער-אַרטיקלען פון אות אלף, סיי פון ביאָגראַפישן און סיי פון ביבליאָגראַפישן טייל. אין די פּראָבע-אויסגאַבעס האָט מאַרקאָװיטש פאַרעפנטלעכט עטלעכע צענדליק הסכּמות, װאָס איז נאָר אַ קליינער טייל פון דעם, װאָס ער האָט אויף זיין נע-ונד-װעג באַקומען פון גרויסע באַרימטע גדולים און רבנישע פּערזענלעכקייטן.

דער װעלט-באַרימטער גאון און מנהיג, װילנער רב, רבי חיים עוזר גראָדזענסקי שרייבט:

„זה האיש משה לא ידענו מה הי' לו, תופר מנעלים פשוט ולו שם בשם הגדולים".

מיט גרויס התפּעלות און באַגייסטערונג שרייבן אויך פיל אַנדערע ייִדישע גאונים און װיסנשאַפטלער. טראָץ דעם האָט זיך נאָך ביז היינט ערשט אָפּגעזוכט קיין איין מעצענאַט, ביכער-פאַרלאַג אָדער קולטור-געזעלשאַפט, װאָס זאָל זיך ערנסט פאַראינטערעסירן, אַז דאָס מאָנומענטאַלע, ענציקלאָפּעדישע װערק פון נאָמאַקסטער שוסטער זאָל דערזען די ליכטיקע שיין. אמת, אַזאַ ריזן-ספר איז פאַרבונדן מיט עטלעכע טויזנטער דאָלאַרן. אָבער דאָס באַרעכטיקט נאָך נישט, מע זאָל די פּרוכט פון 40 יאָר אומדערמידלעכע פאָרש-אַרבעט פון אַ פּשוטן שוסטער נישט ברענגען פאַר דער עפנטלעכקייט.

צװישן די זעק מיט כתבים, איבערגעבליבענע נאָכן טויט פון משה מאַרקאָװיטש (זומער תרצ"ח, אין גאָראָד) געפינען זיך נאָך עטלעכע װערק („לקורות עדי ישראל ורבניהם בקיידאַן, ראַסיין, נאָװאָהרדאָק"), אין װעלכע ס'איז אָנגעזאַמלט געװאָרן אַן-אומגעהויער-רייכער מאַטעריאַל פאַר געשיכטלעכע מאָנאָגראַפיעס פון ליטװישע שטעט, זייערע רבנים און פאַמיליעס.

צי װעט זיך טאַקע אין דער ייִדישער װעלט נישט אָפּגעפונען קיין גואל, װאָס זאָל נעמען אויף זיך די אַרויסגעבערישע איניציאַטיװ אין באַצוג צו די װאָגיקע, חשיבותדיקע ביבליאָגראַפיעס און ענציקלאָפּעדיעס װעמענס מחבר ס'איז געװען אַ שוסטער.

אַלטער שנור • אינים דראַנג נאָך דעת

[צװייטער מאמר פונים ציקל: רבי שלמה אבן גבירול]

צי האָט שוין װער זיך דערגרונטעװעט כדי צו דערגיין, אין זיין גאַנצן פאַרנעם, די געפילן פון אַ יתום? נאָך איז נישט פאַראַן דער דיכטער און פּסיכאָלאָג װעלכער זאָל אונדז קענען שילדערן, די גאַנצע טראַגיק, פון דעם אַלים װאָס ס'טוט זיך אָפּ אין די אינעװייניקסטע נשמה-קעמערלעך פונם יתום. דאָס איז דער װייטיק פון אַ געװענלעכן, דורכשניטלעכן יתום. אומגעהייער פילבאַרער און װייטיקלעכער איז אַזאַ געפיל, ביים דעם צאַרטן און סובטעלן, װאָס פילט עס טיפער און ס'רופט זיך אָפּ שװערער און פאַטאַלער אויף זיינע אַלע מחשבות און אַרביטן, ס'דערפירט אָפּט צו אַ יאוש און רעזיגנאַציע פון נישט אַזוי אָבער רעאַגירט אַ ייִדישער יתום. דער ייִדישער יתום, װאָס כאָטש ס'טוט אים װיי פּונקט װי ביי אַ צװייטן, אָבער זיין רעאַגירן איז נישט קיין היסטעריש-פאַרצװייפלטער, נאָר אַ שטילער און ערנצטער. ער באַצװינגט זיין טרויער, ער איז אים מכניע מיט דעם באַװאוסטזיין, פאָרטצוזעצן, װייטער צו שמידן און קאָװין יענע דורות-קייט פון זיינע אומפאַרגעסלעך-נאָענטע. צו דערצילן װאָס זיי האָבן פון אים באַגערט, צו לערנען, באַלערנען און באַאַידלען.

אבן גבירול איז געװען דער קלאַסישער מוסטער-טיפּ פון אַזאַ יתום. ער האָט געפילט די גאַנצע טראַגיק פון זיין יתומדיקייט און צער. אַ װעבצען יבריקער האָט שוין געקלאָגט:

פ"חויינט מיין הארץ, ביי יענימס לאך
מיין טאג איז שווארצער ווי נאכט
פריינט! צו הייסט דאס: וועכצן יאר!
די צייט פון פרייד, די צייט פון יונג.
פון פרייד, איז פארלוירן די שפור
פון ליכטער, — גיבליבן קיין פונק.

אבער מע טאר נישט לאנג באוויינען, די חז"ל האבן שוין רעגולירט די צייטן פון טרויער און קלאג מע מוז ווייטער ארבעטן. אליין? ניין, א ייד איז קיינמאל נישט אליין.

ווי שלעכט ס'איז מיר, ווי ביטער
פריינט האב איך, גאר די בעסטע
פארשטאנד — טרייסט ווי א מוטער
אכמה און ווסן — ווי שוועסטער.

און דער יונגער אבן גבירול ווידמעט זיך אין גאנצן די חכמה, לערנט און פארשט שטענדיק, אז ער האט עס אליין באצייכנט אז ער איז מיט איר ארומגירינגלט און באקליידט „ולבשתי לבוש חכמה ומוסר והדעת אזרנו סביב" — די קליידער פון חכמה ומוסר טו איך טראגן און דעת האט מיך מיט זיין שלייער באצירט. זיין באגער צו ווסן איז גיוועזן א וואונדערלעכער. טאג און נאכט, נישט מיד און נישט פילנדיק קיין הונגער איז ער גיזעסן איבער די ספרים גילערנט און פארצייכנט זיינע חידושים. ר'האט ממש גיוועזן אין די גאנצע וועלט און זיך פארטיפט אין זיינע נשמה-אוצרות, וועלכע האבן גישפרודלט מיט ביזוכב און גידאנק. מיר טרעפן פון די דעמלטיקע צייט ביי אים א שיר, אין דער פארים פון א דיאלאג פון אים מיט א חבר, א מוכיח. פון וועלכן מיר נעמין ארויס דעם דאזיקן פראגמענט: (א)

„באגער נישט צופיל. מיין חבר — נישט אלץ קען מען דערגרייכן. דעם מענטשנס לעבן איז דאך אזוי קורץ: אט פלאנצט א ווינגארטן — צי קאנסטו דען ווסן, אז ס'וועט דיר נאך גילונגען צו פארזוכן זיין זאפט. איידער דו וועסט זיך שיידן מיט דער וועלט? און דו ווילסט דווקא צו די העכסטע הויך פון חכמה דערגרייכן. אײלסט און לויפסט ארויס אויפן בארג, גישווינט ווי א הירש. ווי דער רייטער איבערן טאל, אין דער נידער? ס'איז דיין באגער אין דער הייך צו די הימלען. אהין, וואו קיין אדלער האט נאך נישט דערגרייכט מיט זיינע מעכטיקע פליגל — און קיין מענטשלעכער פוס האט נאך נישט זיין טריט גישטעלט? ווילסט זיך גלייכן צו די פרייע פייגל אין דער מדבר — און דיין בגלל איז דאך גאר צו זיין דער עזאזל פון דער מדבר? לאז אפ פון די וועגן פון חכמה, וויל נישט, דאס וואס דו קאנסט נישט דערגרייכן..."

אבן גבירול ענטפערט אים אבער צוריק:

דאס שענסטע און דאס טייערסטע אין דער וועלט איז דאך פארשטן און ווסן! ווי פיינט גיהאט וואלט איך מיך אליין, ווען איך זאל פארגעסן אין חכמה און ווי א נישטיקער ווארים קריכן נאך די ערדישע תאוות און קנעכטיש גיניסן פונים לעבן. ניין, מיין חבר! אזוי ווי די לבנה באגלייט, נישט מיד ווערנדיקע די ליכטיקע זון ארפן הימל. אזוי פארבלייב איך דער טרייער באגלייטער פון די חכמה. מיין נישט, מיין פריינט, אז מיר קויפן די חכמה פאר קליין געלט אדיף די טומלדיקע ירידים פונם לעבן! מיין נישט, אז דער, וואס האט שוין פארזוכט פון די קוואלן פון חכמה, וועט אויך קריכן אינם שטויב און גראבלין גירינג נאך א ביסן. די חכמה — איז דער ציל און תכלית פון אלע ג—טלעכע חעגן. זי איז דער שפיגל און אפגלאנץ פונם אייביקן ליכט קוואל".

און דעם קען מען שוין האבן א טיקל השגה, פון דעם גרויסן דראנג און באגער פון אבן גבירול צום ווסן און שלמות. זיין צוגיבונדנקייט צו די לימודים איז גיוועזן אזוי שטארק, אז ר'האט גיזאגט:

ווי קען איך מיט חכמה זיך שיידן
און גישלאסן ס'איז דאך א בונד —
א שטארקער, צווישן אונדז ביידע:
א מאמע — זי. און איך — דאס קינד.

מיין פרייד איז היינט באשטאנען מיט דער מתנה וואס ג—ט האט אים באשענקט מיט דעם גרויסן הארץ צו פילן און מיטן כוח צו פארצייכענען, אויסדריקן דאס איבערגילעבטע. ער האט זיך גיפרייט דערמיט וואס ג—ט האט אים אויסגיוויילט צו זיין פון די משוררים פאר אים און זיין דיכטערישקייט האט שוין דעמ'לט, אינם זעכצנטן יאר פון זיין לעבן, דערגרייכט זיין העכסטע שלמות און

רייפקייט. דער ריטם און משקל ביי שירים זענען ביי אים פון זיך אליין, אן איבריקע טירחא, אויסגישליפט גיווארן. ער פילט עס און פרייט זיך דערמיט:

איך בין דער זינגער
און דאס גיזאנג — מיין קנעכט
צווישן מיינע פינגער
שלייף איך זיין פארים און פלעכט

מיין ליד קען פעלדזן צוברעכן
און שטיינער — ציען א קיזל
פאר שלעכטן — שפיז צ'ם שטעכן
פאר גוטן — א פרישער טל.

דאס אין גאנצן אפ עבן זיך די חכמה און דערביי ליידן הונגער און צרות. די שטאט-לייט האבן זיך נישט דערקענט אויף דעם ליכט וואס שיינט ביי זיי. זיי האבן אים נישט גישעצט, אזוי איז שוין דער גורל פונם גרויסן מענטש, וואס ווערט פון זיינע נאנטע נישט פארשטאנען און גאר אויסגילאכט אבער די וועלט, די גרויסע יידישע וועלט האט שוין גישמט מיט אבן גבירול, א ראי' דערצו איז פאלגענדער פאקט:

אינם יאר 1038 איז נפטר גיווארן דער גאון רב האי, דאן האט מען זיך פון בבל און מצרים, גיוועגדיט צו דעם יונגן אבן גבירול, ער זאל מספיד זיין דעם גאון און אט גיפינען מיר טאקי שטארק-רירנדיקע הספד שירים אויף דעם גרויסן גאון, אין איינם גיפינען מיר פאלגענדע, שטארקע ווערטער:

חייגט, קליידט אייך אין זעק
פידלין, חיין-פלעשער — צוברעכן זאלן העק
דען גישטארבן איז רב האי
א יחיד אין זיין דור, איז אוועק

און גידענקנדיק אינם מאמר חז"ל: „גדולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו" פרעגט ער:

ועמין, זאל מען צום ערשטן באקלאגן
און פריער דעם הספד זאגן
באקלאגן דעם ארון, וואס באהאלטן אין ציון
אודער דעם, וואס אין בבל —
די ביינער זיינע רוען.

אבער טראץ דעם וואס זיין נאמען האט שוין גישמט חיים און ברייט, אין אלע יידישע קהלות, אבער די שטאט אין וועלכער ער איז גיבוירן גיווארן און האט גילעבט, זיין אייגענע שטאט האט נישט גיהאט אויף זיך דעם חוב אויסצוהאלטן די הצטרכותן און דעם יונגן משורר, אזוי אז ער האט גימוזט נעמען דעם וואנדער-שטעקן און וואנדערן פון ארט צו ארט, זוכנדיק א מקום מנוחה, אן ארט ווי ער זאל קאנין רואיק זיצן און ווידמינין זיך חכמה און דעת.

פון די וואנדערונגען האט אבן גבירול א סך גיליטן, ס'האט זיך פיזיש אפגערופן אויף זיין שוואכן אויסגימוטשיטן קערפער און ער איז קראנק גיווארן. דער משורר באקלאגט זיך:

אינים דורשט נאך וויסן
האב איך דאס לעבן צוריסן
מיין גיזונט פארלוירן
נאר—גוט וואס גיבוירן
כ'בין חכמה צו באערן
און דורך איר, גוף אויסצוצערן
און נישט פאלן אין גריבער
ווי אנדערע וואס זענען,
און לייב זיי פערברענין
אינם פלאם פון דער ליבע.

ער טרייסט זיך, אין זיין שווערן מצב, דערמיט וואס ער האט זיין גוף גיברענגט פאר א קרבן אויפן מזבח פון חכמה און דעת, נישט פאר ש.ותים און הבלי עולם הזה.

אט אזוי וואנדערט ער, פון שטאט צו שטאט, פון ארט צו ארט און אזוי וואנדערנדיק איז ער א גיקומען קיין סאראגאסא.

סאראגאסא — האט גישפילט א וויכטיקע ראל אינם לעבן פון אבן גבירול. זייענדיק איינע פון יענע זעלטינע פרקים אין זיין לעבנס-גישיכטע, וואס דערציילן פון פריידיקע זונין שטראלן ווס האבן גילויכטן איבער דעם פארוואלקנטן הימל איבער אונדזער משורר.

(א) דאס איז טרגום „שיר: נחר מהתלי מכהר שבימוי" וואס איז לעזונס פארעפנטלעכט גיווארן.

הרב מנחם עקשטיין

פסיכאלאגישע עלימענטן אינים חסידות

(המשך)

דאס, וואס מיר האבן אינים פערדן קיפיטל אנגירופן מיטן נאמען קינסטלעך-איינבילדונג, זענין מיר אויסן גיווען דערמיט צו רעגולירן אונדזערע מחשבות און רייניקן אונדזער מח, זיך צו שאפן די מעגלעכקייט זיך צו קענין אנטוויקלין לויט אונדזער אייגנטימלעכן באַרוף. צו באזייטיקן יענע מניעות און מכשולים, וועלכע די פארשידינע צייט-שטערונגין און דער איינפלוס פון ביכער וועלכע אנטשפרעכן נישט אונדזער נאטור, און אויך דער איינפלוס פון מענטשן פון פארשידנארטיקן טיפ, ווירקן אויף אונדז אין א גרויסער מאס.

דער מוח איז פעאיק צו אנטוויקלין זיך אזוי נאטירלעך ווי א פלאנץ, ווי א בוים. פארשידינע צייט-אנשיקענישן, דאס דענערווירן זיך, דרוקן אויף אונדז ווי שטיינער אויפן גראז און יונגע שפראצונגין. מיר אליין דארפן אפרייניקן אונדזער מוח פון די אלע פרעמדע קערפערס, וואס קלעפן זיך צו אים צו טאג-טעגלעך.

אויף וואספער אופן? גאנץ פשוט: מיר דארפן זיך צוגיוויינין וואס מער ארויסצוקריכן פון זיך אליין און זיך פארייניקן און פארקויפן אין דעם לעבן, וואס פילט אלץ אן און איז דער אקס, ארום וועלכן פארשידינע זאכן דרייען זיך. דאס אפגרעניצן זיך אין קליינים קרייז פון די גישעענישן וואס קומין מיט אינדז פאר, איז אן-אפווייכונג פון נאטירלעכן וועג אויף עפיס א באגרעניצטן פונקט. דאגעגן איז נאטירלעך דאס פאראלגימיינערן זיך, דאס אריינלעבן זיך אין דעם כלל-באשאף. גיוויינין מיר זיך צו אזא ארט לעבן, דאן זענין אונדז שוין נישט נייטיק קיין אויסערלעכע פאקטארן וואס זאלן אונדז העלפן דוי וועלדער אין פעלדער, חייל די גיוויינטשאפט אליין בלויז וועט ביי אונדז ווערן א צווייטע נאטור.

יעדן אין דער פרי, אויפשטייענדיק וועלן מיר אנהייבן זיך צו פארטראכטן אויף דער וועלט, עס וועט זיין אונדזער ערשטער קלער, איידער נאך מיר וועלן אנהייבן קלערן וועלן אונדזערע פריוואטע אינטערעסן, עס וועט זיין ביי אונז א לעבנס-נויטווענדיקייט ווי דאס עסן. מיר מוזן זיך פארשטעלן די זון ווי זי גייט אויף, ווי זי שיינט, מאכט ליכטיק אויף דער ערד, שאפט ווארימקייט-לעבן און פרייד, דאס פארשטעלן זיך די גרויסע ימים, וואס רינגלען ארום די ערד. די ריזן-הויכע בערג און די אלע טיפע טאלן אין פעלזן שפיצן. דאס באטראכטן אין דער פאנטאזיע אלע פעלקער און אלע מיני מענטשן.

פאמעלעך, בהדרגה וועט זיך אונדזער מוח אויסברייטערן. אונדזער בליק וועט ווערן האריזאנטאלער. מיר וועלן די אלע בילדער זעען, וואס אמאל מער פינקטלעכער און קלארער. יעדן טאג וועלן זיי אפגיפרישטער ווערן. פינקטלעכער, אז מיר וועלן וואס א טאג מער פון די בילדער נתפעל ווערן. מיר וועלן זיך וואס א טאג אלץ מער אנטציקן פון דער וואונדערלעכער בריאה. אויך די אנטצ קונגס-חושים — די נערוון אונדזערע וועלן אויך ווערן עמפינדלעכער. מיר וועלן אנהייבן אין אונדזער פארשטעלונג צו באטראכטן די קלענצטע פרטים אין לעבן פון פארשידינע מענטשן און טויזנט-ערליי גישעענישן וועלן פאר אונדז דורכגיין.

מיר וועלן דאן אינדזער אייגן לעבן באטראכטן, גינוי אפשאצן פון א גיוויסער דיסטאנץ וואו מיר זענין אין דער וועלט, אונדזערע אלע ארביטן און באשעפטיקונגין, אונדזערע פריידיקע מינוטן און די מינוטן פון אויפרעגונג, אויף וויפיל די פרייד און די אויפרעגונג ווירקן אויף אונדז, ווי לאנג דאס אלץ גידויערט ביי אונדז, ווי זיי גייען דורך.

לאמיר זיך אויסשטעלן א גינויען סדר-היום, און לאמיר זיך באוואפינין קייגן די פארשידינע גישעענישן. אט די קילע אפשאצונג אונדזערע פון דעם אלים, וואס עס וועט פארקומין מיט אונדז וועט אונדז אנפולן מיט לעבנס-קראפט און ענערגיע. וועלן מיר דאך ממילא קענ'ן טון אונדזער ארביט מיט מער ישוב-הדעת. מיר וועלן טויזנט מאל מער לייסטן ווי דאן ווי מיר וואלטן בלינד פארכאפט גיווארן פון די אלע ארביטן און ב שעפטיקונגין אן א תריערדיקער קאנ:ראל.

אויך אין מיטן טאג ווען מיר זענין א ווילע פריי, וועלן פון זיך אליין אנקומין, ווי אזוי די שטילע באטראכטגדיקע גידאנקין. מיר וועלן פילן א מין רוף אין אונדז, און א ווילן זיך צו באפרייען פון קלייניקייטן, ווייל עס וועט אונדז ענג זיין. מיר וועלן פילן די נויטווענדיקייט ארויסצוגיין א ווילע פון זיך אין דער כלל-וועלט אריין. בפרט אז מיר וועלן זיין אין וועג, אויף

דער באן, אדער מיר וועלן זיך זיצן ערגיץ וואו אין א פארק ביי א בוים, וועלן די ביכער וואס מיר האבן גילייענט, זיך אליין עפינין צום לייענין און אנפולן וועט אונדז א נייע אויסטערלישע שיינקייט. מיר וועלן נישט זיצן א מינוט ליידיק, כאטש מיר וועלן פאקטיש דעמלט גארנישט טון. די צייט וועט אונדז נישט זיין לעסטיק, כאטש מיר וועלן נישט האבן וואס צו טון, מיר וועלן קיינמאל קיין פוסטקייט נישט פילן, מיר וועלן שטענדיק פול זיין מיט אן-אינהאלט, א וואונדערלעכן תוכן, מיר וועלן פול זיין מיט לעבן, מיט ווילן, פרישקייט און פרייד.

דער שטייגער איז, אז מע וויל זיך א ביסל אפרוען פון דעם טאג ארביט, אדער פון פארשידינע עגמת-נפשן וואס דרוקן אויפן מענטשן גייט מען זיך א ביסל פארוויילן, אכאל לייענט מען דעמלט אן-אנציענדיק בוך, אזוי ארום לענקין ניר אפ אונדזערע מחשבות פון אונדזער וועלט מיט זיינע שווערע דאגות. פאראן מענטשן וואס מוזן זיך באנוצן מיט שארפערע מיטלין זיך צו פארגעסן, איינער פארגעסט זיך אין תאוות, א צווייטער דערטרינקט זיין צער אין שטארקע משקאות. מיט איין ווארט: מע וויל מיט אויסערלעכע פאקטארן ווירקן אויפן אינערלעכן נשמה-צושטאנד. די דאזיקע אלע מיטלין, קומין נישט פון אויסנוויינינג. דעריבער איז זייער ווירקונג א פאראיבער-גייענדיקע, זיי נעמין אויף א ווילע צו וואס אן-אמת דעם צער אבער אין א קורצער צייט ארום איז דער ווייטיק און עגמת-נפש ווידער דא. אפטמאל נאך שטארקער אין א גרעסערע מאס.

ווען קענין מיר ראדיקאל זיך אויסקורירן? נאר דאן ווען מיר וועלן די רפאה זוכן נישט אין קיין אויסערלעכע באטויבונגס-מיטלין, נאר אין אונדז אליין. מיר מוזן זיך קלאר מאכן איי מאל פאר אלעמאל, אז יעדער צער און אויפרעגונג, זענין נישט קיין זאכן וואס ליגן אין אונדזער וועזן, אין דער נשמה אונדזערער, נאר זיי קומין פון דרויסן. דעריבער קענין מיר זיך נאר דאן אויסהיילן, ווען מיר וועלן ווסן ארום צוצוקומין צו די טיפסטע טיפינישן פון אונדזער נשמה.

ווי אזוי? דורכן לערינין דערהייבן די נשמה. אויפהייבן איר, ווי א מענטש וואס איז אומגיפאלן, וואס שטעלט זיך אויף צוריק און קלאפט אפ די בלאטע און דעם שטויב וואס האט זיך אין אים אנגיקלעפט. מיט וועלכן שטעלט מען אויף די נשמה? ווי אזוי שאקלט מען פון איר אפ דעם שטויב און די אומריינקייטן? מיט ארויסגיין פון אונדזער אינדיווידיום. און זיך פארייניקן מיטן גאנצן באשאף.

אן-איינצל גישעעניש אין לעבן פון א מענטשן, איז דאך נאר א קליין פינטל אין משך פון זיין גאנץ לעבן, בפרט אינים קאלאס פונים וועלט-באשאף. דאס קאנצענטרירן די גידאנקין און זיך אין גאנצן אין אט דעם באגרענעצטן קרייז, דאס הייסט דאך אפרייסן זיך פון א גיוואלטיק גרויס כלל אין א קליינים פאראיבערגייענדיקן פרט. דאס איז דאך א ירידה-צושטאנד פון דער נשמה. און פארשטייט זיך, אז די נשמה האט דערפון צער, די היילונג איז אבער אינים פארייניקן זיך אין גאנצן אין כלל אריין, דאס הייסט נישט אוועקנעמין, די אינדיווידועלע אייגנארט, ווייל דאס לעבן וואס פילט אויס די גאנצע וועלט פילט דאך אויך אויס דעם איינצל-וועזן און דאס אנקניפן זיך אינים כלל-לעבן, איז נישט קיין סתירה צו דער באזונדערקייט פון איינצלנים, פארקערט, ס'איז אן-אומקער צו זיך אליין.

מיר האבן פריער אנגירופן דאס פארטון זיך אין אן-איינצל גישעעניש און דאס ארויסגיין דערפון, אן-ארויסגיין פאר זיך אליין. פאקטיש ווי מיר האבן דא גינוי אנאליזירט, זענין אונדזערע דאגות נישט וועזנטלעך אונדזערע, זיי זענין פרעמדע זאכן, וואס גייען אונדז אריבער, מיר דארפן דעריבער ערשט אויפפאסן דעם מיין פון ארויסטון זיך פון אט די קליינלעכע קלאפעטן, נישט אן-ארויסטון זיך פון זיך אליין נאר פארקערט, אין אריינטון זיך, א צוקומין צו אונדזער אייגנטימלעכסטן וועזן, צו זיך אליין.

דער כוח-הדמיון, מיט וועלכן מיר דארפן זיך פארטיפן אין כלל-באשאף, ער איז עס דער באראמעטער אויף וויפיל אונדזער אריגינעלע פערזענלעכקייט, האט זיך אנטוויקלט. אויב די פארשידינע קלאפאטן און טרדות לאזן אונדז נאך אלץ נישט זיך אפגעבן מיט דער מאס פארטיפטקייט ביים פארטראכטן די פארשידינע זאכן, הייסט עס אז מיר פאלן נאך צופיל ארונטער אונטער די פאריבער-גייענדיקע גישעענישן. זיי רעגירן נאך מיט אונדז, און אונדזער אייגנטלעכסטע פערזענלעכקייט איז נאך נישט אנטוויקלט, דאגעגן ווען אונדזער פארשטעלונגס-קראפט וועט שוין זיין אויף אזויפיל שטארק, קלאר און לעבעדיק אז ביים פארשטעלן זיך וואס מיר ווילן נאר וועלן, וועט אונדז קיין דייטיקע מחשבה נישט שטערן, איז דאן א סימן אז מיר האבן זיך גיוויסער-מאסן פארפאלקאמט, מיר האבן זיך שוין אויסגילערנט רעגירן מיט אונדזער גייסט, מיר האבן אים גינומין אין די הענט אריין...

(המשך קומט)

די, וואָס האָבן נאָכנישט פאַרענדיקט ד[?] תרומת-חברה-אַקציע באַגייען א גרויסע ע[?]לה און ווייזן נאָר אַרויס דערמיט זייער דיסציפּלינלאָזיגקייט און שטערונג צו דער [redacted] צענטראַלער אַרבּיט [redacted]

פון חברות צו חברות

אונטער דעם נאָמען זאָל בקרוב אָנהייבן דערשיינען א רעגולער חודשלעכער ביולעטין. די דאָזיקע איניציאַטיוו ווערט אבער זייער באַשווערט קודם-כל צוליבן דוחק פון גיהעריק מאַטעריאַל, ווייל דאָס מאַטעריאַל דאַרף דער עיקר ליווערן פירערנס אין חברות. און דאָס אַרויס באַקומען איז זייער שווער. למאי קלאָגט זיך נאָך דער ביולעטין פאַר לערערנס אויפן דות; אין מאַטעריאַלן און דערשיינט טאַקע צוליב דעם זייער זעלטן.

מיר רעזיגנירן פון עסט ווען נישט פון דער איניציאַטיוו אין גאַנץ בקרוב, וועט דאָס אויסגיפירט ווערן. ביז דעמלט אבער האָבן מיר באַשלאָסן אין דער אָפּטיילונג „בנות-בלעטער" כסדר צו פאַרעפנטלעכן די וויכטיקסטע ידיעות און באַריכטן פון די ארגאַניזאַציעס. פאַר יעדן וויכטיקן וואָרט, פּלאַן, פאַרשלאַג, אינטערעסאַנטן באַריכט זענען די „בנות-בלעטער" א פרייע טריבונע און ס'באַגייען אַן עוולה די אַלע וואָס נוצן נישט אויס די דאָזיקע געלעגנהייט. מיר האָפן, אַז דורך דער באַטייליקונג פון אַקטיווע פירערנס וועט די אָפּטיילונג „בנות-בלעטער" ווערן לעבעדיקער, פרישער און נוצלעכער.

* *

לימוד און מעשים

א סך פון אונזערע ארגאַניזאַציעס טראָגן דעם כאַראַקטער פון א העכערן לערן-אַנשטאַלט ד. ה. די גאַנצע טעטיקייט, באַשטייט אין לימוד, אינים געבן און נעמען לעקציעס, דאָס איז, אבער גורם לויט מיין מיינונג א סך רעות:

א) די ארגאַניזאַציע ווערט דאַדורך פולשטענדיק אָפּהענגיק פון לערערן און פירערן, וואָס דערגייט אָפט (אין פּראַ-אינק-שטעט) אַזוי ווייט, אַז ווען די לערערן פאָרט אַוועק איז די ארגאַניזאַציע נישט טעטיק.

ב) דאָס ערשטע אָרט אין דער ארגאַניזאַציע פאַרנעמען אויך צוליב דעם די אינטעלעקטועל פעאיקע און נאָר זיי זענען אַקטיוו. דאַגעגן די דורכשניטלעכע אַרבּיטס-מיידלעך, אַזעלכע וואָס לעבן זיך נישט אויס אינים לערנען, וואָס דאַרפן מער פּראַקטישע אַרבּיטן — פילן זיך צווייטראַנגיק און זענען אין גאַנצן פּאַסיוו — טראָץ זייער גיזונטער לעבנס-ענערגיע און שטאַרקן חוש פאַר מעשים.

ג) דער לימוד גופא ווערט דאַדורך אָפּגירוקט פון לעבן און נאָנט צו בלויזע טעאָריע און אפילו צו פילאָזאָפיע, ווייל דאָ ווי ס'פעלט די בריק צווישן לערנען און לעבן דאָ מוז זיך שאַפן א פּראָזעס, א הויל נאָכזאָגן פון ווערטער, א מרחק צווישן וויסן און טון.

אט, דאָס איך: אָפּהענגיקייט, אָן-איבערשעצן פון אינטעלעקט און פּראָזעאָלאָגיע, די אַזוי ערנצטע פעלערן אין דערציונג, זענען אַ נאַטירלעכע קאָנסעקווענץ פון אַן-ארגאַניזאַציע-אַרבּיט וואָס באַשטייט נאָר אין לימוד. רוב פון אונדזערע ארגאַניזאַציעס זענען אַזוי און דעריבער ליידן מיר אַלע פון די פּנ-לערן.

דאָס בלויזע קלאָר שטעלן זיך די אַלע רעות, בלויז דאָס דערזעען ווי ווייט ערנצט ס'איז די סכנה פון אַזאַ איינזייטיקער דערציאונג, בלויז א שטאַרק דערפילן דאָס מוז אונדז אויפטרייסלען, נישט צורו לאָזן, נאָר שטעלן פאַר דער אויפגאַבע: נישט ידיעות נאָר מעשים!

חוץ דעם ווען מע דערזעט נאָך די נויט אַרום א נדז, די קעלט און אַ ימקייט און נאָנטע שכנים, אונדזערע איינגינע ביי-קינדער און אפילו „בנות" אָן א וואַרים מלבוש, אָן עסן צו דער זעט, די אָן א צאָל נישט גיזונטע און שוואַכע אָן פלעגע, די — מע-קען אַזוי ציילן אָן אן-עק — ווען מע דערזעט דאָס דאַן צושאָקלט עס דאָך ממש און לאָזט נישט צו רו נאָר פאָדערט צו טון.

כ'ווייס אַז אויף דעם אָרט וועט יעדער טראַכטן: יאָ, ס'איז טאַקי אמת — אבער קאָנקרעט וואָס קענין מיר טון, וואָס פאַראַ מעשים-פּראָגראַם האָבן מיר דען?

דער אמת איז אבער, אַז דער ענטפער ליגט אין אונדז גופא. לאָמיר זיך נאָר מיט דער פראַגע באַשעפטיקן, לאָמיר מער איבער דעם ענין טראַכטן, לאָמיר די גאַנצע ארגאַניזאַציע קלאָר מאַכן, אַז ס'איז שלעכט אַזוי, לאָמיר זיי אויפמאַכן די אויגן אויפן אַרום, לאָמיר ביי אַלע מיידלעך אַרויסרופן דאָס באַדערפעניש צו טון, וועט דאָס גופא שוין שאַפן איניציאַטיוו, ברענגען צו אַקטיווקייט, ווייזן וואָס ס'איז דאָ צו טון — ווייל צו טון איז דאָ א סך, שטענדיק און אומעטום, דאָס פאַרזאָרגן א נדז שוין די גלות-באַדינגונגען.

רוב פון אונדזערע מיידלעך זענען דאָך אַליין אינים לעבן, שטייען אויג אויף אויג מיט דעם וואָס הייסט יידישע נויט און ממילא קענען זיי דווקא אַממייסטן זאָגן, אַממייסטן איינפאַלעריש זיין, אַממייסטן נעמען איניציאַטיוו.

לאָמיר זיי נאָר דעם שטויס דערצו געבן, לאָמיר ממעט זיין דעם בלויזן לימוד און מער רייסן זיך צום טון — וועט מען געפינען וואָס וועט אונדז קודם-כל קלאָר ווערן: מ'איז נישט יוצא מיטן רעדן וועגן צדקה און גמ"ח מע מוז זיך אין גאַנצן דערויף וואַרפן, אַלע כוחות דערויף ווענדן. דערין וועלן מיר אונדזער מעשים-פּראָגראַם געפינען, דערצו איז שוין יעדער נייטיק. דערין קען שוין יעדער האָבן א חלק, דאָס איז שוין נישט טעאָריע, פּראָזעס, דאָס איז ס'לעבן אַליין — טון א מצווה בפועל, העלפן א ייד — דאָס הייסט דערציען אמתע יידן – יידן אינים לעבן.

לסוף א פּאָר פּראַקטישע פּלענער:

1) סטאַבּילער וועכנטלעכער אַ צאָל פון צדקה פון יעדער איינער חברה (פון אָרימערע נעמען אַ מינימום, אבער זומבאַדינגג נעמען, ווייל מער וועגן די 5 צו 2 גר. גייט וועגן איינגעוויינען זיך אין דער מצווה, און עפּ"י דין איז דאָך דער אָרימער אויך מחויב).

2) דורך אַלערליי פאַרווייַלונגען, פאַרשטעלונגען, לאָטעריעס, פּלעטן, שפּילן, שאַפן געלט, מ'קען שפּילנדיק זיך — געלט שאַפן.

3) במקום מתנות, משלח מנות, טייערע באַנקעטן געבן געלט אויף צדקה.

4) אויסנאַמס-געלטער ווי: געפינען געלט, מזכיר נשמות-געלט, געלעגנהייטס-נדבות למשל ביי באַקומען א ניי מלבוש, ווען מע ווערט באַפרייט פון עפּיס א צרה, דאָס אַלץ פאַרווענדן אויף צדקה.

5) דורך פאַרשידענע אַקציעס אין שטאָט: ווי זאַמלען אויף חתונות, גיין מיט חמשה-עשר-פירות, לאָטעריע אין שטאָט און סתם שיקן נדבה פּעקלעך, פאַרגרעסערן די הכנסה.

6) מלבוש-ערומים-אַקציע אין שטאָט און אין בנות. (דאָס גיזאַמלטע פון בנות, וואַשן, פאַרעכטן און צוטיילן).

7) צו פלעגן שוואַכע און קראַנקע, זאַמלען מיט צוקער, חלות, פּירות און צוטיילן עס.

8) זאָרגן פאַר ריינקייט צווישן ביי-קינדער, אַקטיוו מיטהעלפן דערביי.

א באַזונדער פאַרצווייגט געביט איז א גמילת-חסד-קאַסע, ג"ח איז נאָך גרעסער ווי צדקה און אין היינטיקע באַדינגונגען, אפשר נאָך גייטיקער, ווייל אַמערגסטן איז דעם בכבודן אָרימאַן.

א סך שטעט האָבן דעוין א כך איניציאַטיוו אין יעדער שטאָט איז נפש דאָ — שרייבט דערוועגן, לאָמיר זיך איינער פון צווייטן לערנען.

א קראַקעווער פירערן

צדקה-פאַרבאַנד פון קראַקעווער בנות

1) חודש-בייטראַג פון יעדער מיטגלידערין זאַגאַר פאַסיווע ד. ה. צו די פרויען שיקט מען אויך איינקאַסירן צו 30 גראָשן א חודש.

2) יעדער מיטגלידערין דערלעדיקט דורך אונדזער צדקה-פאַרבאַנד איינלאַדונגען אויף חתונות, אויף תנאיס, גראַטולאַציעס-טעלעגראַמען אויף חתונות און פאַראַנטוואָרטלעכע מיטגלידערנס צוטראָגן זיי לויט די אַדרעסן פאַר א קליינים אַנצאָל.

3) 2 מאָל אין יאָר חנוכה און פּורים, אָרדינען מיר איין פאַנטאַזיע-לאָטעריע. די מיידלעך זאַמלען מתנות אין דער שטאָט און מיר פאַרקויפן זיי דאָ.

4) דער צדקה-פאַרבאַנד שטיקט טיכלעך און מע פאַרקויפט זיי חברות.

5) מיר האָבן א ריי שמועסן געהאַט וועגן צדקה און דערנאָך איינגיאָרדנט א צדקה-אָוונט, ווי מיר האָבן פיל נייע און אַלטע קליידער באַקומען פאַר אונדזער מלבוש-ערומים-שאַנק. ווי אויך געלט. (איינמאַליקע נתינות).

6) אויך האָבן מיר צושיקט צו די עלטערן פון די קינדער פון בית-יעקב נאַטירלעך צו די פאַרמעגלעכע, זיי זאָלן אונדז שענקען אָפּגינוצטע מלבושים פאַר אָרימע קינדער.

7) מיר האָבן לויטן מוסטער פון ציעשין איינגיאָרדנט ביי אונדז א פּושקע אויף צדקה, וועלכע הענגט אין קאָרידאָר און יעדע בנות-חברה ביים באַנייען עפּיס א מלבוש, לייגט אַריין וויפל זי וויל.

8) אויך פאַרשטעלונגען האָבן מיר פאַר דעם צוועק איינגיאָרדנט.

9) אונדזער צדקה-פאַרבאַנד פאַרנעמט זיך אויך מיט צוטיילן מיטאָגן אין שפּיטעלער. די מיטאָגן ווערן גיגעבן דורך די מיטגלידערנס.

10) אויף חמשה-עשר-בשבט און אויף פּורים זאַמלען מיר אויבסט און מע צוטראָגט עס אין שפּיטעלער. פּורים האָבן מיר צוטיילט אין 5 שפּיטעלער שלח-מנות אין אַזעלכע בייטעלעך מיט דער אויפשריפט „שלח-מנות מיט א רפואה שלימה איבערשיקט בנות אגודת-ישראל".

11) מיר האָבן יעצט אויך באַשלאָסן פונים אַלגימיינים חודש-אָפּצאָל 30% חודש-שפּענדן פאַר הכנסת-כלה און יעדן חודש עס צוזאַמען לייגן אויף א ביכל אין פּ. ק. א.

פאַרן צדקה-פאַרבאַנד

ט. פינטער

תפארת אין בנות

השפעה בילדים דעם מענטש. דאָס איז דער גיהיימער כח וואָס שטעלט זיך צונויף פאַרן מענטשנס כאַראַקטער און לאָזט זיך פאַרן טיפן בליקנדיקן אויג אומיטום דערזעען.

אין דריי הויפּט-פאַקטאָרן טיילט זיך די השפעה: אָרט, צייט, מענטש. אָרט דער פּלאַץ וואו דער מענטש געפינט זיך. דאָס וואָס רינגלט אים אַרום. פון דעם איז אויך אָפּהענגיק זיין כאַראַקטער. קאַלטקייט, שווערקייט בילדיט א קאַלטן פאַרשלאָסינים מענטש. דאַגעגן שיינקייט. העלקייט מאַכט דעם מענטש פריילעך, אָפן, וואַרים, לייכט. איינס פון די פּרטים פון א"ט-השפּעה איז אויך תפארת.

תפארת אין יידנטום האָט א גיוואַלטיקע באַדייטונג. „איזו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעשיה ותפארת לעשיה ותפארת לו מן האדם"... זאָגט די משנה, תפארת אין זיין ערשטן זין איז איינס פון די סאַמע העכסטע מדרגות וואָס געהערט צו יחידי סגולה. נישט דעם תפארת איז מין דאָ אויסן צו באַרירן. ס'גייט אונדז וועגן דעם תפארת, וואָס איז אינים פּראַקטישן יידישן לעבן. יידישער תפארת געהער צו די וויכטיקע יסודות פון יידישקייט, ס'איז זיך נישט פאַרצושטעלן א שבת אָן זיין תפארתדיקן אויסזען, סיי דער ייד, סיי די שטוב. יעדער פייערלעכער מאָמענט איז פאַרבינדן מיט תפארת. דאַדורך איז דער השפּעה-כח א פיל שטאַרקער. פילפאַכיק פאַרגרעסערט ער, ווי מיר מיינען לכתחילה.

אין אונדזער בנות-טעטיקייט מוזן מיר זען, אַז אונדזער אַרבּיט זאָל זיין אומפּאַסנד, אַרומנעמען ס'לעבן. און וויסן דאַרף מען, אַז די אַרבּיט איז טיילמאָל א שיינבאַר קליינקייט וואָגיקער, ווי גרויס-ציניקע פאַרנעמונגען, פעלט עפּיס קען עס דערשיטערן דעם גאַנצן אַרבּיט-בנין. „בנות" דאַרף זיין א צוהילף צו דעם יידישן בית. דער ציל איז גימיינט צוריקצוקערן דעם יידישן הויז זיין אַמאָליקן אויסזען, וועלכע דער כובד-הגלות האָט צושטערט.

בלייַ-שווער איז די יידישע אַטמאָספערע. ס'יידישע גימיט, ענג און באַגרענעצט אין די יידישע פּרנסה, מיר דערפילן עס גאָר שטאַרק. דאָס ווירקט אויף אונדז צושטערעריש. מיר מוזן זיך שאַפן אַן-אָרט וואו מיר זאָלן זיך קענין היימיש געפינען. גרופּעס, לעקציעס, שמועסן, צונויפקומען זיך, אַלץ גוט. אבער וואו איז די פּראַקטישע שיינקייט? ווי ווייניק אַכט ווערט געלייגט אויפן אויסזען פון אונדזערע לאָקאַלן, ווי ווייניק תפארתדיק זיי זענען אומיטום, פיל-ווייניק זענען די לאָקאַלן באַפּוצט מיט אויפשריפטן און בילדער, אבער אָן שום איינהייטלעכע ליניע, אָן ספּעציעלן אַכט לייגן דערביי אויף געשמאַק, עסטעטיק, אָפט האַרמאָנירט עס לגמרי נישט.

מיר האָבן דאָס אַלץ עמפינדן, און געשאַפן א תפארת-פאַרבאַנד. פון אָנפאַנג האָבן מיר זיך קודם-כל פאַרלייגט אויפן שבתדיקן אויסזען. די אָרימסטע שטובן זעען דאָך אויס שבתדיקער ווי אונדזער לאָקאַל. מע פאַרגעסט פּשוט, אַז ס'איז שבת. שוואַרצע בענק, טינטערס, בלייען און אַנדערע מוקצה-זאַכן, וועלכע מינערן די קדושה פון שבת און דאָס אויף דעם אָרט וואו מיר פאָדערן, אַז ס'זאָל אונדז דערגאַנצן די היים. אין יסוד איז אויך גילעגן כאַראַקטער-אויסבילדונג. אבער צוליב ווייניק ראוי זיין דערצו, איז עס דערווייל אָוועקגישטעלט גיוואָרן.

ס'איז אונדז איפּגיקלערט גיוואָרן דער זין פון תפארת, זיין גיוואַלטיקע באַדייטונג, און מיר האָבן זיך גינומען בפועל אויף דעם געביט טעטיק צו זיין. די ערשטע אַרבּיט איז גיוועזן דאָס פאַרשאַפן ווייסע טישטעכער אויף די טישן און בענק. טישטעכער אויסגישטיקט אין האַלב-רונד „בנות אגודת ישראל". וואָס דאַדורך באַקומט דער לאָקאַל א גאָר אַנדערן אויסזען. ביי יעדן פייערלעכן מאָמענט ווערן זיי אויפגילייגט.

מיר האָבן אויך גיצייכנט צוויי בילדער: 1) דער עמבלעם פון בנות-סטעמפּל, 2) אגודה-סטעמפּל אין א גרויסן פאָרמאַט. און זיי שיין איינגיראַמט אונטער גלאָז. די אַרבּיט איז דערווייל א באַשיידענע, ווייל מיר האָבן ווייניק געלט, אבער בעסער ווייניקער און שיין, ווי גאַרנישט. פון אָנפאַנג איז די אַרבּיט, ווי גיווינטלעך ביי יעדן אָנפאַנג, אינטענסיווער. ס'פעלט אונדז פון צייט צו צייט די שטויס-קראַפט. מיר פאַרהעלפן זיך מיט שמועסן, וואָס נוגע דעם. נאָר קיין מאַטעריאַל האָבן מיר איבערהויפּט נישט, און ס'נייטיקט זיך דערין זייער שטאַרק. די אַרבּיט גיט אבער זייער אַ סך צו-כ'גידענק, אַז ביים שטיקן די טישטעכער האָט מען גילייענט, דערביי איז גיוועזן א זייער אָנגינעמע אַטמאָספערע, וועלכע געהערט צו איינס פון מיינע שענסטע מאָמענטן אין בנות-לעבן.

פירערן פון תפארת-פאַרבאַנד.

פּאַביאַניץ.

ווענדונג צו אַלע שולן און בנות-ארגאַניזאַציעס!

לכבוד די נאָנטסטע יובל-פייערונגען פון 15 יאָר בית-יעקב-זשורנאַל ווערט איינגיאָרדנט אין לאָדזש אַן-אויסשטעלונג פון דער בית יעקב-באַוועגונג, וועלכע וועט ווערן עפנטלעך באַזוכט פון די ברייטע יידישע מאַסן אין לאָדזש. שפּעטער וועט די זעלבע אויסשטעלונג אויך ווערן אַריבער גיטראָגן אין פיל אַנדערע שטעט.

די דאָזיקע אויסשטעלונג זאָגט צו צו זיין עפּיס נייעס און אָריגינעלעס אין אַגודיסטישן לעבן. עס וועט גיוויזן ווערן אַלץ, וואָס איז אין בית-יעקב געשען במשך 25 יאָר. עס וועלן ווערן אויסגישטעלט כל-ערליי דרוק-זאַכן, פאָטאָגראַפיעס, טאַבעלעס און דיאַגראַמען, א חוץ פאַרשידענע כתבים און אויך אַלע אַגודיסטישע צייט-שריפטן.

מיר בעטן דעריבער אַלע שולן און בנות - ארגאַניזאַציעס צוצושיקן אַלע דרוק-זאַכן, אויפשריפטן און לאָזונגען, פּלאַקאַטן, קינדער-אַרבּיטן, צייכנונגען און גימעלן, וואַנט-צייטונגען, פאָטאָגראַפיעס, בילדער אאַ"וו.

מיר וועלן זיין פאַראַנטוואָרטלעך פאַר אַלץ צוגעשיקטן און אויף פאַרלאַנג צו יעדער צייט צוריק שיקן.

אַדרעס פאַר צושיקן:

„Bajs-Jakow", Łódź,

skrz. poczt. 146.

בית-יעקב-קאָנפערענץ אין וואַרשע

ווי ס'ווערט אונדז מיטגיטיילט וועט פאָרקומען אין וואַרשע אָנהייב חודש אדר ב' א קאָנפערענץ פון אַלע בית-יעקב-שול-קאָמיטעטן, בכדי אויפצושטעלן א גיהעריקע לייטונג פון דער בית-יעקב-שול-באַוועגונג אין פּוילן.

די דאָזיקע קאָנפערענץ ווערט צוגישריבן א באַזונדער חשיבות צוליבן אָפּגישוואַכטן מצב אין אונדזער שולוועזן. די קאָנפערענץ איז א דבר בעתו און קען ברענגען א סך נוצן.

מיר וועלן אין קומענדיקן העפט ברענגען אויספירלעך א באַריכט פון דער קאָנפערענץ.

פייערלעכע ראש-חודש-אָוונטן אין „אהל שרה"

פון ראש-חודש שבט אָן איז איינגיפירט גיוואָרן אין „אהל שרה" ראש-חודש אַלס יום-טוב מיט אַלע טראַדיציעס. אַזוי ווערט אין ראש-חודש נישט גיאַרבּיט. די נאַכט צו ראש-חודש קומט פאָר א ספּעציעלע סעודה פאַר אַלע תלמידות. אויך פאַר די, וואָס האַלטן זיך נישט איף אינים אינטערנאַט. ס'ווערן גיהאַלטן פאַרשידענע געלעגנהייט-שמועסן און דערביי ווערט אויך גירעט וועגן די וויכטיקסטע דאַטים פונים קומענדיקן חודש. די צוויי לעצטע ראש-חודש-פייערונגען האָבן איבערגילאָזט א שטאַרקן רושם אויף אַלע תלמידות.

ענטפערס אויף אָנפראַגן

ראש-חודש-אָוונטן

דאָס פּראָגראַם פאַר א ראש-חודש-אָוונט איז שוין לאַנג צוגישיקט גיוואָרן צו אַלע סניפים. ס'איז בשום אופן נישט שווער דאָס צוגרייטן אַזאַ אָוונט. ס'גינוגנט א קאָמיסיע פון דריי, וואָס זאָל נאָר א צוויי מאָל אין חודש זיך צונויף קומען און באַטראַכטן דעם פּלאַן אויפן קומענדיקן ראש-חודש. צוו. אנד. ווערט צוגיגרייט פאָלגענדיס: 1) עפּיס א שיינער גידאַנק וועגן דעם ענין ראש-חודש און ספּעציעל אַלס יום-טוב פאַר פרויען; 2) עס דאַרף איינע רעפערירן וועגן וויכטיקע דאַטים פונים קומענדיקן חודש (היסטאָרישע געשעענישן, די יאָר-צייטן פון פּערזענלעכקייטן אאַ"וו); 3) עס ווערט איבערגעגעבן א באַריכט פון דער טעטיקייט במשך דעם פאַרגאַנגענים חודש און אָנגיצייכנט די אַרבּיט פון נאָנטן חודש; 4) עס ווערן צוגיגרייט ליין-מאַטעריאַלן אאַ"וו. דער צ.ס. דינט גערן מיט פּרטים און אַלע ענינים, וואָס נוגע דעם.

די אגודיסטישע פרויען־באַוועגונג

אין גאַר דער וועלט

ווי באַקאַנט, איז אין רעזולטאַט פון דער מאַרינבאַדער אגודיסטישער פרויען־קאַנפערענץ גישאַפן גיוואָרן אַ צענטראַל־ביורא אין אַנטווערפן פאַר דער אָרגאַניזירונג פון אגודיסטישע פרויען־גרופן פון אַלע לענדער. דאָס צענטראַל־ביורא אין אַנטווערפן ווערט אָנגיפירט דורך פרוי פלא־א ראטשילד, וועלכע צייכנט זיך אויס מיט איר טיכטיקער און ענערגישער טעטיקייט.

היות אין קיין שום לאַנד חוץ אין פוילן עקזיסטירט נישט קיין לאַנד־צענטראַלע פאַרנעמט זיך ממילא דאָס צענטראַל־ביורא אין אַנטווערפן מיט דעם אָרגאַניזירן איינצלנע פרויען־גרופן אין פאַרשידינע שטעט און לענדער.

זייט דעם פרויען־קאָנגרעס אין מאַרינבאַד פירט דאָס אַנטווערפּנער ביורא קאָרעספּאָנדענצן מיט פאַרשידינע לענדער. אין פראַנקרייך, שווייץ, דענעמאַרק, האָלאַנד, איז גילונגען צו שאַפן אגודיסטישע פרויען־פאַרבאַנדן. ס׳ווערן אויך אונטערגינומען שריט צו אָרגאַניזירן פרויען־פאַרבאַנדן אין אַמעריקע, דייטשלאַנד און ענגלאַנד. די בנות־גרופן אין לעטלאַנד, בעלגיען, עסטרייך א.א.וו. אַנטוויקלען זיך זייער שיין און פירן אומגיהײַער אַנ־ענלעכע טעטיקייט פון די בנות־אָרגאַניזאַציעס אין פוילן.

די אַנטווערפּנער צענטראַלע האָט פּראָקלאַמירט אַנ־אַקציע פון שאַפן אַ בנות־היים אין ירושלים. צו דעם צוועק איז בייסיק 300 פונט, וועלכע זאָלן אין דער גאַנצער וועלט גיזאַמלט ווערן. פרוי ד״ר ברויער, וועלכע האָט זיך גישטעלט בראש פון דער דאָזיקער אַקציע, האָט זיך אויך גישטעלט אין פאַרבינדונג מיט דער בנות־צענטראַלע אין פוילן און פאַרלאַנגט פאַר דעם דאָזיקן צוועק צו זאַמלען. פון דער צווייטער זייט אָבער איז דער מצב פונים בנות־קיבוץ אין תל־אביב זייער אַ שווערער און פרוי ד״ר ברויער, וועלכע אינטערעסירט זיך אויך מיטן דאָזיקן קיבוץ האָט גלייכצייטיק זיך גיוואַנדן צו דער בנות־צענטראַלע אין פוילן נאָך הילף.

די אַנטווערפּנער צענטראַלע האָט לויט אירע מיטטיילונגען ביז יעצט צוגישיקט אויף דער האַנט פון פרוי ד״ר לעווענשטיין אַ גיוויסן סכום. אין דער נאָנטסטער צייט זאָל פאָרקומען אין ת״א אַ גימיינזאַמע זיצונג אויף וועלכע פ״זאָל אַרומגירעט ווערן די עקזיסטענץ־פראַגע פונים תל־אביבער קיבוץ אין שייכות מיט דער גרינדונג פון דער נייער היים אין ירושלים.

היות אינצווישן איז נאָך אר״י אָפּגיפאָרן פרוי ח. ד. גור־אַריי גאָלדשמידט איז פאַרצווזען, אַז ס׳וועט גילונגען צו קומען צו אַנ־איינהייטלעכער מיינונג און דאַן וועט אויך מעגלעך זיין צו קענען רעגולירן בכלל די הילף פאַר אונדזער באַוועגונג אין הייליקן לאַנד.

אין קומינדיקן העפט וועט גיגעבן ווערן אַנ־אויספירלעכער באַריכט וועגן דעם מצב פון דער אגודיסטישער פרויען־באַוועגונג אין אַלע לענדער, וואו זיי זענין גאָר טעטיק.

וואַרשעווער „בנות״ ביי דער אַרבייט

די סעקרעטאַרנס פון וואַרשעווער „בנות״ פערל גור־אַרי און אסתר זעלמאַנס האָבן אונדז צוגישיקט דעם דאָזיקן אינטערעסאַנטן באַריכט:

באַלד נאָך ראש השנה איז צוגיטרעטן די פאַרוואַלטונג אונטער דער פאָרזיץ פון פרל. באַכנער צו רעאָרגאַניזירן די אַרבייט אין די אָרג. ס׳זענין אָפּגיהאַלטן גיוואָרן אַ ריי זיצונגען וואו מ׳האָט אַרומגירעדט פאַרשידינע פּראָיעקטן אין שייכות מיט דער ווייטערדיקער אַרבייט. אין רעזולטאַט איז מען באַלד צוגיטרעטן צו רעאַליזירן און איינפירן זיי אין לעבן. קודם כל זענין דורכגיפירט גיוואָרן חבירות־רעגיסטראַציעס. ס׳האָבן זיך רעגיסטרירט 200 חבירות. די חבירות זענין צוטיילט גיוואָרן אין 21 גרופן דורכשניטלעך ביז 15 חבירות אין אַ גרופע, אונטער דער לייטונג פון אַ פירערין. די אַלע גרופן זענין איינגיטיילט גיוואָרן אין 4 פלוטאָנין, צוגיפּאַסט לויט די אַנטוויקלונג און ניווא פון די חבירות. יעדער פלוטאָן באַקומט 2 לעקציעס וועכנטליך אונטערריכטיט דורך אַ ביי לערערן. צ. ב. גישיכטע, חומש, תהלים, יהדות, פּסיכאָלאָגיע. די גרופן קומען זיך צונויף 3 מאָל וועכנטלעך. די פירערן לייגט אַכט אויף דער יידישע־צניעותדיקער הנהגה. דורך די שמועסן און למודים אין די גרופן, ווערט אויסגיברייטערט די יידישע השקפה־וועלט ביי די חבירות. דער אגודה רעיון ווערט איינגיוואָרצלט אין די חבירות און זייגע אידעאַלן ווערן זיי ליב און נאָנט. ספּעציעל ווערט גיאַרבעט אויף מדות גיביט, וואו די חבירות אַרבעטן בערן און מיט דערפאַל. דאָס אַלץ וואָס נוגע חנוך אַרכיט.

אַ ספּעציעלן סיסטעם פון אָרגאַניזאַטאָרישער אַרביט האָט מען הייגטיקס יאָר אָנגיהויבן און מיר קענין זאָגן אַז בע״ה האָט ער זיך אונדז זייער גוט איינגיגעבן. כדי צו אַקטיוויזירן די חבירות אין אָרגאַניזאַציאָנעלן לעבן האָט מען באַשלאָסן איבערצוגעבן אין זייערע הענט אַ גיוויסע פירענדע טייל פון דער אַרביט. איינגיאָרדנט האָט מען עס אויף אַזאַ אופן: אין יעדע פון די 4 פּלוטאָנין איז אָרגאַניזירט גיוואָרן אַ זעלבסט־פאַרוואַלטונג. יעדע זעלבסט־פאַרוואַלטונג נעמט אַרונטער 3 קאָמיסיעס די זעלבסט־פאַרוואַלטונג ווערט מיטגלידערנס צו די קאָמיסיעס פון דער גאַנצער אָרגאַניזאַציע. צוגיפּאַסט זעלבסט־פאַרשטענדלעך צו די פעאיקייטן פון די חבירות אויפן באַטרעפנדן גיביט. אין יעדער קאָמיסיע איז אויך טעטיק אַ פאַרוואַלטונגס מיטגלידערן, וועלכע העלפט מיט מיט איניציאַטיוו און לענקט די אַרביט אין אַ גיהעריקער ליניע.

אַזוי אַרום האָבן זיך גילבידיט פאָלגנדע קאָמיסיעס: 1) פאַרמיטלונגס ביורא און אַ״י 2) פרעסע און קלוב. 3) צדקה און גמילות חסד 4) ווירטשאַפט און דראַמאַטישער קרייז. די דאָזיקע קאָמיסיעס שפּרייטן אויס זייער טעטיקייט אין דער גאַנצער אָרג. די פּרעסע קאָמיסיע פירט אָן מיט דעם לעזע־זאַל. אין לעזע זאַל גיפינט זיך די טעגליכע אַרע. פּרעסע, אַרט. שריפטן, בית־יעקב זשורנאַל א. א. וו... אַזוי אַרום פאַרברענגט די חברה יעדע פרייע צייט אויף לעזן. די פּרעסע קאָמיסיע גיט אַרויס פון צייט צו צייט אַ צייטונג א. נ. „אונדזער וואָרט״ מע אַרבייט אויך אַקטיוו אויפן גיביט פון פאַרשפּרייטן דעם ב״י־זשורנאַל. דער קלוב צוזאַמען מיט דעם דראַמאַטישן קרייז גרייט צו, יעדע וואָך פאַר אַנ־אַנדערן פּלוטאָן, אַ פאַרווייליגונגס־אָוונט. דער זאַל איז דעקאָרירט, ס׳גיפינען זיך פיל אינטערעסאַנטע גיזעלשאַפטליכע שפּילן, ס׳איז אויך טעטיק דער לעזע־זאַל. די דראַמאַטישע קאָמיסיע גרייט צו הומאָרעסקעס, דיאַלאָגן. פון צייט צו צייט אָרגאַניזירט די קלוב קאָמיסיע אַנ־אָפּהאַנדלונג (דיסקוסיע) איבער אַ ביכל מיט דער באַטייליקונג פון אַלע אָנוועזנדע. אין אַלגימיין ברענגט אַזאַ אָוונט אַריין פיל לעבן און הייטערקייט ביי חבירות.

דער צדקה־קרייז האָט אויסגישפּרייט אַ ברייטע ווינטער־הילף אַקציע, פון וועלכע ס׳האָבן פיל גינאָסן, ס׳ווערט זייער אַקטיוו מיט איניציאַטיוו גיאַרביט אויך בייס שאַפן די גמילות חסד קאַסע. אַזוי אַרום נעמט זי שוין אַ גיוויסן באַדייטנדן קאַפּיטאַל.

דער דראַמאַטישער קרייז אָרדנט אָן פאַרווײַלונגס אָוונטן מיט אַ זייער רייכן פּראָגראַם וואו ס׳קומט צום אויסדרוק דער גוטער יידישער גישמאַק.

אַזאַ אָוונט איז איינגיאָרדנט גיוואָרן חנוכה.

די ווירטשאַפט־קאָמיסיע זאָרגט פאַר דער אַרדינונג אין לאָקאַל בעת פאַרזאַמלונגען אין אָוונט. אין אַלגימיין איז די אַרביט זייער לעבידיק און אַחר ית־פּעל, אַזוי אַרום ווערן נישט פאַרשלאָפן די איניציאַטיוו־כּוחות פון די חבירות. יעדע האָט איר פאַראַנטוואָרטלונג־קרייז, איר אַרביטספעלד. אַזוי פיל וואָלט זיך גילאָזט בקיצור שרייבן וועגן די קאָמיסיעס.

די זעלבסט־פאַרוואַלטונג פון יעדן פּלוטאָן, אַ חוץ דעם, וואָס זי נעמט אַרום די קאָמיסיעס־אַרביט, האָט זי אויך אחריות פאַר דער טעטיקייט אין דעם באַטרעפנדיקן פּלוטאָן. אַלע ענינים, וואָס זענין נוגע אַרדינונג, לימודים־צוגרייטונג, חברישן צוזאַמענלעבן רעגולירט זי. זי אַרדנט אָן יעדע וואָך צייטונגס־אָוונטן מיט אַ זייער לעבידיקער מיט־באַטייליקונג פון גאַנצן פּלוטאָן, זי אַרדינט אויך אָן פון צייט צו צייט אימפּראָוויזס, צ.ב. לעצטנס חמשה־עשר־פייערונגען. פון צייט צו צייט ווערן רעאַרגאַניזירט גילעגנהייטס־רעפעראַטן. אויך יעדן פרייטיק־צו־נאַכטס ווינטער, אַדער שבת בייטאָג זומער, ווערן גיהאַלטן סדרה־פאַרטראַגן דורך חבירות אָדער ביי־לערערנס.

חנוכה זענין אויסגינומען גיוואָרן אין בנות אויף זייער אַ פייערלעכן אופן 45 חבירות פון בת״י. מע האָט זיי אָרגאַניזירט אין גרופן, וועלכע בילדן דעם 5־טן פּלוטאָן. די אַרביט אין דעם 1־טן יאָר ווערט ביי זיי קאָנצענטרירט דערהויפּט אין די גרופן און אין פּלוטאָן גופא. זי נעמט נישט אַרום דעם היקף פון די אַרביטן אין די פריערדיקע פּלוטאָנין.

זייט עטלעכע יאָר עקזיסטירט אַנ־אינסטרוקטאָרן־קורס גיפירט דורך פ״ל. אָרלעאַן, איצט דורך פרל. באַכנער. ס׳איז אויך לעצטנס גישאַפן גיוואָרן אַ 2־טער אינסטרוקטאָרן־קורס פון חבירות פון 2־טן און 3־טן פּלוטאָן, גיפירט דורך פרל. באַכנער.

מ׳איז אויך ענערגיש צוגיטרעטן צו רעאָרגאַניזירן די נשי אגודת ישראל ביי באַגיי. צו דעם צוועק ווערן גירופן פרויען־פאַרזאַמלונגען, ס׳ווערן איינגיאָרדנט רעפעראַטן. אין רעזולטאַט האָבן זיך שוין רעגיסטרירט אַ גיוויסע צאָל פרויען. ס׳ווערט אַזוי אַרום אויסגישפּרייט אַ ברייטע טעטיקייט אויף אַלע גיביטן פון אָרג. לעבן. די חבירות זענין אַקטיוו. די פאַרוואַלטונג אַרביט ענערגיש און דאָס אַלץ אונטער וואַכזאַמען אויג פון אונדזער טיכטיקער פירערין פרל. שרה באַכנער.

אסתר זעלמאַנס.

ביי די בעלכאַטאווער „בנות״

די אָרג. אין בעלכאַטאוו ציילט העכער 100 חבירות. די עלציע 50 חבירות זענין נישט צוטיילט, דאַגעגן ביי די יונגערע איז איינגיפירט דאָס גרופן־סיסטעם. די הויפּט־אַרביט ווערט גילעגט אויף דערציאונג, וועלכע ס׳פירן אויס די פירערנס אונטער דער לייטונג פון דער לערערין פרל. באַטשאַן. יעדע וואָך קומען פאָר זיצונגען, אויף וועלכע ס׳ווערן באַהאַנדלט דערציאונגס־פראַגן. ס׳ווערט אויך גיגעבן אינסטרוקטאָרן־לעקציעס חוץ מיט די בנות־גרופן לייסיט אויך „בנות״ מיט די שול־גרופן. ס׳ווערט גיגעבן די מי איינצופרעגן ביי די גרופן פאַראַנטוואָרטלעכקייט און זעלבסטשטענדיקייט דורך שיחות אַא״וו. פון צייט צו צייט ווערן אויך גירופן פאַרזאַמלונגס־זיצונגען פון די גרופן (יעדע גרופּע האָט אירס אַ פאַרוואַלטונג), בעת וועלכע ס׳פאַלן פרישע פראַיעקטן, וואונטשן, וואָס שטויסן צו ווייטערדיקער אַרביט. די דערגרייכונגען זענין קענטיק: עס איז איינגיפירט כמעט אַ הונדערט־פּראָצענטיקע פּינקטלעכקייט. עס איז אויפגיוועקט גיוואָרן דער חשק צו אַרביטן איבער זיך און אַ גיוואַלטיקער דראַנג צו לערנין און וויסן. די, אַזוי צו זאָגן, אַדמיניסטראַטיווע אַרביט ווערט אויסגיפירט דורך אַ פאַרוואַלטונג פון 7 פּערזאָן, וועלכע איז איינגיטיילט אין קאָמיסיעס פאַר: פּרעסע, ביבליאָטעק, וו רטשאַפט, פינאַנץ. די פּרעסע־קאָמיסיע פאַרקויפט נאָרמאַל 20 עקז. ביי־זשורנאַל פון יעדן נומער. די ביבליאָטעק ציילט העכער 600 ביכער און ווערט גיפירט זייער מוסטערהאַפט.

פיל אַכט ווערט גילייגט אויפן צדקה־גיביט. די סטאַבילע הכנסה באַשטייט פון בייטראַג צו 10 און 20 גר. אַ חודש. דער עיקר אָבער פון פאַרשידינע זאַמלונגען. דאָס געלט ווערט פאַרוועגדט פאַר איינציגע חבירות און ביי־קי דער. ס׳ווערט דערפון יעצט שכר־לימוד פאַר אומפאַרמעגלעכע קינדער, הילף אין אַ קראַנקייט־צופאַל. לעצטנס האָט מען איינגיקויפט מענטעלעך, שיכלעך און בכלל דאַרט, וואו מע נייטיקט זיך אין הילף.

די „בנות״ האָט אויך אַנ־איינענע הלוואה־קאַסע, וועלכע פאַרמאָגט אייגן־קאַפּיטאַל 400 זל. חוץ דעם באַקומט זי אויך קרעדיט אין אַנדערע שטאָטישע קאַסעס, וועלכע גיבן זיי אָן פּראַצענטיקע הלוואות. דאָס גרונט־קאַפּיטאַל איז גיזאַמלט גיוואָרן דורך „פּאַיען״, וואָס האָבן אַריינגיטראָגן די חבירות צו 1 זל. און פון פאַרשידינע זאַמל־אַקציעס. אַ גרויסע הכנסה האָט אויך גיבראַכט דער „באַזאַר״ (אויסשטעלונג פון פאַרשידינע האַנט־אַרביטן).

בכלל ווערט ביי דער בעלכאַטאווער „בנות״ גיפירט אַ מוסטערהאַפטע אַרביט אויף יעדן גיביט און ס׳בלייבט זיך איבער נאָר צו ווינטשן, אַז אַנדערע אָרג. זאָלן נאָכטאָן זייער ביישפּיל.

אינספעקציע אין וואָלבראַם

פון פרייטיק פ׳ שמות ביז מאָנטיק פ׳ וארא איז פאָרגיקומען ביי דער בנות־אָרגאַניזאַציע אין וואָלבראַם אַנ־אינספעקציע דורך דער בנות־פירערין פרל. זעליצקאַ מיטן צוועק צו באַגייסטערונג און אין רעזולטאַט האָבן ניטאָן די אַרביט און די יגואם אַ־צונעמען נייע פּראָיעקטן, וואָס האָבן דעם צי צו פאַרבעסערן די טעטיקייט און אָנ־יגן צו נייע אונטערנעמונגען. במשך די 3 טעג, וואָס פרל. זעליצקאַ האָט דאָרט גיוועלט זענין אָפּגיהאַלטן גיוואָרן זיצונגען פון די מיטגלידער פונים קאָמיטעט און בנות־פירערנס פון דער דאָרטיקער אָרגאַניזאַציע. אויף די זיצונגען איז אויך אָפּגיגעבן גיוואָרן אַ באַריכט פון דער אָרטיקער אָרגאַניזאַציע, וועלכער האָט גיהאַט אונטער זיך אַ רייכן סך־הכל. צו. אנד. זענין אָנגינומען גיוואָרן אַ ריי רעזאָלוציעס: 1) איינצופרעגן ביי די חבירות דאָס פליכט־באַוואוסטזיין פאַר דער צענטראַלע, מיטן דערלערן זיך אַלע אָפּצאָלן; 2) צו פאַרגרעסערן דעם טי״ר ש פון בית־יעקב־זשורנאַל; 3) וועגן פיל־זאַך פאַרשטאַרקן די אַרביט אויפן סאָציאַלן און צדקה־גיביט אַא״וו.

ביז פרייטיק האָט די אינספּעקטאָרן פ ל. זעליצקאַ אויסגידריקט פון איין פונקט אין דער טעטיקייט פון דער אָרגאַניזאַציע, נעמלעך: יעדן פרייטיק ווערן צוזאַמען גינומען חלות און אַנדערע שפּייז־אַרטיקלען, וועלכע ווערן פאַרטיילט אין אָרים: שטובן.

פון דער פּראָווינץ

לאַוויטש: ביי אַ גרויסע צאָל אָנוועזנדע איז דאָ פאָרגיקומען די חמשה־עשר־בשבט־פייערונג. עס איז גיווען אַ קינדער־קאָנצערט, וועלכן ס׳האָבן אויסגיפירט די בתי־גרופן: „אהבה״, „שנירער״, „שושנה״, „יהודית״ און „דבורה״ אונטער דער לייטונג פון דער ח׳ לערערין פרל. האַנדלסמאַן, און די בת־פירערנס: ראָכל ליכטענשטיין, פייגע גערסאַן, פרומיט בערמאַן און שרה מיערזינאַרסקאַ. עס איז אויך אויפגיפירט גיוואָרן היסטאָרישע שטיק, דעקלאַמאַציעס, דיאַלאָגן, וואָס האָבן ביים עולם גאָר גוט אויסגינומען. דאַן קומט פאַר די פאַרטיילונג פון „חמשה־עשר־פירות״, און דאָס שלוס־וואָרט האָט גיהאַלטן די ח׳ לערערין, וועלכע רופט די קינדער ווייטער זיך פעסט קלאַמערן אין בית־יעקב. בכלל האָט זיך די טעטיקייט פון ביי און „בנות״ באַנייט און פאַרשטאַרקט אויף אַלע גיביטן אַדאַנק די פעדאַגאָגישע פעאיקייט און איבערגעגעבנקייט פון דער ח׳ לערערין האַנדלסמאַן, וועלכע זשאַלעוועט נישט קיין מי אַלץ אויפצושטעלן אויף דעם גיהעריקן ניוואָ.

אַ בנותקע

וושאַרנאָוויעץ: לעצטנס האָבן ביי אונדז גיוויילט די ח׳ לערערנס פרל. פּויראַ און פרל. מאַצנער פון וואָלבראַם מיטן צוועק צו רעאָרגאַניזירן די הי׳גע „בנות״ און „בתי״״. אין שייכות דערמיט איז פאָרגיקומען אַ טיי־אָוונט אויף וועלכן ס׳זענין אויפגיטרעטן מיט דרשות־אַן די דערמאָנטע לערערנס, וואָס האָט אַרויסגירופן שטאַרקע באַגייסטערונג און אין רעזולטאַט האָבן זיך באַלד דערקלערט אַלע אָנוועזנדע חברות און גינומען אַקטיוו צו לייסטן פאַרן בנות־אידעאַל. די חברות האָבן נאָך דערנאָך פאַרברענגט גימיטלעך ביז שפּעט אין דער נאַכט. אין דער פאַרוואַלטונג זענין אַריין: גיטל מאַנעלאַ, שרה צימערמאַן און יאַכיט סטאַרקע. אונדזער אָרגאַניזאַציע פירט אַ שיינע טעטיקייט אויף אַלע גיביטן.

אַנ־אָנוועזנדיקע

גאָלין: זונטיק פ׳ בא איז אינים לאָקאַל פון אונדזער בית־יעקב פאָרגיקומען די פּינף־יעריקע פייערונג פון אונדזער ביבליאָטעק. דעם אָוונט עפנט לערערין פל. ברויער, וועלכע האָלט אַ גילונגינים רעפעראַט און וויזט אָן אויף דער וויכטיקייט פון דער ביבליאָטעק. שילערנס פון 5 און 6 קורס האָבן גילייענט פאַרשידינע דעקלאַמאַציעס, מאָנאָלאָגן צוגיפּאַסט צום אָוונט. די שילערנס פון 5 קורס האָבן גישיקט געלט אויף אַ בוך פאַר דער ביבליאָטעק. פרל. ברויער שילדערט די גרויסע באַדייטונג וואָס עס האָט פאַר אונדז דאָס יידישע בוך און אַדאַנק דער לעצטער איז אויך לעצטנס אַריינגיטרעטן אין דער אָרגאַניזאַציע אַ לעבהאַפטע שטימונג.

א. ש—א

בילגאָרייו: אַ דאַנק דער איניציאַטיוו און איבערמידלעכער אַרביט פון אונדזער ח׳ לערערנס שטעין און וואַגנער איז פריש רעאָרגאַניזירט גיוואָרן די היגע בנות־אָרג. און אַלס מיטל צו פאַרשטאַרקן דאָס אחדות צווישן די חברות איז באַשלאָסן גיוואָרן איינצואָרדנין יעדן שבת אַ שלוש־סעודות דורך אַנדערע צווי חברות. ס׳ווערן דערביי גיזאָגט און קאָמענטירט פאַרשידינע שטעלן פון דער סדרה, מאמרי חז״ל א. ד. גל. ס׳איז ב״ה צו פאַרצייכנין פון דער שלוש־סעודות־צונויפקום גוטע רעזולטאַטן אויפן גיביט פון אחדות און התקשרות פון איינער צו דער צווייטער.

ש. פינק

מינסק־מאַז.: אַ דאַנק דער איניציאַטיוו פון די היגע אגודה־עסקנים און עסקנות אַנטוויקלט זיך די ב״י־שול זייער שיין. ס׳לערנין ביים הייניטיקן טאָג 140 חברות אָן ע״ה. אויך די בנות איז ביז צום ווינטער־זמן פריש רעאָרגאַניזירט גיוואָרן אַ דאַנק וואָס ס׳איז צו פאַרצייכנין נייע דערפאָלגן. ס׳איז שוין גיוועלט גיוואָרן אַ פרישע פאַרוואַלטונג אין וועלכער ס׳זענין גיקליבן גיוואָרן: לערערן זלאַטאָגורסקאַ, פרוי פרידמאַן, מ. כאַששש, ד. בעהאַגן, בוידוויצקאַ, נאַפּאַרסטאַק, ק. בעזאַגן, ד. ערליך, מ. ראַכמאַן, ר. ניימאַן און ש. געלבאַרד. 3 מאָל אין דער וואָך האָבן מיר „זביורקיס״ מיט וועלכע ס׳פירט אָן אונדזער ח׳ לערערן.

אַ בנותקע

די יידישע וועלט גרייט זיך צום גרויסן חגיגת־התורה אין לובלין.

ראָש פון די גרעסטע תורה־אויטאָריטעטן אין גאָר דער וועלט, פאַר דער ראַדיקער חגיגת־התורה.

אין קומינדיקן נומער וועלן מיר געבן אַלע אויספירלעכע ידיעות וואָס נוגע אַלע ענינים פון דעם היסטאָרישן טאָג.

דעם קומינדיקן כ״ט סיון ה. י. ווערט פאַרענדיקט דאָס צווייטע מאָל דאָס לערנין דעם דף יומי פון גאַנץ ש״ס. דער דאָזיקער טאָג ווערט דורך דער איניציאַטיוו פון ישיבת־חכמי־לובלין פּראָקלאַמירט אַלס גרויסער תורה־יום־טוב פונים גאַנצן כלל־ישראל.

די גישיכטע פון דעם דף־יומי איז דער יידישער וועלט גוט באַקאַנט. אויף דער ערשטער כנסי׳ הגדולה אין ווין אינים חודש אלול תרפ״ג, איז דורך דעם גרויסן גאון, מנהיג און גרינדער פון יח״ל רבי מאיר שפּירא זצ״ל פאַרגילייגט גיוואָרן דאָס יעדן טאָג זאָלן יידן בני־תורה לערנין ביחידות און חברותא אַ בלאַט גמרא. דער לובלינער רב זצ״ל האָט נאָך זוכה גיווען צו דעם ערשטן סיום־הש״ס פון דף־יומי, וועלכער איז גיפייערט גיוואָרן אין חמשה־עשר־בשבט תרצ״א. יעצט צום צווייטן סיום הש״ס, לעבט שוין לײַדער נישט דער גרויסער גאון, אָבער זיין ווערק אַזוי גוט דער דף־יומי און יח״ל לעבט און עקזיסטירט.

די לייטונג פון יח״ל, וועלכע האָט פאַרגילייגט דעם פּלאַן פון דער גרויסער תורה־פייערונג אויף דער צווייטער כנסי׳ הגדולה, האָט באַקומען די פולשטענדיקע הסכמה דערויף און ממילא איז צו האָפן, אַז דער טאָג פון כ״ח סיון וועט זיין אַ גרויסער התעוררות־טאָג פאַר אַלע תורה־יידן אין דער יידישער וועלט, אינים ועלבן טאָג איז גלייכצייטיק פאַרגיזען דער סיום פון דער ספר־תורה וואָס אויך דער לובלינער רב האָט אָנגיהויבן שרייבן בחייו. די אותיות־אַקציע ווערט גאַנץ בקרוב פאַרענדיקט מיט דערפאָלג.

אין שייכות דערמיט איז גישאַפן גיוואָרן אין לובלין אַ ספּעציעל צענטראַל־ביורא אונטער דער לייטונג פון דעם אָרגאַניזיר־קאָמיטעט בכדי דורכצופירן די אונטערנעמונג ווי זי פאַרדינט דאָס. עס איז אויך גישאַפן גיוואָרן אַ פּראַקטיש־

אַ הערציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער גיוו׳ פירערן פרל. הינדא מרים גרינבערג צו איר חתונה מיט ה׳ משה וואָלפאָווסקי (סאָקאָלאָוו־פּאָדל.). זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אויף די בערג פון ציון און ירושלים.

אירע גיוו. גרופּיסטקיס:
טויבע בע־נשטיין און לאה שיאַק.

לאָדזש.

דאָס זעלבע ווינטש איך מיינע חברות הענטשע קאַרמאַן צו איר תנאים־שרייבן מיט ה׳ גאַרסטעצקי (לאָדז) און ברײַנע וואַרגאַן צו איר חתונה מיט ה׳ האַראָוויטש (סאָסנאָוו.)

אייער אידעען־שוועסטער

לאָדזש. אסתר צפורה ווינער.

אַ הערציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער חברה פערל בראַון צו איר תנאים שרייבן מיט ה׳ יחיאל כוואַס (לאָדזש).

לערערן ז. הערשבערג,

זשיכלין. בנות אגודת ישראל.

אַ הערציקן מזל־טוב אונדזער גיטרייע און אייבערגיגעבענע בנות־חברה גליקע יאַסקאַוויטש מיט ה׳ ב. ראַזנבער־ג צו זייער תנאים

ווינטשט

בנות אגודת ישראל,

בעלכאַטאָוו. לער. פ. באַציאַן.

אַ הערציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער איבערגיגעבענער פירערן הינדא מרים גרינבערג צו איר חתונה מיט ה׳ משה וואָלפאָוויץ (סאָקאָלאָוו). תזכו לבנות ביתכם ברוח רעיונגו הק׳ מתוך הרחבה!

לאָדזש. איר גרופּע „מרים״.

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס די חברות סטאַראָווינסקאַ צום טויט פון זייער מוטער ע״ה.
אין דער אַרביט פאַר ונדזער אידעאַל זאָלט איר אַ טרייסט גיפונין.

בנות אגודת ישראל,

בעלכאַטאָוו. לער. פ. באַציאַן.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

BAJS JAKOW | ŁÓDŹ, Luty 1938 r. | 2

Adres Redakcji: „BAJS JAKOW" Łódź, Kilińskiego 44. TELEFON 109-77. P. K. O. 602.295.

לנשואי מנהלתנו הנכבדה מרת חי' דבורה גור-
ארי עם בחיר לבה הרב ר' נחום גולדשמידט
הננו מברכות אותם בברכת מזל-טוב
תהא דרכם צלחה בחיים
בשפע רב מושפע מן השמים
וכשם ש'יתה מנהלתנו
במסירת נפש פועלת בשבילנו
כן יתן וכה יעשה להם השם
שאך הטוב בחיים ירדפם
ויזכו לבנות את ביתם בציון וירושלים
על במיס התורה תורת חיים.

קיבוץ בנות אגודת ישראל
ע"ש שרה שענירער ע"ה
בתל-אביב.

א הארציקן מזל-טוב וויגטש איך פרל. שרה ארליאך (ווא-שע) צו איר תנאים-שרייבן מיט ה' חנני' פאסטערנאק (קיעלץ). זייט זוכה צו בויען אייער עתיד כשמש בצהרים על הרי ציון וירושלים.

לאדזש. אסתר, צפורה ווינער.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזערע חברות שרה בארנשטיין צו איר חתונה מיט ה' שמחה בונם גרינבוים (פינטשעוו), פרל. טויבע בארנשטיין צו אירע תנאים מיט ה' יהודה לייב ברימאן (לאדזש), פרל. ברכה ברעסלער צו אירע תנאים מיט ה' יצחק פרייגד (ווילון) און פרל. יסכה קאן צו איר חתונה מיט ה' ישראל יצחק דאבזשינסקי (לאדזש).

זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אין גייסט פון אונדזער תורה-אידעאל.

אסתר רבקה אייזנשטיין,
חנה און דודא גרין, דבורה
ליבע גאלדבערג, אסתר
צפורה ווינער, לאה שיקע
און אלטע נעמי שייבמאן.

לאדזש.

א פוס מיט ג—פלעכע ברכות טראגן מיר אנט-קעגן אונדזער ליבער לערערין שפרה לובארט צו איר תנאים מיט ה' משה יוסף ראפא-פארט. זאל אייער צוקונפט זיין א קוויט פון אייביק גליק און צופרידנהייט.

בתי' „דבורה", פירערין גיטל ריבאק,
בתי' „יהודית", פירערין רויזע רובין.

שעדליץ

להכרתנו הנכבדה, אחת היא לאמה, בתי' חיהלה עפשטיין לאירוסי' עם מר דוד בענדער (ביאלא-פאדל) רוב ברכות ובתוכן ברכת מזל-טוב שלוחות מאת

נחמה בורשטין (וואַרשע),
צילע בייטנער (סאסנאוויץ)
שרה גוטפראנט (כ"אבאטשע),
שיווקע ווייזנפעלד (קריניץ),
שרה מערוער (וואַרשע).

מיר ווינטשן מזל-טוב צו די תנאים פון אונדזער חברה חנה ברימאן מיט ה' שלמה קאהאנער (גייסענדו)

גייסענדו בנות אגודת ישראל.

גם אנו מברכים בברכת מז"ט את החברות הועד של באי"י שעובדות במרץ רב לטובת בי"י בעירינו מרת מ. פלאם ומרת ג. שעראדזקא לאירושיהן. תהי' דרכן סוגה בשושנים.

ועד הבית-יעקב בוואַרט.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר צו די תנאים פון אונזערע אקטיווע און איבערגעגעבענע פארוואלטונג-מיטגלידערנס: ה. ט. פלאם מיט ה' סטריקאוווסקי און ח. ג. שעראדזקא מיט ה' קאזשאל, ווי אויך די חברות ד. זילבערשטיין מיט ה' גוטמאן און ה' שייניק מיט ה' קרול. זאל אייער עתיד באשטראלט זיין מיטן ליכט פון אונדזער אידעאל און באגלייט מיט דער ג—פלעכער ברכה.

לערערין א. זלאטאגורסקא,
פירערין ר. בארנשטיין,
בנות אגודת ישראל.

וואַרט.

אויך מיר ווינטשן דאס זעלבע אונדזער ל. פירערין ג. שעראדזקא.

וואַרט. גרופע „שענירער".

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ל. חברה רויזע נאפארסטאק (מינסק-מאז.) צו איר תנאים שרייבן מיט ה' ראזנבערג (קאלביעל) גליק און צופרידנהייט זאל אייך תמיד באגלייטן.

בנות אגודת ישראל

מינסק-מאז. דיין גרופע בתי' „יהודית".

צו די תנאים פון אונדזער פארזיצענדערין חי' טויבע פרידריך מיט ה' באנדע (לאדזש) ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב.

בענדין. בנות אגודת ישראל.

בברכת מזל-טוב חמה ולבבית אנו מברכות למורתנו הנכבדה מרת שפרה לוברט עם מר משה יוסף רפופורט (שדליץ) לאירושיהם.

תהא דרככם סוגה בשושנים.

שעדליץ. בנות אגודת ישראל.

סל מלא ברכות ובתוכם ברכת מז"ט למורתנו היקרה מרת שפרה לוברט לאירושה עם מר משה יוסף רפופורט (שעדליץ). יאיר מזלכם כשמש בצהרים.

שעדליץ רחל טארנהיים, נעמי טייבלום.

א הארציקן מזל-טוב ווינטש איך מיין ל. און חשובער פי'ר. פרל. הינדע מרים גרינבערג מיט ה' משה וואלפאווסקי (סאקאלאוו-פאדל.) גליק און צופרידנהייט זאלן אייך תמיד באגלייטן און זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אויף די בערג פון ציון וירושלים אמן.

לאדזש. אסתר, צפורה ווינער.

א הארציקן מזל-טוב צו די תנאים פון מיינע חברות פרל. רבקה בעסער מיט ה' גרין און פרל. ריוועשע זאלצבערג מיט ה' קרישעק, ווינטשט

חיעלון. חנה פייגע זאנדבערג.

פיל מז"ט ברכות ווינטשן מיר אונדזער חשובער פארזיצענדערין פרוי פערלע צו דער תנאים פון איר זון יעקב מרדכי מיט דער פארדינסט-פולער בנות-חברה יוסטמאן (קיעלץ), ווי אויך דער ח. עסקנית פיאנערן פון בנות אין ארץ-ישראל פרל. גור-ארי מיט הרב גאלדשמידט (תל-אביב). אייער מזל זאל לייכטן כשמש בצהרים.

קאליש בנות אגודת ישראל.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזערע חברות פרל. חי' דאבע ראזנראט מיט ה' קאטעק (פאבינין) און פרל. פריידע מייראנץ מיט ה' טייטעלבוים (ווארשע) צו זייערע חתונות; ח' ברכה פולווערמאכער מיט ה' וועלצמאן (קוטנע), ח' שיינע ווייס מיט ה' ראזאנעס (ד. וואלע) און ח' רעלע ווייס מיט ה' טרויבע (קאליש) צו זייער תנאים-שרייבן. גליק און צופרידנהייט זאל אייך תמיד באגלייטן.

בנות-אגודת-ישראל

קאליש פארז. פרוי פערלע.

א הארציקן מזל-טוב צו דער חתונה פון פרל. גור-ארי ווינטשן:

קאליש טוסק, לעווי און ליכטענבוים.

צו דער חתונה פון אונדזער ח' בנות-שוועסטער אסתר יעדוואב (בלאשקי) מיט ה' ראשינסקי (קאליש) און צו די תנאים פון חברה אסתר לאה יאכימאוויטש (בלאשקי) מיט ה' פאַטאצקי (לאדזש), ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב. איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער עתיד אין גייסט פון אונדזערע הייליקע אבות.

לערערין ש. מערזער,
בלאשקי. בנות אגודת ישראל.

א הארציקן מזל-טוב דער ג. פרל. ה. גרינבערג (לאדזש) צו איר חתונה מיט ה' מ. וואלפאווסקי (ווארשע) ווינטשט

ווארשע. אפרים קארפ.

כוס תנחומים אנחנו מגישים למשפחת זינגר (בייטש) וביחוד לצמיד לבכי בנימין חיקר למות עליהם אמם חוה ע"ה.
ינחם אותם השם בתוך כל אבלי ציון וירושלים.

אלתר שנור ורעיתו.

דער ז. חשובער פרוי רויזא ראזנבוים און חב ה פרל. גיטל צו דער פריצייטיקער פטירה פון זייער ל. מאן און פאטער ר' נטע ז"ל ווי אויך חברה פרל. רעכל שטיינמאן צו דער פריצייטיקער פטירה פון איר ל. מוטער נ"ע — די הארציקסטע מיטגיפיל-אויסדרוקן.

זייט געטרייסט פון באשעפער!

שידלאווצע. רבקה ראזנבערג-האראוויץ

אונדזער מיטשיל רן לאהלע ראזנבוים צום פארלוסט פון איר הייס-געליבטן פאטער נ"ע, דריקן מיר אויס דעם טיפסטן מיטגיפיל. פון צער זאל דיך השי"ת טרייסטן. איר זאלט נישט וויסן מיין פו קיין שלעכטס.

שידלאווצע. לערערין ר. ראזנבערג
דיינע חברות פון 5 קורס ב"י

טיף דערשיטערט זענען מיר פון שרעקלעכן אומגליק, וואס איז געשען מיטן טויט פון לאנג-יעריקן אונדזער מיטגלידער עסקן פאר אונדזער אידעע פארוואלטונגס-מיטגליד ר' בערל קלאץ נ"ע אייביק וועט דער אנדענק פון נפטר זיין הייליק ביי אונדז, זיינע מדות, מעשים טובים, און גרעניצלאזע איבערגעגעבנהייט פארן ב"י וועלן מיר קיינמאל נישט פארגעסן.

זאל אים די ערד גרינג זיין!

די באדויערנדע:

לערערין ש. מ. פאדעמבסקא
בנות אגודת ישראל
באדזאנאוו. אלע קורסן פון בית יעקב

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס אונדזער ל. לערערין פרוי ר. בלום און די גאנצע משפחה צוליב דעם פריצייטיקן טויט פון זייער הייסגעליבטן פאטער ר' חיים קליין ע"ה. אין דער ארביט פאר אונדזער אידעאל זאלסטו א טרייסט געפונען.

קשאנאוו בית יעקב 7-טער קורס

ישראל עמיאט „מיט זיך אליין" און „איבער מחיצות" — אויספארקויפט „ביי דער זייט" און „טראפנס אין ים" צו באקומען אין א באגרעניצטע צאל

Spółdzielczy Bank Dyskontowy
Ostrów-Maz. P. K. O. 60,211.

א ווארט

צו אונדזערע פריינט!

מיר דערנענטערן זיך צום אפשליסן א תקופה. נאך דעם קומענדיקן העפט דערשיינט דער גוזער 150 פון אונדזער זשורנאל. עס וועט אונדז נאך אויסקומען צו רעדן באריכות וועגן דעם וואס ס-באטייטן די 15 יאר, בעת ס-זענען דערשינען די 150 העפטן פון בית-יעקב-זשורנאל. אצינד ווילן מיר אבער שוין אונדזערע אלע פריינט זאגן: זייט וויסן אז נאך ווייט-ווייט האלט עס דערפון, אז ס-זאל אפגעשאצט ווערן דאס חשיבות פון די בית-יעקב-קולטור. נישט גיקוקט אויף אלע אונדזערע פסדרדיקע רופן און מאנונגען, זענען ווייטער פאראן צו אונדזער בושה, גינוב און ג נוג אזעלכע, וואס לייגן אונדז שטיינער אויפן וועג דורך זייער גלייכגילטיקייט. עס וועט זיכער קיינער נישט גלייבן אז כמעט אין א העלפט שטעט אפיל וואו ס-זענען פאראן בית-יעקב-שולן, ווערט אונדזער זשורנאל נישט אבאנירט. צווישן די דאזיקע שטעט זענען פאראן פיל זעלכע וואו ס-קומט אהין צו איינצלנע עקז. אין פארשטייט זיך אז דאס מאטעריאל ווערט אויסגינוצט פון בלאט צו בלאט, אבער אונדזער פארלאג האט דערפון גארנישט.

אונדזער באוועגונג האט גרויסע אספיראציעס. קומט מען צו קאנפערענצ און צוזאמענפארן, וויל מען אויפבויען גאנצע וועלטן, קומט מען מיט פלענער וואס צו זייער רעאליזירן דארף מען האבן מל כח-אוצרות. האלט עס אבער ביי עפיס ממשותדיקס—נישט צו רירן זיך פון ארט. שוין נישט רעדנדיק דערפון, דאס אין די ערטער וואו דער זשורנאל קומט יא אהין, מוז מען כסדר זיך יאגן און פירן א גאנצע סטראטעגיע ביים איינקאסירן די פאר גילדן, איז אבער נאך פיל ערגער אין די שטעט וואו ס-פאלט אפילו גארנישט א טראכט צו טון וועגן דער זאך. ווער איז שולדיק דערין? — אלע זענען מיר שולדיק!

אין פיל ערטער ווערט כמעט נישט אמאל אין חודש אפילו דערמאנט א ווארט דערוועגן. וועגן אלץ אין דער וועלט רעט מען, נאר וועגן דער אייגענער טריבונע נישט.

כ-איז שוין פארגעסן געווארן וואס דער זשורנאל האט גילייסטעט און וואס ער לייסטעט יעצט. עס הערט זיך נאר איין גישריי: „אסטעריאל". דאס וואס מע האט אונטער דער האנט ווערט איגנארירט און מע מיינט אז ווען די בית-יעקב-בלעטער וועלן חלילה שוין פאלן, וועלן קומען מי יודע וואסערע „איבערמענטשן" און מיטאמאל עפינין אומבאגרעניצטע נייע קוואלן...

שוין די העכסטע צייט זיך צו אזינין! קיין שום פירערין אין א גרופע טאר נישט דורכלאזן וועלכע ס-איז חברה, אז זי זאל זי דעם זשורנאל טאקי קויפן און נישט נאר יוצא זיין מיט הערן אים לייענין, נאר זיין טאקי א-אבאנענט.

ס-איז יעצט די בעסטע געלעגנהייט דערצו. 15 יאר דערשיינען פון זשורנאל וועקט זכרונות, רעגט אן צו פארטראכטן זיך איבער דעם אלעמען און — זאל געהערט ווערן פון די אמתע ערלעכע געטרייע בית-יעקב-מענטשן דאס שטארקע ווארט וואס דארף געהערט ווערן וועגן דעם דאזיקן ענין

Red odp Luzer Gerszon Frydenzon. Nakł. Centr. (B.A.I.) Agudas Isroel w Polsce

Druk J. Djament Łódź,

17 II 38 16 WARSZAWA 41